

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**İBRAİM PAŞI'NIN CANLI NIŞAN ADLI
ROMANI ESASINDA KIRIM TATAR
TÜRKÇESİNDE İSİM CÜMLELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ferda Yaprak OK

Danışman

Doç. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

Erzincan / 2019

TEZ BİLDİRİMİ

"İbrahim Paşı'nın *Canlı Nişan* Adlı Romanı Esasında Kırım Tatar Türkçesinde İsim Cümleleri" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Ferda Yaprak OK

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri

: Doç. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

Jüri

: Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

Jüri

: Doç. Dr. Turgut BAYDAR

**İBRAİM PAŞI' NİN CANLI NİŞAN ADLI ROMANI ESASINDA KIRIM
TATAR TÜRKÇESİNDE İSİM CÜMLELERİ**

Ferda Yaprak OK

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 2019

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

ÖZET

İsim cümleleri Türkiye Türkçesinde ve Kırım Tatar Türkçesinde önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. İsim cümlelerini incelediğimiz bu çalışmada Kırım Tatar Türkçesinde isim cümlelerinin kullanım sıklığı ve bu isim cümlelerinin cümle kalıplarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Kırım Tatar edebiyatı yazarlarından olan İbrahim Paşı'nın "Canlı Nişan" adlı romanındaki isim cümleleri taranarak cümle kalıplarına, yüklem isminin türüne, yüklemine yerine, anlamına ve zamanına göre tasnif edilmiştir. Eserdeki isim cümleleri önce transkribe edilip sonrasında Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Böylece isim cümlelerinin Kırım Tatar Türkçesindeki kullanım özellikleri belirlenmiştir.

Ayrıca çalışmada; isim cümlesi, cümle, isim, özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlamalı, yüklem ve yardımcı unsur konu başlıklarıyla ilgili literatür taraması yapılarak araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir. Bu çalışma "Söz Başı", "Giriş", "Birinci Bölüm", "İkinci Bölüm" ve "Sonuç" tan oluşmaktadır.

Çalışmanın sonunda, doğrudan ya da dolaylı olarak faydalandığımız "Kaynaklar"a yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatar Türkçesi, İsim Cümleleri, İbrahim Paşı

**NOUN CLAUSES OF CRIMEAN TATAR TURKISH IN THE NOVEL
OF CANLI NIŞAN BY İBRAİM PAŞI**

Ferda Yaprak OK

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Science

Department of Turkish Language Teaching

Master's Thesis, 2019

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

ABSTRACT

Noun clauses are the topics that should be deliberated in Turkey Turkish and Crimean and Tatar Turkish. In this study, in which we have analyzed noun clauses in Crimean Tatar Turkish, it is aimed to determine the frequency of occurrence and sentences structures of these sentences. For this purpose, noun clauses in the novel of Canlı Nişan by İbrahim Paşı, one of the authors of Crimean Tatar literature, are scanned and classified in terms of sentence pattern, type and place of predicate meaning and time. Noun clauses in the novel were transcribed and then transferred into Turkish. So the usage of noun clause in Crimean Tatar Turkish are determined.

Morover, in the study a literature search was done with the headings of noun clause, sentence, noun, subject, object, indirect object, adverbial clause, predicate and and the researcher's views included. The study includes "foreword", "introduction", "section one", "section two" and "conclusion".

The conclusion part of the study includes "bibliography" that we made use of directly or indirectly.

Key Words: Crimean Tatar Turkish, Noun Clauses, İbrahim Paşı

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLOLAR	XI
KISALTMALAR.....	XII
SÖZ BAŞI.....	XIII
GİRİŞ	1
1. Problem Durumu.....	1
2. Çalışmanın Amacı.....	1
3. Çalışmanın Yöntemi	2
4. Sınırlılıklar	2
A. KIRIM TATAR TÜRKLERİ.....	3
B. KIRIM TATAR TÜRKÇESİ.....	7
C. İBRAİM PAŞI'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	9
I. BÖLÜM.....	12
1.1. Türkiye Türkçesinde ve Kırım Tatar Türkçesinde Cümle ve Cümlenin Ögeleri	12
1.1.1. Türkiye Türkçesinde Cümle ve Cümlenin Ögeleri.....	12
1.1.1.1. Cümle	12
1.1.1.2. Cümlenin Ögeleri	13
1.1.1.2.1. Yüklem	13
1.1.1.2.2. Özne.....	14
1.1.1.2.3. Nesne	14
1.1.1.2.4. Yer Tamlayıcısı	15
1.1.1.2.5. Zarf Tümlenci	16
1.1.1.2.6. Cümle Dışı Unsur	16
1.1.2. Kırım Tatar Türkçesinde Cümle ve Cümlenin Ögeleri	16
1.1.2.1. Cümle	16

1.1.2.2. Cümleliñ Azaları	17
1.1.2.2.1. Cümleliñ Baş Azaları.....	17
1.1.2.2.2. Cümleliñ İkinci Derece Azaları	18
1.2. Türkiye Türkçesinde ve Kırım Tatar Türkçesinde İsim Cümleleri	21
1.2.1. Türkiye Türkçesinde İsim Cümleleri.....	21
1.2.2. Kırım Tatar Türkçesinde İsim Cümleleri.....	30
II. BÖLÜM	33
İNCELEME	33
2.1. İsim Cümlelerinde Cümle Kalıpları	33
2.1.1. İki Unsurlular	33
2.1.1.1. Ö + Y.....	33
2.1.1.2. [Ö] + Y	36
2.1.1.3. Y + Ö.....	39
2.1.1.4. YU + Y	40
2.1.2. Üç Unsurlular.....	41
2.1.2.1. YT + Ö + Y	41
2.1.2.2. Ö + YT + Y	43
2.1.2.3. ZT + Ö + Y.....	44
2.1.2.4. YU + Ö + Y	46
2.1.2.5. [Ö] + YT + Y	49
2.1.2.6. Ö + ZT + Y.....	50
2.1.2.7. ZT + Y + Ö.....	53
2.1.2.8. Ö + YU + Y	53
2.1.2.9. [Ö] + YU + Y	54
2.1.2.10. [Ö] + ZT + Y	57
2.1.2.11. Ö + Y + YT	58
2.1.2.12. [Ö] + Y + YU	59
2.1.2.13. YU + Y + Ö.....	59
2.1.2.14. Ö + Y + ZT.....	59
2.1.2.15. Ö + Y + YU.....	60
2.1.2.16. Y + Ö + YT	61
2.1.2.17. Y + Ö + YU.....	61

2.1.2.18. YT + Y + Ö	61
2.1.2.19. YT + YU + Y	62
2.1.2.20. Y + YU + Ö.....	62
2.1.2.21. N + Ö + Y.....	62
2.1.3. Dört Unsurlular	64
2.1.3.1. YT + YT + Ö + Y.....	64
2.1.3.2. ZT + YT + Ö + Y	64
2.1.3.3. Ö + YT + YT + Y.....	65
2.1.3.4. Ö + YU + ZT + Y.....	65
2.1.3.5. YU + YT + Ö + Y	65
2.1.3.6. [Ö] + ZT + YT + Y	66
2.1.3.7. YT + ZT + Ö + Y	66
2.1.3.8. Ö + ZT + YT + Y	67
2.1.3.9. ZT + Ö + ZT + Y	68
2.1.3.10. YT + Ö + ZT + Y	68
2.1.3.11. YU + [Ö] + YT + Y	68
2.1.3.12. YU + Ö + YT + Y	69
2.1.3.13. YU + Ö + ZT + Y.....	69
2.1.3.14. Ö + ZT + Y + YU.....	69
2.1.3.15. YT + Ö + Y + YU	69
2.1.3.16. YT + YU + Ö + Y	69
2.1.3.17. Ö + ZT + N + Y	70
2.1.3.18. Ö + ZT + ZT + Y	70
2.1.3.19. YU + Ö + YU + Y.....	71
2.1.3.20. Ö + YU + YT + Y	71
2.1.3.21. ZT + Ö + YT + Y	71
2.1.3.22. Ö + N + ZT + Y	71
2.1.3.23. ZT + Ö + N + Y	72
2.1.3.24. Ö + YT + ZT + Y	72
2.1.3.25. YU + ZT + Ö + Y.....	72
2.1.3.26. [Ö] + ZT + ZT + Y.....	73
2.1.3.27. [Ö] + ZT + N + Y.....	73

2.1.3.28. YU + Ö + Y + YT	73
2.1.3.29. [Ö] + YU + ZT + Y	74
2.1.3.30. Ö + YT + Ö + Y	74
2.1.4. Beş Unsurlular	76
2.1.4.1. YU + Ö + YT + ZT + Y	76
2.1.4.2. Ö + YT + ZT + ZT + Y	76
2.1.4.3. Ö + YU + ZT + ZT + Y	76
2.1.4.4. [Ö] + ZT + ZT + YT + Y	77
2.1.4.5. YU + Ö + ZT + ZT + Y	77
2.1.4.6. Ö + YT + ZT + ZT + Y	77
2.1.4.7. [Ö] + YU + YT + ZT + Y	77
2.1.4.8. ZT + Ö + YU + YT + Y	78
2.1.4.9. YT + Ö + ZT + YT + Y	78
1. Cümle Kalıpları, Genel Sonuç Tablosu ve Yorumları	80
2.2. Yüklem İsmine Türene Göre İsim Cümleleri	85
2.2.1. Yüklemi İsim Olan İsim Cümleleri	85
2.2.1.1. Yüklemi Özel İsim Olan İsim Cümleleri	89
2.2.1.2. Yüklemi “Kerek” ile Kurulan İsim Cümleleri	91
2.2.2. Yüklemi Zamir Olan İsim Cümleleri	92
2.2.2.1. Yüklemi Kişi Zamiri Olan İsim Cümleleri	92
2.2.2.2. Yüklemi İşaret Zamiri Olan İsim Cümleleri	92
2.2.2.3. Yüklemi Soru Zamiri Olan İsim Cümleleri	95
2.2.3. Yüklemi Vasıf İsmi Olan İsim Cümleleri	95
2.2.4. Yüklemi Bar (Var) ve Yoq (Yok) İle Kurulan İsim Cümleleri	97
2.2.4.1. Yüklemi Bar (Var) İle Kurulan İsim Cümleleri	97
2.2.4.2. Yüklemi Yoq (Yok) İle Kurulan İsim Cümleleri	99
2.2.5. Yüklemi -Makta/ -Mekte İle Kurulan İsim Cümleleri	101
2. Yüklem İsmine Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu	103
2.2.6. Yüklemi Kelime Gruplarıyla Kurulan İsim Cümleleri	104
2.2.6.1. Yüklemi İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri	104
2.2.6.1.1. Yüklemi Belirtili İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri	104

2.2.6.1.2. Yükleme Belirtisiz İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri.....	106
2.2.6.2. Yükleme Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri.....	108
2.2.6.3. Yükleme Zarf Grubu Olan İsim Cümleleri.....	111
2.2.6.4. Yükleme Edat Grubu Olan İsim Cümleleri	113
2.2.6.5. Yükleme Bağlama Grubu Olan İsim Cümleleri	114
2.2.6.6. Yükleme Unvan Grubu Olan İsim Cümleleri	114
2.2.6.7. Yükleme Sayı Grubu Olan İsim Cümleleri.....	114
2.2.6.8. Yükleme Tekrar Grubu Olan İsim Cümleleri	115
2.2.6.9. Yükleme Deyim Olan İsim Cümleleri	115
2.2.6.10. Yükleme Pekiştirilmiş İsim Cümleleri	115
2.2.6.11. Yükleme Fiilimsi Olan İsim Cümleleri	116
2.2.6.11.1. Yükleme İsim-Fiil Olan İsim Cümleleri	116
2.2.6.11.2. Yükleme Sıfat-Fiil Olan İsim Cümleleri.....	117
3. Yükleme Kelime Gruplarıyla Kurulan Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu	118
2.3. Yüklemin Yerine Göre İsim Cümleleri	119
2.3.1. Kurallı (Düz) İsim Cümleleri.....	119
2.3.2. Devrik İsim Cümleleri	121
2.3.2.1. Öznesi Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi	121
2.3.2.2. Yer Tamlayıcısı Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi.....	123
2.3.2.3. Zarf Tümleci Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi	123
2.3.2.4. Yardımcı Unsuru Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi.....	123
2.3.2.5. Eksilteli Cümle	124
4. Yüklemin Yerine Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu	126
2.4. Anlamlarına Göre İsim Cümleleri	127
2.4.1. Olumlu İsim Cümleleri	127
2.4.2. Olumsuz İsim Cümleleri	130
2.4.2.1. Biçimce ve Anlamca Olumsuz İsim Cümleleri.....	130
2.4.2.2. Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu İsim Cümleleri	133
2.4.3. Soru Yoluyla Kurulan İsim Cümleleri.....	134
2.4.3.1. Soru Edatı -mI İle Kurulan İsim Cümleleri.....	134
2.4.3.2. Soru Kelimeleriyle Kurulan İsim Cümleleri.....	136

6. Anlamlarına Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu ..	138
2.5. Zamanlarına Göre İsim Cümleleri.....	138
2.5.1. Yüklemleri Görülen Geçmiş Zamanla Kurulan İsim Cümleleri	138
2.5.2. Yüklemleri Duyulan Geçmiş Zamanla Kurulan İsim Cümleleri	141
2.5.3. Yüklemleri Geniş Zamanla Kurulan İsim Cümleleri.....	143
2.5.4. Yüklemleri –mAktA Olan İsim Cümleleri.....	145
7. Zamanlarına Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu..	147
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	150
İNTERNET KAYNAKLARI	154

TABLolar

		Sayfa No
Tablo – 1	İki Unsurlu Cümle Kalıplarının İsim Cümleleri İçindeki Durumu	41
Tablo – 2	Üç Unsurlu Cümle Kalıplarının İsim Cümleleri İçindeki Durumu	62
Tablo – 3	Dört Unsurlu Cümle Kalıplarının İsim Cümleleri İçindeki Durumu	74
Tablo – 4	Beş Unsurlu Cümle Kalıplarının İsim Cümleleri İçindeki Durumu	78
Tablo – 5	Cümle Kalıpları Genel Sonuç Tablosu	80
Tablo – 6	Yüklem İsmine Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu	103
Tablo – 7	Yüklemi Kelime Gruplarıyla Kurulan Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu	118
Tablo – 8	Yüklemin Yerine Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu	126
Tablo – 9	Anlamlarına Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu	138
Tablo – 10	Zamanlarına Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu	147

KISALTMALAR

Y.....	Yüklem
Ö.....	Özne
[Ö].....	Özne
N.....	Nesne
ZT.....	Zarf Tümleci
YT.....	Yer Tamlayıcısı
YU.....	Yardımcı Unsur

SÖZ BAŞI

İsim cümleleri, Türkçede fiil cümleleri kadar olmamakla birlikte sıklıkla kullanılan bir cümle türüdür. İsim cümleleri, kullanım sıklığına rağmen Türkçede yeterince incelenmemiştir. Bu çalışmanın Türk diline katkı olması ve lehçelerle ilgili yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada isim cümleleri; cümle kalıbı, yüklem ismi, yüklem yeri, anlamlarına ve zamanlarına göre isim cümleleri şeklinde incelenmiştir. Çalışma “Söz Başı”, “Giriş”, “Birinci Bölüm”, “İkinci Bölüm” ve “Sonuç” tan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde problem durumu, çalışmanın amacı, çalışmanın yöntemi ve çalışmanın sınırlılıkları aktarılmıştır.

Birinci bölümde Türkiye Türkçesinde ve Kırım Tatar Türkçesindeki cümle, cümlenin ögeleri ve isim cümleleriyle ilgili kaynaklardan taranan bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde Kırım Tatar edebiyatının önemli nesircilerinden olan İbrahim Paşı'nın *Canlı Nişan* adlı romanındaki isim cümleleri transkribe edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu isim cümleleri fişleme yöntemiyle incelenmiştir. Türlerine göre belirlenen cümlelerin miktarı tespit edilerek romandaki isim cümleleri içindeki oranları hesaplanmıştır. Bu oranlar tablolar hâlinde gösterilmiştir. Bu sayede Kırım Tatar Türkçesindeki isim cümleleri ile ilgili belli sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmada yer verilen örneklerin yanındaki ilk numara sayfa sayısını, ikincisi ise paragrafı göstermektedir. Metin günümüz alfabesine aktarılırken Kırım Tatar Türkçesinin yazım esasına bağlı kalınmıştır.

Sonuç bölümünde ise isim cümleleri ve bu isim cümlelerinin cümle kalıplarına ait bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmada hem içerik olarak doğrudan hem de metot olarak dolaylı şekilde faydalanılan eserler *Kaynakça* bölümünde belirtilmiştir.

Kırım Tatar Türkçesi gramer kaynaklarını benimle paylaşan ve diğer kaynaklara ulaşmam konusunda beni yönlendiren Susanna MUSTAFAYEVA'ya teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamda konu seçiminde beni yönlendiren, tüm sabrı ve samimiyetiyle her zaman yanımda olan, bilgi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen danışman hocam, Sayın Doç. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR'a ve çalışmam süresince bilgisini ve emeğini esirgemeyen hocam, Sayın Doç. Dr. Turgut BAYDAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ferda Yaprak OK

Erzincan, 2019

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Kırım Tatar Türkçesinde cümle, yüklem türüne göre iki ana başlıkta incelenir. Bunlar isim cümlesi ve fiil cümlesidir. Fakat isim cümlesi hakkında fiil cümlesi kadar ayrıntılı ve çok sayıda çalışma yapılmamıştır. İsim cümlesi ile ilgili çalışmalara katkı sağlaması için çalışmada İbrahim Paşı'nın *Canlı Nişan* adlı romanı esasında isim cümleleri incelenmiştir.

Tezimizde "İbrahim Paşı'nın *Canlı Nişan* adlı romanından hareketle isim cümlelerinin tespiti ve bu tespit sonucunda isim cümlelerinde hangi tür kalıplar kullanılmıştır?" sorusu problem durumudur.

2. Çalışmanın Amacı

Kırım Tatar Türkçesindeki isim cümlelerinin öğelerini ve öge sıralanışını, kullanım sıklığını, farklı kullanım özelliklerini tespit ederek Türk coğrafyasında kullanılan Türkçenin zenginliğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaçla cevap aranan araştırma soruları şunlardır:

1. Kırım Tatar Türkçesinde isim cümleleri hangi tür kalıplardan oluşmaktadır?
2. Kırım Tatar Türkçesindeki isim cümlelerinin kullanım sıklığı ne kadardır?

İsim cümleleri ile ilgili karşılaştırmalı olarak yapılmış pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Tezimizin bu önemli eksikliği gidermesi ve diğer lehçelerde yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda öncelikle isim, cümle, isim cümlesi, özne, yüklem, zarf tümleci, yer tamlayıcısı ve nesne konularıyla ilgili hem Türkiye Türkçesinde hem de Kırım Tatar Türkçesinde literatür taraması yapılmıştır. *Canlı Nişan* adlı romandaki isim cümleleri tespit edilip transkribe edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu cümleler fişleme yöntemiyle tasnif edilmiştir. İncelenen isim cümlesi sayısı 993'tür. Literatür taraması kapsamında isim cümleleri cümle kalıbı, yüklem ismi, yüklem yeri, anlamına ve zamanına göre isim cümleleri olmak üzere beş ana başlıkta değerlendirilmiştir. Her başlıkta yer alan cümleler sayılarak romandaki toplam isim cümlesine olan oranları hesaplanıp yorumlanmıştır. Bu oranlar tablo hâlinde gösterilerek tespit edilen her cümle çeşidinin kullanım sıklığı belirlenmiştir.

4. Sınırlılıklar

1. Araştırma İbrahim Paşı'nın *Canlı Nişan* adlı romanındaki isim cümleleri ile sınırlıdır.
2. Araştırma Kırım Tatar Türkçesi ile sınırlıdır.

A. KIRIM TATAR TÜRKÇESİ

Kırım, hem jeopolitik konumu hem de iklimi dolayısıyla çevresindeki şehirlerden farklı olduğu için tarih boyunca birçok devletin kendi topraklarına katmak istediği bir yer olmuştur. Bu durum bazı dönemlerde Kırım halkının kimliklerini kaybetmelerine ve sürgün gibi sebeplerle zarar görmelerine sebep olmuştur.

Bir Türk ve Müslüman halkı olan Kırım Tatarları Kırım yarımadasının yerli halkıdır. Kırım’da Türk kavimlerinin mevcudiyeti en azından VI. yüzyıla kadar iner ve Hazarlar, Peçenekler, Kıpçaklar (Kumanlar) Altın Orda, Anadolu Türkleri (Selçuklular ve Osmanlılar) ve Kırım Hanlığı tarihi zincirindeki Türk halk ve devletlerini içine alır. Kırım Tatarlarının otantik tarihi devleti olan Kırım Hanlığı Altın Orda İmparatorluğu’nun bir uzantısı ve halefi olarak XV. yüzyıl başlarında kurulmuştur. Kırım Hanlığı 1475’ten itibaren Osmanlı himayesine girdiyse de kendi hesabına Orta Avrupa siyasetinde kudretli bir devlet olmayı sürdürdü. Hanlık, Kırım yarımadasının yanı sıra, Karadeniz’in kuzeyindeki ve Kurban bölgesindeki geniş arazileri de hakimiyeti altında bulundurmaktaydı. 1769-1774 Türk-Rus savaşı sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı üzerindeki Osmanlı himayesi sona erdi. Gerçekte ise, artık “bağımsız” olduğu iddia edilen Hanlık tahta kukla hanlar çıkartmayı amaçlayan Rus entrikaları sebebiyle kanlı iç kargaşaların içine itildi ve bu son dönem içinde üç defa Rus orduları Kırım’a girerek kendi politikalarını empoze ettiler. Harabeye çevrilmiş olan ülke artık bilfiil Rus askeri işgali altındaydı.¹

Osmanlı himayesindeyken huzurlu bir ortamda yaşayan Kırım halkı için bağımsız olmalarıyla birlikte zorlu yıllar başlamıştır. Ruslar Kırım halkının millî kimliklerini korumalarına izin vermemekle birlikte Rus kültürünü empoze etmeyi amaçlamışlardır. Bu süreç içerisinde Kırım Tatarları göç etmek zorunda kalmıştır.

İşgalin ilk yıllarından itibaren Kırım Türkleri, Anadolu’ya ve Türk hakimiyetindeki Balkanlar’a göçmeye başlamıştır. 1792’de başlayan ilk göç dalgasında 300.000 kişi göç etmiş, ancak 1860-1863 ve 1874-1875 yılları arasında yaşanan ikinci göç dalgasında ise bu sayı 1 milyonu, 1891-1902 yılları arasındaki son göç dalgasında bu sayı 1 milyon 200 bini bulmuştur. Boşalan Türk köylerine Rus, Ukrayn, Alman, Yahudi, Rum gibi değişik milletlerden insanlar yerleştirilmiş, böylece Türk nüfusu genel nüfusun önce yarısına sonra üçte birine, 1926 nüfus sayımına göre de dörtte birine düşürülmüştür. Bu göçlerle hem Doğu Avrupa’da

---

¹ Hakan Kırımlı, Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010, s. 5.

hem de Türkiye’de çok büyük bir Kırım diasporası ortaya çıkmış, ancak Kırım’daki Türk varlığı ve Türkçenin etkinliği azalmıştır.²

Kırım Tatarları 1783-1883 arasındaki bir asırlık devri kendi dil, edebiyat ve tarihini öğrenmeden, Kırım Tatar Türkçesi ile ilgili tek bir kitap, gazete veya dergi yayınlanmadan Rusların politikaları ile geçirdiler. Şüphesiz ki o yıllar Kırım Tatarları için çaresizlikle doludur.

Bu ümitsiz tablo içinde bir kişinin ortaya çıkışı hadiselerin gidişatını dramatik bir şekilde değiştirdi. O kişiyi, yani İsmail Bey Gaspıralı’yı, Kırım Tatarlarının, belki de genel olarak Rusya İmparatorluğu dâhilindeki bütün Türklerin, 1917 öncesindeki tarihlerinin en önemli şahsiyeti olarak adlandırmak haksız olmayacaktır. Rusya İmparatorluğu’ndaki Türklerin XIX. yüzyılın sonlarında başlayan millî uyanış devrini mümkün kılan bütün diğer tarihî faktörler ve şartlar hesaba katıldıktan sonra dahi, bu süreçte Gaspıralı’nın payının çok büyük olduğunu söyleyebiliriz.³

İsmail Gaspıralı, Kırım’da o yıllarda yaşananlardan büyük bir hüznü duymaya başlamıştır. Bu sebeple halkı uyandırmaya çalışmalarına başlamaya karar vermiştir. Bu çalışmalar kapsamında çeşitli makaleler yazmış ve bir seri risaleler yayımlamıştır. 1879 yılında Tatar dilinde bir gazete çıkarmak istediği de buna izin verilmemiştir.

En sonunda Gaspıralı gazete neşredebilmek için uzun süredir beklediği müsaadeyi almaya muvaffak oldu. Ancak müsaadenin şartı gazetenin iki dilde, yani Tatarca ve Rusça neşredilmesi idi. *Tercüman* adı verilen gazetenin ilk sayısı, 22 Nisan 1883’de, yani Kırım’ın Rusya’ya ilhakının tam 100. yıldönümünde Gaspıralı’nın Bahçesaray’daki matbaasında basıldı. *Tercüman* Kırım’da neşredilen ilk Tatar gazetesi idi ve Rusya İmparatorluğu’ndaki Müslümanlar arasında yayınlanmış ve yayınlanacak gazeteler arasında da en uzun ömürlüsü ve hiç şüphesiz en tesirlisi olacaktı.⁴

Gaspıralı’nın öncülüğünde yayınlanan bu gazete sayesinde birçok aydın bir araya toplanmış ve önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu gazete Kırım Tatar millî kimliğinin korunması ve devamı için önemli bir rol üstlenmiştir. Gaspıralı “Usul-ü Cedit” adını verdiği eğitim reformlarıyla Kırım Tatarların gelecek neslini oluşturacak olan öğren-

---

² Nevzat Özkan, “Kırım Tatar Türkçesinin Yayılma Alanları”, *Turkish Studies*, Volume 3/7 Fall, 2008, s. 526.

³ Kırımlı, s. 38.

⁴ Kırımlı, s. 40.

cilere kendi ana dillerinde okuma ve yazmayı öğrenme imkânı vermiştir. İsmail Gasprıralı 1905 inkılabının getirdiği özgür ortam sayesinde fikirlerini daha açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Kırım Tatarları 1905 sonrasındaki yılları takiben kurdukları “Vatan Cemiyeti” ile Çarlık Rusyası’nın en kısa zamanda yıkılması umuduyla faaliyetlerine devam ettiler. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı patlak verince bu umutları daha da güçlendi. Nihayet Mart 1917’de ihtilal oldu.

1917 inkılap ve ihtilalinin ilk ayları içinde önce Kırım muhtariyeti yönünde aldığı kararı ilan eden Kırım Müslümanları Merkezi İcra Komitesi, Kasım 1917’de de Kırım’ın müstakbel siyasi statüsünün “Kırım Kırımlılarıdır” prensibine göre belirleneceğini ilan etti.⁵

Ne yazık ki, Kırım Tatarlarının bu özgürlüğü kısa bir zaman sürdü. Sovyetler Birliği Kırım Halk Cumhuriyeti’ni ortadan kaldırdı. 1917-1941 yılları arasında birçok Kırım Tatarı öldürüldü ve aydınları sürüldü. 1941-1944 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla Kırım Alman ordusunun işgaline uğramıştır. Sovyet yönetimi Kırım Tatarlarını Almanlarla iş birliği yaptıkları suçlamasıyla vatan haini ilan etmiştir. 18 Mayıs 1944 gecesini Kırım Tatarları vatanlarından sürgün edilmiştir. Sürgünü bizzat yaşayan Rıdvan Mustafa adlı Kırım Tatarı’nın anılarında o gece ve sonrasında çekilen ızdıraplar şöyle anlatılmaktadır:

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline giren Kırım 1944 baharında Kızıl Ordu tarafından geri alındıktan sonra, Akyar’da savaşan askerler dinlenmeye köyümüze gelmişlerdi. Bazıları bizim evde yaşıyorlardı. İçlerinde subay olanı bir Kazan Tatarı idi. Ben genç olduğum için onunla oturup uzun uzun sohbet ederdik. Adı Zakir’di. O günü akşam üzeri eve geldi. Sıkıntılıydı. Köyde askerler evleri dolaşip tespitler yapıyorlardı. Önce bu yazıcılardan söz açtı, sonra, "Sana bir sır vereceğim. Çok gizli bir şey söyleyeceğim. Sizi yarın sabah erkenden Kırım’dan çıkaracaklar, sürgün edecekler" dedi. İnanmadım. Evdekiler de inandı. O gece nöbeti olduğunu ve gece evden ayrılacağını, bizim uzun bir yolculuğa hazırlanmamızı söyledi. Gece üç civarında evden ayrılırken yine hazırlanmamızı, yola dayanabilecek gıdalar almamızı söyledi ve çıkıp gitti. O gittikten bir-bir buçuk saat sonra, tam derin uykuya dalmak üzereyken kapımız dövülmeye başlandı. Kalkıp kapıyı açtık, iki asker karşımızda. "Hazırlanın! Çabuk hazırlanın! 5 dakika mühlet size!" diye bağırıyorlardı. Uyku sersemi bir şey anlayamadık. Bunun Sovyet Hükümeti’nin kararı olduğunu, sürgün edildiğimizi, Kırım’dan kovulduğumuzu söyledi askerler. Evimizin yanında bir mezarlık vardı.

---

⁵ Kırımli, s. 250.

Bütün köy halkını oraya topladılar. Daha sonra kamyonlara doldurarak Bahçe-saray'daki Süren istasyonuna getirip, hayvan vagonlarına yüklediler. Vagonlar yetmeyince, tahtalarla vagonları bölerek ikinci bir kat yaptılar. Kapıları kapatıp, üzerine de tahtalar çaktılar. Vagonlar pislik içerisindedi. Vagonlar yola çıkınca, köyümüzden Meryem adlı bir genç kız yır söylemeye başladı. Yırın sözleri, Meryem'in sesi, sesindeki acı ve isyan, korku ve endişe, vatan sevgisi ve vatana dönüş ümidi, halkımızın hislerini dile getiriyordu. O ses ne zaman sürgünü hatırlasam, sadece kulaklarımda değil, kalbimde beynimde tekrar tekrar söylenir durur. Meryem'in yırıyla ağladım, vagondaki herkes ağladı, halkımız ağladı. Tam 24 gün yol gittik hayvan vagonlarında. Bizleri Semerkand şehrinin istasyonuna getirip döktüler. Yolda ölenlerimizi gömmedik. 24 gün değil 24 yıldır o yolculuğumuz. Sonra köylere, kolhozlara dağıtıldık. İşe yarayanlarımız, esir pazarındaki gibi seçilip, çalışmaya götürülüyordu. Ahırlarda, toprak altlarında, kovuklarda yaşadık. Bir taraftan karın tokluğuna çalışıp, yaşamımızı sürdürürken, diğer taraftan evlerimizi kurmaya başladık. 22 yıl çalıştım, 22 yıl hizmet ettim Özbekistan'a. 1959 yılından itibaren millî hareketimize iştirak ettim. Şehirlerde, köylerde kasabalarda çeşitli vesilelerle toplanır, Vatan'a dönmek, uğratıldığımız haksızlığı gidermek için neler yapmamız gerektiğini konuşur, halkımız arasında Millî Hareket'in güçlenmesi için çalışmalar yapardık. Özbekistan'da kazandığım her şeyi vatan yolunda harcadım. 1975 yılında Kırım'a döndüm. Kendi adımıza aldığımız evlerin mülkiyetini resmen üstümüze almamıza izin vermedikleri için, bir komşum adına ev aldım. Anamla kızımı getirdim ve kendim de iki yıl sonra Kırım'a göç ettim. Bizlere yıllarca Kırım'da oturma ve çalışma izni vermediler. 1979 yılında eşim, ondan yedi ay sonra da 31 yaşındaki oğlum vefat etti. Küçük kızımın çocukları ilkokula başladığında hâlâ oturma izni vermemişlerdi. Torunlarını okuldan çıkarıp, kızımı üç gün tutukladılar. Daha sonra onları polis nezaretinde Kırım dışına sürgün ettiler. Altı defa Moskova'ya gittim, müracaatlar yaptım. Söyledikleri, "Siz Kırım Tatarısınız, sizlerin Kırım'da yaşama hakkınız yok" idi. Evimize sürekli polis gelir, tutanaklar tutar, sorgular, Kırım'ı terk etmemiz için baskı yapardı.⁶

Sürgün yılları Kırım Tatarları üzerinde yaralarını saramayacakları ve asla unutamayacakları derecede derin izler bırakmıştır. Bu yıllar insanlık tarihinde her zaman kara bir dönem olarak hatırlanacaktır. Kırım, 1954 yılında Hruşçev döneminde Ukrayna'nın Rusya'ya bağlanışının 300. yıl dönümünde Ukrayna'ya hediye edilmiştir. O yıllarda da Kırım'daki Türk varlığının izlerinin silinmesi için her türlü tahribat yapılmıştır. Uzun çabalar neticesinde 5 Eylül 1967'de Sovyet hükümeti Kırım Tatarlarına haksızlık ettiğini kabul etmiştir. Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu'nun öncülüğünde Kırım'a geri dönme mücadelesi verilmiştir. Bu süreçte Kırım Tatarları vatanlarına geri

⁶<http://www.surgun.org/surgun-hatiralari/13-surgun-faciasindan-ridvan-mustafa> (10.09.2018).

dönme hakkı elde etmişlerdir. Sürgünün 50. yılında 1994’te Ukrayna ve Kırım Cumhuriyeti “18 Mayıs”ı yas günü ilan etmiştir. Kırım Tatarları vatanlarına geri döndükten sonra da yerleşim ve işsizlik gibi sorunlarla uğraşmışlardır. 2014 yılında Rusya Kırım’ı tekrar işgal etmiştir. Sonrasında yapılan referandumu Kırım Tatar Millî Meclisi tanımadığını açıklasa da Rusya Kırım Tatarları üzerindeki baskınlığını devam ettirmektedir.

B. KIRIM TATAR TÜRKÇESİ

Kırım Tatar Türkçesi ana unsurlarını Kıpçak Türkçesinden almış olup Ural-Altay dil grubuna mensup bir Türk dilidir. Kırım Tatar Türkçesi Yalıboyu şivesi, Ortayolaq (Bahçesaray) şivesi, Çöl (Kuzey) şivesi olmak üzere üç şiveye ayrılır. Kırım’da farklı milletler bir arada yaşamış olsa da Türk dili ve kültürü etkinliğini korumayı başarmıştır.

Kırım’da Türk kültürünü ve dilini baskın duruma getirenler, Kuman-Kıpçak Türkleri olmuştur. Karadeniz’in kuzeyi yüzyıllarca Deşt-i Kıpçak olarak anılmış ve Kırım, bu dönemde Kıpçak Türkleri için çok önemli bir yerleşim merkezi olma görevi üstlenmiştir. Bu sebeple Kırım’da yazılmış ilk Türkçe eser, Kıpçak Türkçesiyle kaleme alınmış Yusuf ile Zeliha hikâyesidir. Eser, 1232’de ölen Ali adlı bir şairin kaleminden çıkmıştır. Kırım’da yaşayan şair ve yazarlardan Kıpçak Türkçesiyle eser veren başkalarının bulunduğuna da şüphe yoktur.⁷

1396’da Altınordu Devleti’nin parçalanmasıyla Kırım hanlığı ortaya çıkmıştır. Bu süreçte yazılan eserlerin büyük çoğunluğunda Arap harfleri kullanılmıştır. Bazı yarlıklar ise Harezmi-Kıpçak edebi diline yakın özelliklerde yazılmıştır. Sonraki yüzyılda ise Kırım Tatar Türkçesi üzerinde Osmanlı Türkçesinin etkileri görülmüştür.

Bazı iç mücadelelerin ardından 1439’da Kırım, bağımsız bir hanlık hâline gelmiş ve 1478’de Mengli Giray döneminde Osmanlı himayesine girmiştir. Bu gelişmelerin etkisiyle XV. yüzyıldan itibaren Kırım ve çevresi tam bir Türk bölgesi hâline gelmiştir.⁸

Altınordu’nun son dönemlerinde başlayan Osmanlı Türkçesi etkileri, Kırım’ın Osmanlı Devleti’nin hakimiyetine girmesinden sonra had safhaya ulaşmış, bu

⁷ Özkan, s. 525.

⁸ Özkan, s. 525.

dönemde yazılan bitik ve yarlıklarda da Osmanlı Türkçesinin etkileri görülmeye başlanmıştır. XV. yüzyıldan itibaren başta Mengli Giray olmak üzere Kırım devlet ve kültür adamlarının verdiği eserlerle, Kırım Türk edebiyatı bütünüyle Osmanlı sahasının etkisi altına girmiştir. 400 yıla yakın süren bu dönem boyunca Kırım'da divan şiirinin en güzel örnekleri verilmiştir.⁹

Üç asır boyunca Osmanlı hakimiyetinde kalan Kırım 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı hakimiyetinden çıkmıştır. 1783 yılında ise Rusya'nın hakimiyeti altına girmiştir.

1783'te yaşanan Rus işgalinden sonra Rus zulmünü ve göç hikâyelerini anlatan anonim eserler çoğalmış, ayrıca tekkelerde ve dini çevrelerde gelişen dini ve mistik bir edebiyat anlayışı ön plana çıkmıştır. Ak topraklar olarak bilinen Osmanlı topraklarına yönelik göçlerin yaşandığı 1880 yılına kadar olan dönemde, edebiyat kaday olarak anılan âşıkların göç hikâyelerini anlatan türkülerinden ibarettir. Bu döneme ait İstemi'nin Kefe Destanı, halk arasında bugün de yaygın olarak bilinmektedir.¹⁰

Kırım Türk edebiyatının, muhtevası millî duygularla işlenmiş yeni tarzını İsmail Gaspıralı ile başlatmak yanlış olmaz. Gaspıralı'nın çıkardığı *Tercüman* gazetesi etrafında toplanan yazar ve şairler hamasi duygularla yüklü edebi eserlerle birlikte halkın eğitilmesine de önem veren eserler yazmışlardır. Bu yüzden 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren (23.04.1883) çıkmaya başlayan *Tercüman* gazetesi, "tam manası ile bir muallim gazetesi" olmuştur denilebilir.¹¹

Tercüman dönemini şekillendiren Gaspıralı İsmail, yazılarında mahallî Tatar sözlerini ve deyimlerini de kullanmakla birlikte imlası ve ifade dünyasıyla sade bir İstanbul Türkçesini tercih etmiştir. Bu dönemde bir irfan ve bilgi kaynağı olarak Rus ve Şark klasikleri Kırım Tatar Türkçesine aktarılarak ya Tercüman gazetesine tefrika edilmiş ya da kitap olarak yayımlanmıştır. Rusçanın etkisi ve sosyal hayattaki ağırlığı arttığı için de Kırım Tatar Türkçesi-Rusça sözlükler hazırlanmıştır.¹²

1917 devrimiyle birlikte Kırım Tatar yazar ve şairleri Stalin'in zulmüne uğramışlardır. O dönem de öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan 1944 sürgünü ile Kırım Tatar Edebiyatı büyük bir sessizlik dönemi yaşamıştır. Sürgün döneminde ana dil kullanımı tamamen yasaklanmıştır. Sonraki yıllarda Kırım Tatar aydınları ana dillerini korumak ve canlandırmak için çeşitli çalışmalar yapmışlardır.

---

⁹ Özkan, s. 526.

¹⁰ Özkan, s. 530.

¹¹O. Aslanapa, *Kırım Türk Edebiyatı*, O. Söylemez (edt.), Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle KIRIM, s. 178, Ankara, 2003.

¹² Özkan, s. 531.

Kırım Tatar Türkleri de 1929 yılına kadar Arap alfabesi kullanmışlardır. Ancak Arap alfabesinin imlasında 1883, 1917, 1918 ve 1928 yıllarında bazı değişiklikler yapılmıştır. 1929-1938 yılları arasında Latin alfabesi kullanılmış, 1938'den sonra ise Kiril alfabesine geçilmiştir. (Akiner, 1995: 82-83)

1991 yılında yapılan Millî Kurultay'da Latin alfabesine geçiş kararı alınmış, ancak daha sonraki gelişmelerin etkisiyle geçiş tarihi 2004'e ertelenmiştir. Bugün ise Kırım'da Latin ve Kiril alfabeleri yan yana kullanılmaktadır.¹³

C. İBRAİM PAŞI'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Kırım Tatar edebiyatının önemli nesircilerinden olan İbrahim Paşı, 20 Kasım 1918'de Kırım'ın Aluşta bölgesindeki Tuvak köyünde dünyaya gelmiştir. 1939 yılında ortaokulu bitiren yazar sonrasında Akmesic'teki Kırım Pedagog Enstitüsünün Kırımtatar Dili ve Edebiyatı Fakültesine girmiştir. Yazar, hastalığından dolayı Kırımtatar Dili ve Edebiyatı Fakültesini bitirememiştir. O yıllarda Aluşta'da çıkan "Lenin Yolu" bölge gazetesinde "Ali" adlı ilk hikâyesi yayımlanmıştır. Köyde öğretmenlik yaptığı sırada savaş başlamış ve sürgün döneminde Taşkent'e düşmüştür. İbrahim Paşı o yıllarda Taşkent'te inşaat işlerinde çalışmıştır. 1957 yılında çıkmaya başlayan "Lenin Bayrağı" gazetesi edebiyata meraklı gençleri etrafına çekmiştir. İbrahim Paşı de bunlardan biridir. Yazar bu gazeteye makaleler ve denemeler yazmaya devam ederken 1963 yılında aynı gazetede savaştan sonra yazdığı "Azbarında Quyuşu Bar" adlı hikâyesi yayımlanmıştır. Böylece kendine güveni artan İbrahim Paşı'nin gazete ve dergi sayfalarında yeni hikâyeleri de basılmıştır.

Yazarın 1970 senesinde "Çeçek ve Qan" adlı ilk hikâye kitabı Gulam yayınevi tarafından basılmıştır. 1975 yılında "Yürek Emirinnen", 1978 yılında "Yıldızlı Geceleler" adlı uzun öykü kitabı, 1983 yılında "Bir Afta" ve 1988 yılında "Altın Boylar" adlı hikâye kitapları yine aynı yayınevinde basılmıştır. Bu hikâyelerde köy kurucu ve emekçilerinin saf sevgileri, üzüntüleri ve istekleri çok başarılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Ayrıca bu eserlerin içeriğinde halkların dostluğu ve vatana bağlılık da geniş yer

---

¹³ Özkan, s. 534.

tutmaktadır. İbrahim Paşı'nın eserlerinin asıl amacı insan sevgisini yaymak ve insanı maneviyata davet etmektir.

Yazarın eserlerindeki olayların hepsi gerçek hayattan alınmıştır. On beş yıl boyunca "Lenin Bayrağı" gazetesinin köy hocalığı bölümünün müdürü olması, devlet ve kolektif çiftliklerde bulunması hayatın içinden beslenip eserlerini oluşturmasında büyük rol oynamıştır. Köylülerin hayatı, aile ilişkileri gibi konular eserlerinin ana temasını oluşturmaktadır. "Toq Başaqlar" ve "Altın Boylar" gibi uzun öykülerinde köy hayatını anlatmıştır. "Bir Afta" adlı uzun öyküsünde modern insanın karakterini yansıtmaya da ve onun hayat içinde durduğu yeri göstermede çok başarılı olmuştur.

1988 yılında İbrahim Paşı "Üzülgen Zincir" adlı ilk romanını yazmıştır. Yazar bu romanını durgunluk devrinin paslı zincirlerini koparmaya çalışan, yeni fikirler üretmek, yaşamak ve çalışmak için çabalayan insanlara bağışlamıştır. Eserde Boraliyevler karakterleri üzerinden insanlar arasındaki ilişkiler psikolojik açıdan derin tahlil ve ustalıkla aktarılmıştır. Roman, 1989 yılında "Yıldız" dergisinde basılmıştır.

İbrahim Paşı SSSR Yazarlar Birliğinin üyeliğine kabul edilmiştir. 1993 yılında yazar Kırım'a geri dönmüş ve Aqmescit bölgesinde yaşamıştır. 1994 yılından itibaren Ukrayna Yazarlar Birliğinin üyesidir. "Belki Daa Körüşürmiz" ve "Sınğan Pıtaq" adlı hikâyelerinde vatana geri dönme konusunu anlatmıştır. Bu iki hikâyeye Ukrayna diline tercüme edilip "Krimaska Svıtlipsa" gazetesinde de toplanmıştır.

1998 yılında edebiyat topluluğu tarafından İbrahim Paşı'nın 80. yaş günü olduğu kaydedildi. Bundan dolayı "Tavria" adlı yayınevi bu çalışmanın incelendiği romanın da içinde yer aldığı "Canlı Nişan" adlı kitabı yayımladı. Kitaba yazarın 1988-1990 yılları arasında yazdığı "Canlı Nişan" adlı ikinci romanı ve "Ana" adlı uzun öyküsü dâhil edilmiştir. Eserde sürgün yıllarında insanların çektiği azaplar tasvir edilmiştir. Bu romanın tarihî kısmında baş kahraman olan İsmail Temet'in Sibir kampında çektiği eziyetler anlatılmıştır. İsmail Temet vatanına bağlı bir karakterdir. Romanda yardımcı karakter olan Seydamet Şerifov'da ise millî duyguların sıcaklığı görülmemektedir çünkü o sisteme sadık birisidir. Kırım'da göz önünde bir idareci olduğu gibi sürgün sırasında da önemli görevler verilmiştir. Yani Şerifov Kırmımlı olsa da kendi halkına karşı gelen bir karakterdir. Romanın baş kahramanı İsmail Temet, Seydamet Şerifov'u

birçok kez dövme ve halk arasında küçük düşürmek gibi davranışlarla cezalandırmak istese de bu davranışlarına ahlâk sınırları içinde bakmıştır ve bu amacından vazgeçmiştir. Aslında İsmail Temet cesur ve yiğitlik kurallarına sıkı bir şekilde bağlı bir insandır. Yine de bu hâli başkalarını cezalandırmasına sebep olmamıştır. Romanın sonunda Şerifov'u kendi kaderi cezalandırmıştır. Geçmişte yaptığı kötü işler onun yüzüne vurulmuş ve çok zaman geçmeden hastalanıp ölmüştür. Sonuç olarak sürgün edebiyatının yazarı olan İbrahim Paşı, baş kahraman olan İsmail Temet aracılığıyla kendi hayatını ifade etmiştir. Ona göre, baş kahramanın yani kendisinin alt üst olan hayatını düzeltmek çok zor. “Canlı Nişan” romanında da bu zor şartlar anlatılarak o dönemde yaşananların zihnimizde canlı kalması amaçlanmıştır.

İbrahim Paşı, eserlerinde genel olarak insanın nasıl olması gerektiğini değil de hayatı boyunca nasıl yaşaması gerektiğini anlatmaya özen göstermiştir. Yazar her bir eserinde olumlu ve olumsuz özellikleri olan kahramanları aşağılamadan ve yüceltmeden, oldukları gibi yansıtmıştır. İbrahim Paşı ilerleyen yaşına rağmen hep çalışmış ve yeni eserler oluşturmuştur. 2008 yılında Aqmescit'te vefat etmiştir.

Yazarın Eserleri:

Hikâye

1. Ali
2. Azbarında Quysı Bar
3. Çeçek ve Qan
4. Yürek Emirinnen
5. Yıldızlı Geceler
6. Bir Afta
7. Altın Boylar
8. Toq Başaqlar
9. Belki Daa Körüşirmiz
10. Sınğan Pıtaq
11. Ana

Roman

1. Üzülgen Zincir
2. Canlı Nişan

I. BÖLÜM

1.1. Türkiye Türkçesinde ve Kırım Tatar Türkçesinde Cümle ve Cümlelerin Ögeleri

1.1.1. Türkiye Türkçesinde Cümle ve Cümlelerin Ögeleri

1.1.1.1. Cümle

Araştırmacılar tarafından cümle ile ilgili yapılan tanımlar şu şekildedir:

Muharrem Ergin, “Bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur.”¹⁴

Leylâ Karahan, “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildiren anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.”¹⁵

Mehmet Özmen, “Bir yükleme bağlı olarak oluşan, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir eylemi veya bir isandı, tam olarak anlatan ve birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimeler dizisine cümle denir.”¹⁶

Haydar Ediskun, “İçinde ya bir tek bağımsız yargı, ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel yargı bulunan kelime dizisidir.”¹⁷

Günay Karaağaç, “Bir yapma veya olmanın nitelendirildiği dil yapılarına cümle denir.”¹⁸

H. İbrahim Delice, “Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde oluş veya kılış bildiren çekimli bir fiille sonuna cevher fiili getirilen ve durum bildiren bir isimle kullanılan kelimeler dizisine cümle denir.”¹⁹

Tahsin Banguoğlu, “Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır.”²⁰

¹⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Basım, 2008, s. 398.

¹⁵ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2014, s. 9.

¹⁶ Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi*, Adana, Karahan Kitabevi, 2016, s. 4.

¹⁷ Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2017, s. 323.

¹⁸ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2012, s. 220.

¹⁹ H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul, Kitabevi Yay., 2012, s. 150.

²⁰ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s. 522.

1.1.1.2. Cümlelerin Ögeleri

Hüküm daha geniş, daha etraflı, çeşitli şartları ile daha tam olarak ifade etmek için cümle birden fazla cümle unsurundan kurulur. Cümle unsurları; fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı ve zarftır. Yani cümlede fiil ile onun gerektirdiği unsurlar bulunur. Şu hâlde cümle hüküm ifade eden bir fiil grubudur. Hükümün genişliğine göre cümlede cümle unsurlarından biri, birkaçı veya hepsi bulunur. Fiil ve fail cümlelerin esas unsurları; nesne, zarf ve yer tamlayıcısı da cümlelerin yardımcı unsurlarıdır. Bir cümlede ancak bir fiil unsuru bulunur. Ancak bir cümlede birkaç fail, birkaç nesne, birkaç yer tamlayıcısı, birkaç zarf mevcut olabilir.²¹

Söz öbekleri, niteleyen-nitelenen, tamlayan-tamlanan ögelerden oluşur. Cümlelerin de tek niteleneni, tek tamlananı vardır, o da yüklemdir. Özne ise, cümlelerin diğer temel ögesidir. Bu iki öge, cümlelerin temel ögeleridir. Bu iki temel öge dışında, cümlelerin üç tamlananı vardır.²²

Cümlelerin temel ve yardımcı olmak üzere iki çeşit ögesi vardır. Temel ögeleri, özne ile yüklem; yardımcı ögeleri ise nesnelere ile tümleçlerdir.²³

Türkiye Türkçesinde genellikle özne ve yüklem temel öge; zarf tümleci, nesne ve yer tamlayıcısı ise yardımcı öge kabul edilmiştir.

1.1.1.2.1. Yüklem

Nitelendirilmiş eylem adına yüklem denir. Cümlede yargı bildiren çekimli öge, yüklemdir. Yüklem, cümlelerin temel ögesidir, çünkü cümle yüklem için kurulur.²⁴

Cümlelerin en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlelerin direğidir. Cümlelerin bütün yapısı onun üzerine kurulur. Diğer bütün unsurlar fiilin etrafında toplanan, onu destekleyen, onu tamamlayan unsurlardır. Kendisinden önce gelen diğer unsurların kesin bir sırası yoktur. Belirtilmek istenme derecelerine göre fiile yaklaştırılarak kullanılırlar. Umumiyetle fiile en yakın unsur, fiilden önceki unsur en üzerinde durulan unsurdur. Cümlelerin normal vurgusu da fiilin önünde, bu unsur üzerinde bulunur. Bu unsur için fiil yerine daha geniş bir tabir olan

---

²¹ Ergin, s. 398.

²² Karaağaç, s. 223.

²³ Ediskun, s. 328.

²⁴ Karaağaç, s. 223.

predikat kelimesini de kullanıyoruz. Demek ki fiil veya predikat cümlede hareketi, hükmü ifade eden unsurdur. Bir yerde kaç fiil, kaç predikat varsa o kadar da cümle vardır.²⁵

Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge, yüklemdir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem, cümlenin ana ögesidir. Diğer ögeler, yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır.²⁶

Dilbilimciler yüklemi cümlenin temel ögesi olarak kabul etmişlerdir ve yüklem olmadan bir cümlenin kurulamayacağını belirtmişlerdir.

1.1.1.2.2. Özne

Cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge, öznedir. Özne, yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır.²⁷

Cümlenin fiilden sonra ikinci unsurudur. Fail, fiili yapan veya olan unsurdur. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur. Ayrıca zikredilmese bile fiilin içinde umumi olarak şahıs hâlinde ifade edilmek suretiyle varlığı cümlede daima hissedilir. Fail isim cinsinden bir kelime veya bir kelime grubu olur. Daima yalın hâlde bulunur; cümlenin çekimsiz bir unsurudur; fiile yalın hâlde, ek-siz bağlanır.²⁸

Cümlede eylemi oluşturan ya da bir şey olan kelimedir, kelime öbeğidir, kelime niteliğinde morfepler ya da fonemlerdir.²⁹

Dilbilimciler özneyi yüklem gösterdiği işi, oluşu ve durumu gerçekleştiren öge olarak tanımlamıştır.

1.1.1.2.3. Nesne

Fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. Fiillerin bir kısmı geçişli, bir kısmı geçişsizdir. Yani bir kısmı yapma, bir kısmı olma ifade eder. Yapma ifade edenlerin hareketi fiilden başka bir nesneye yönelir, ona tesir eder. Olma ifade edenlerin hareketi ise faile yönelir, onun üzerinde kalır. Demek

---

²⁵ Ergin, s. 398.

²⁶ Karahan, s. 14.

²⁷ Karahan, s. 18.

²⁸ Ergin, s. 399.

²⁹ Ediskun, s. 328.

ki geçişli fiiller tesir edecek bir nesne isterler. İşte bu nesneyi karşılayan cümle unsuru nesnedir. Şu hâlde nesne yalnız fiili geçişli cümlelerde bulunur.³⁰

Fiil cümle ya da cümleciklerinde öznenin eyleminden, yani bağımsız, temel ya da yanyargıların sonuçlarından etkilenen kelimedir.³¹

Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, *nesnedir*. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller, nesneye yönelerek onu etkiler. Nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir. Yani geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir. İsim cümlelerinde genellikle nesne bulunmaz. Yüklemi yapma ve yaptırma bildirmeyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur.³²

Türkçede nesne iki türdür:

1. Belirtili Nesne: Ekli olan yapma hâliyle bildirilen nesne, belirtili nesnedir: *Ayağını yorganına göre uzat.*
2. Belirtisiz Nesne: Eksiz olan yapma hâliyle bildirilen nesne, belirtisiz nesnedir: *Görünen köy kılavuz istemez.*³³

Dilbilimciler nesnenin cümlede bulunmasını fiilin geçişli ve geçişsizlik hâline bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca nesneyi iki başlık altında incelemişlerdir.

1.1.1.2.4. Yer Tamlayıcısı

Fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve bir istikameti vardır. İşte yer tamlayıcısı hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade eder.³⁴

Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır.³⁵

---

³⁰ Ergin, s. 399.

³¹ Ediskun, s. 349.

³² Karahan, s. 25.

³³ Karaağaç, s. 232.

³⁴ Ergin, s. 400.

³⁵ Karahan, s. 29.

1.1.1.2.5. Zarf Tümlenci

Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi, *zarftır*.³⁶

Yüklemi zaman, yer ve yön, durum ya da tarz, nicelik ilgileriyle tamamlayan kelimelerdir.³⁷

1.1.1.2.6. Cümle Dışı Unsur

Cümlelerin kuruluşuna katılmayan; fakat cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan ögeler, cümle dışı ögelerdir. Cümle dışı ögeler, cümleler arası metin ögeleridir; bu yüzden, metindeki herhangi bir yüklemle ilişkilendirilemezler.³⁸

Cümlelerin herhangi bir yerinde bulunan, ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan ögelerdir. Cümle dışı ögeler, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklem tamamlayıcısı değildir. Bu ögeler, yüklem tamamlayıcısı olan ögelerin aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlarlar.³⁹

1.1.2. Kırım Tatar Türkçesinde Cümle ve Cümlelerin Ögeleri

1.1.2.1. Cümle

Er bir dilin grammatik qanunları esasında şekillengen ve nisbetçe tam mana ifade etken nutuqın bir qısmıdır. Mesela: *Bizim memleketimizde fabrika ve zavodlar yıl-yıldan planlarını becereler*. Tizimine köre, adeten, cümleler bir kaç söz birleşmesinden asıl olabilirler. Bundan farklı olaraq, yalnız bir sözden de ibaret olğan cümleler olur. Mesela: *Küz. Ava bulutlı. Dört künden berli toqtamay yağmur yağa*.⁴⁰

---

³⁶ Karahan, s. 32.

³⁷ Ediskun, s. 360.

³⁸ Karaağaç, s. 236.

³⁹ Karahan, s. 36.

⁴⁰ Enver Aqmollayev, *Kırımtatar Tiliniñ Ameliyatı*, Taşkent, Uqittuvçi Neşriyatı, 1989, s. 18.

1.1.2.2. Cümleliñ Azaları

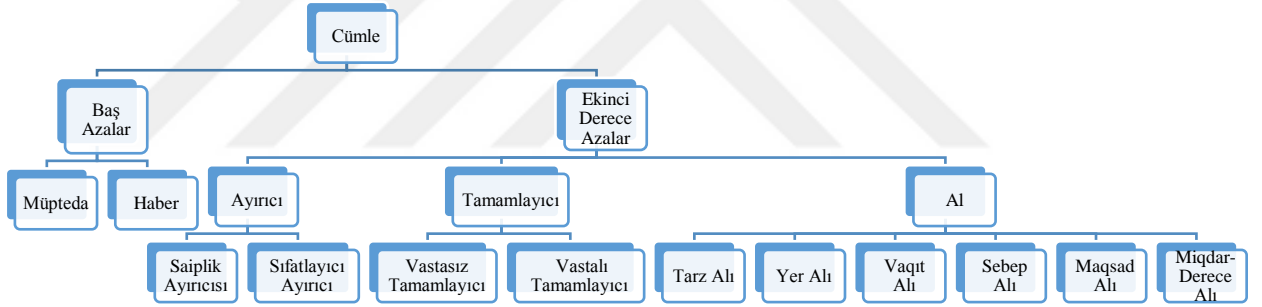
Enver Aqmollayev, *Qırımtatar Tiliniñ Ameliyatı* adlı kitabında cümleliñ ögelelerini “Baş azalar” ve “Ekinci derece azalar” şeklinde incelemiştir. Kırım Tatar Türkçesinde cümle tahlilleri tamamıyla Rus dilinin tasniflerine göre şekil almıştır. Hatta bu tasnifler esnasında kullanılan terminolojiler dahi Rusçadan tercüme edilerek alınmıştır. Cümleliñ ögeleri de birebir Rusçadan alınmıştır. Örneğin,

Çlenı Predlojeniya = Cümle Azaları

Glavniye Çlenı = Baş Azalar

Vtorostepeniye Çlenı = İkinci Derece Azalar

şeklinde birebir Rusçadan tercüme edilerek sınıflandırmalar yapılmıştır. Aqmollayev’in cümle azalarının çeşitleri tablosu şu şekildedir:

1.1.2.2.1. Cümleliñ Baş Azaları

Kırım Tatar Türkçesinde özne “müpteda” olarak adlandırılmıştır. Özne Türkiye Türkçesinde olduğu gibi cümleliñ temel ögesi kabul edilmektedir.

Müpteda ve onıñ ifadelenüvi : Müpteda keñ manada predmet añlatqan cümleliñ baş azasıdır. O ekinci derece azalarından iç birine boysunmayıp, haber tarafından izalanır. Müpteda, baş kelişte kelip, **kim?** , **ne?** degen syallerden bir de-

birine cevap olur. Müpteda baş kelişte isim ve başka türlü söz çeşitlerinden ifade-
lenebilir.

1. İsimlenden : *Bugün onun yapraqları hoş ezgiyen şıprdaylar.* (Ə. A.)
2. Zamirlenden : *O, soñki delegatlar grippasına yol berip, Akimniñ yanına ketti.* (H. O.)
3. Sıfatlarden : *Yahşı kelir işke, yaman kelir aşqa.* (At. c.)
4. Sayılarden : *Biri aşar, biri baqar, qıyamet şundan qopar.* (At. c.)
5. İsimfiillenden : *Bilmemek ayıp degil, öğrenmemek ayıptır.* (At. c.)
6. Nidalarden : *Çetten bucaqtan maşına gürültüsü ve adam sesleri eşitile.* (И. П.)

Müpteda birikmeli alda da, türlü söz çeşitlerinden ifadelenmek mümkün. **Eki canbaz** bir yipte oynamaz. (At. c.)

Haber ve onun ifadelenüvi : Cümlede haber müpteda aqqında umumiy hususi-yetlerni bildirir. Bazı vaqıtları yalnız müptedadan asıl olabilir. Haber, cümleñiñ eñ esas teşkilatçısından biri olaraq, predmetlerniñ alametlerini (keniş manada) bildirir. Haber yalnız müptedadan asıl olsa, demek, o, şahıs ve sayıca müptedanen uygunlaşır. Mesela: Men topraq işlerini bütün çarelenden çabikleştirmek emirini bergen edim. (Ə. C.)

Haber, ifadelenüvine köre, eki türlü olabilir: fiil-haber ve isim-haber. Tizimine köre, fiil-haberler em de isim-haberler sade ve mürekkep çeşitlerinden ibaret olurlar.

1.1.2.2.2. Cümleñiñ İkinci Derece Azaları

Keniş cümlelerniñ terkibi tek müpteda ve haberden ibaret olmaz. Keniş cümlelerniñ terkibinde cümleñiñ başqa azaları da iştirak eter. Olar cümleñiñ baş azalarına tabi olup kelirler. İkinci derece azalar baş azaların etrafında teşkil taparlar, bazıları ise bir diğere tabi olup, özleriniñ etrafında teşkillenirler. Böyle azalarğa cümleñiñ ikinci derece azaları derler. Olar cümleñiñ baş azalarını, ya da başqa bir ikinci derece azalardan birini tayinlep, tamamlayıp iza etebilirler. Mesela: *Daniyar stakanniñ astına üç yutum çay qoydı.* (И. А.) **Daniyar** – Müpteda, **qoydı** – haber. Başqaları ikinci derece azalar.

Adeten, cümleñiñ ikinci derece azaları üç türlüge bölünir: tamamlayıcı, ayırıcı ve al.

Tamamlayıcı ve onun ifadelenüvi : Tamamlayıcı, bir de bir cümle azasına idare bağı vastasinen bağlanıp, onun manasını tamamlayıp kelir ve iş-areketi olacaq predmetni ifadeler. Mesela: *Faqat bütün kök bulutlarden qaplangan edi.* (M. Г.)

Tamamlayıcılar haberge idare bağı vastasınen bağlanıp kelirler. Tamamlayıcılar tüşüm, doğrultuv, yer, çıxış kelişleriniñ şeklinde **kimni?, neni?, kimge?, nege?, kimde?, nede?, kimden?, neden?** degen syallerden birine cevap olıp kelirler. Tamamlayıcılar münasebetçilernen ya da “nen” affiksinen de qoşulıp kelebilirler. Olar **Kim aqqında?, Ne aqqında?, Kimnen?, Nenen?** degen syallerden birine cevap olıp kelirler.

Tamamlayıcı isim, zamir, sıfat, sayı, sıfat-fiil, isim-fiil, nidalarnen modal ve birikmeli şekilde kelgen sözlernen ifadelenebilir.

Qırımtatar tilinde tamamlayıcılar eki çeşitten ibaret olurlar: vasıtalı ve vasıtasız.

Ayırıcı ve onıñ ifadelenüvi : Cümlelerde özlerinden evel kelgen isimlerge ya da isimler yerine qullanılğan sözlerge mensup olıp, olarnı iza eterek, alametlernin (keñ manada) ifadelegen ikinci derece azalarğa ayırıcı derler. Ayırıcılar predmetniñ tüşünü, alametini, şahısniñ, duyğularını, qaysı bir predmetni kimge ya da nege mensup olğanını ve miqdar-derece belgilerini bildirirler. Ayırıcılar nasıl?, kimniñ?, nenin?, qaç?, qaçınıcı?, qaçar?, angi? degen syallerden birine cevap olıp kelirler. Misaller: *Küçük (nasıl?) iş büyük (nasıl?) laftan hayırlı.* (At. c.) *Qısqaşı, ana şu (qaysı?) acayin (nasıl?) insan, bugün koy (nasıl?) hozyaystvosı institutniñ (nenin?) aktlar zalında dissertatsiya qorçalaycaq.* (Гъ. М.)

Berilgen misallerde körüle ki, “küçük”, “büyük” degen ayırıcılar predmetlerniñ alametlerini ifadelese, “institutniñ” degen ayırıcı ise predmetniñ kimge, nege ait olğanını bildireler. Şuña köre ayırıcılar ekige bölüneler: a) Sıfatlayıcı ayırıcılar, b) Saiplik ayırıcıları.

İlave : Özünden evel ya da soñ kelgen cümle azasınıñ daa aydın, daa da teren ifadelenmesine hizmet eter. İlaveler qaysı cümle azasınen bağlı olsa, bütünley şu aza vazifesinde işletilir. Eger müptedanıñ yanında yerleşip, oña mensup olsa, yani onıñnen bağlanıp kelse, ilave müpteda vazifesinde işletilir. Eger ilave tamamlayıcınen bağlı olsa, o tamamlayıcı olur, haberge bağlansa ilave haber vazifesinde işletilir. Mesela: *Şöfer Kerim maşinasını tez aydan ketti. Men tünevin şöfer Kerimni tarlada kördüm. Arqadaşlar, kim ola ya şöfer Kerim? Menim şöfer Kerim.*

Demek, ilaveler belli bir şahıs ya da predmetke başqa bir al berip, şu şahısni ya da predmetni daa terence izalar. İlavelernen bağlı olıp kelgen cümle azalarınıñ arasında sıra bağı peyda olur.

İlaveler zenaat, unvan, soy-aqrabalıq, lağap ve başqa manalar bildireler. İlaveler esasen isimnen ifadelenirler. Mesela: *Bugün aqşam dareci Suyünnen sizge baracaq edik.* (Ю. Б.) *Künlerniñ birinde Zeynep qartıyçık qart çoban Mustafanıñ evine keldi.* (Э. А.)

Al ve onun ifadelenüvi : İş-areketniñ oluv tarzını, yerini, vaqtını, maqsadını, miqdar-derecesini bildirgen ikinci derece azalarğa al derler. Al haberge bağlanıp kelir. Al türlü söz çeşitlerinen ifadelenebilir.

1. İsimlennen : **Bağçalarda tınçlıq üküm sürdü.** (J. T.) **Arandan at kişnedi.** (İ. B.)
2. Zarfların : **Bu yıl baar erte keldi.** (Ç. A.)
3. Alfiillennen : **Kemal bar sesinen şaqıldan küldi.** (J. B.)
4. Sayılarnen : **Adamlarımız ekişer-üçer keke başladılar.** (J. B.)
5. Nidalarnen : **Tek üstten yultıray, içinden ise dır-dır qaltray.** (İ. B.)
6. Söz birikmelerinen : **Çoq vaqıt men çöl boyu ekimiz yürgen yerlerden kettim.** (Ə. A.)

Allar, cümleñ ikinci derece azası olaraq, şöyle manalar bildirmek mümkün: iş areketiniñ tarzını, yerini, vaqtını, sebebini, maqsadını ve miqdar-derecesini.⁴¹

---

⁴¹ Aqmollayev, s. 28-54.

1.2. Türkiye Türkçesinde ve Kırım Tatar Türkçesinde İsim Cümleleri

1.2.1. Türkiye Türkçesinde İsim Cümleleri

Ahmet Cevat Emre, isim cümlesiyle ilgili ilk çalışmalardan biri olan *Türkçede Cümle: İsim Cümlesi* adlı makalesinde isim cümlesini *filiden yüklemi olmayan cümle* olarak tanımlamıştır. İsim cümlelerini yapılaş bakımından koşaç almayanlar ve koşaç alanlar olarak iki başlıkta incelemiştir.

A. Koşaç Almayan İsim Cümleri

- Yiğit yiğidin yoldaşı
At yiğidin öz kardeşi
- Dilberlerin dili tatlı
Beylerimiz arabatlı
- Yaz yalan kış gerçek
- Keskin sirke kabına zarar şeklindeki örneklerle açıklanmıştır.

Araştırmacı, koşaç almayan isim cümlelerini “Yüklemi isim olanlar”, “Yüklemi sıfat olanlar”, “Öznenin isimsi (işaret zamiri) olması”, “Koşaçsız isim cümlesiyle haykırışlı anlatış”, “Yüklemin, öznenin fiil ismi olması”, “Tümlecın yüklem rolünde olması” ve “Öznenin, geçen cümleden düşünölüp anlaşılması” olarak incelemiştir.

B. Koşaç Alan İsim Cümleleri

İsim cümlesi koşaçlı ve koşaçsız olur; Mesela:

Yıldızdağı çok yüksek koşaçsız,

Yıldızdağı çok yüksektir koşaçlı isim cümlesidir.

Koşaç *-tir* uyumlu bir morfemdir.

Araştırmacı, koşaç alan isim cümlelerini “birinci ve ikinci kişi koşacıyla oluşan isim cümleleri” ile “hikâye ve rivayet koşacıyla oluşan isim cümleleri” şeklinde incelemiştir.

- Var Yok Cümleleri

Türkçenin fiilsiz cümlesinde *var*, *yok* yüklemeleri, koşaçsız ve koşaçlı olarak pek çok kullanılmış ve kullanılmaktadır.

Kadir Mevlam, senden bir dileğim var (Karac. 65)

Fazla konuşmağa vakit yoktu. (ib. id. 34)⁴²

Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi* adlı çalışmasında isim cümlesini *yüklemi çekimli bir fiil değil, ad veya ad soylu bir söz olan cümle* şeklinde tanımlamıştır.

Karaağaç, isim cümleleri hakkında şunları ifade etmiştir:

İsim cümlesi, bir yapma veya olma değil, bir var oluş bildirir; çünkü taşıdığı tek fiil, varoluş bildiren ana yardımcı fiildir. İsim cümlesi, yalnızca, ana yardımcı fiille kurulabilen bir cümledir.

İsim cümlelerinde, bir yapma olmadığı için nesne, bir hareket olmadığı için yaklaşma ve uzaklaşma çekimli yer tamlayıcısı ve zaman zarfı dışında zarf bulunamaz. İsim cümlesinde, var oluş bilgisi için yer ve zaman önemli özellikler olduğu için zaman zarfı ve bulunma hâli çekimli yer tamlayıcısı bulunabilir. Bu yüzden, bu tür cümle yüklemine, özne sorusu dışında, yalnızca, ‘nerede?’ ve ‘ne zaman?’ soruları sorulabilir: *Havalar yazın çok sıcaktır.; Güz yağmurları yararlıdır.*

İsim cümlesinin özellikleri:

1. İsim cümlesi, bir bildirme cümlesi olduğu için, bu cümlede bir olma veya yapma söz konusu olmadığı için nesnesizdir. Bazı yapma durumu öbekleri, yanlışlıkla nesne olarak değerlendirilmemelidir: *İstanbul fatihi, büyük hükümdarlığını böyle bir babanın oğlu oluşuna borçludur.; Bu dünya hayatını terk, her şeyin sonu değildir.*
2. İsim cümlesi öznesi, durağan özne (*nominal subject*)’dir. İsim cümlesi öznesi, herhangi bir yapma veya olma gerçekleştirilmemiş, bir harekette bulunmamıştır. Özne, eylemsiz bir öznedir, bu cümlelerde, herhangi bir yapma veya olma söz konusu değildir: *Ben öğretmenim.; Sen güzelsin.*
3. İsim cümlesi yüklemi, her türden söz ve söz öbeği olabilir. Dillerde birleşik çekim diye bilinen de, aslında bir olay bildirmesidir. Ana yardımcı eylemle kurulan bildirme yüklemli cümledir. Bu yüklem, bir olma veya yapma değil, yalnızca bir var oluş bildirirler. Bu cümleler, bir varlığın var oluşu kadar, bir ilişkilendirme veya nitelendirmenin de var oluşunu bildirebilirler; bu yüzden, varlık adları kadar, varlıkların ilişkilendirici ve nitelendirici durumları, yani varlık adlarının her türlü çekimli biçimleri de bildirme konusudur. Bütün adlar, zamirler, özel adlar, söz öbekleri ve eylem-adı ve ad-eylem öbekleri ile ad cümlesi yüklemi yapılabilir: *Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu.; Dönülmez akşamın ufkundayız.*

4. İsim cümlesinde, bulunma durumu çekimli yer tamlayıcısı dışında yer tamlayıcısı bulunmaz. Yaklaşma ve uzaklaşma çekimli yer tamlayıcıları, isim cümlelerinde bulunamaz. İsim cümlesinde bir eylem söz konusu olmadığı için, isim cümlesinin bildirdiği var oluş bilgisinin yaklaşma ve uzaklaşma bilgilerine ihtiyacı olmadığı için, bu çekimler kullanılmaz. Var oluş, bulunma durumu ekli yer tamlayıcıları bulunabilir. Kısacası, var oluş ve bildirme için yaklaşma ve uzaklaşma, bir özellik olamaz; ama bulunma, bir yerde var olma bilgisidir ve bildirmenin temel özelliklerindedir: *Sergide, en sevdiği kitaplar vardı.; Az önce konuştuğum kişinin yanında, şehir dışından biri vardı.* Yaklaşma ve uzaklaşma çekimli kısaltma öbeklerinin yüklem olduğu ad cümleleri yanlış değerlendirilerek, bunlar, yaklaşma ve uzaklaşma çekimli yer tamlayıcıları olarak görülmemelidir: *Arkadaşınız, çok cana yakınmış.; Ben sana mecburum.; Dost elinden uzaktayım.*
5. İsim cümlesinde zaman zarfı dışında, zarf bulunmaz: *Sen daha dün bebektin.; Hoşgörü gösterme sırası, bu kez senindir.*
6. Fiil cümlelerinin olumsuz yüklemi, eylem kök ve gövdelerine *-ma* olumsuzluk eki getirilerek yapım düzleminde yapılırken; isim cümlelerinin olumsuz yüklemi, ‘değil’ edatıyla söz dizimi düzlemine taşınır: *Öğrenciy-im.; Öğrenci değil-im.; Bayram sabahıydı.; Bayram sabahı değil-di.* vb.⁴³

Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasında isim cümlelerini *yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümleler* şeklinde ifade etmiştir.

İsim ve isim grupları, “i-“ ek-fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem, geniş zaman kipindedir. Bu ve diğer bazı kiplerde, anlamı pekiştirmek veya yükleme *ihtimal* anlamı katmak üzere *-Dir* eki de kullanılır.

Özellikleri:

- a. İsim cümleleri, genellikle iki öğeden, özne ve yüklemden meydana gelir.
  - Yalancılığa da doğruculuğa da tahammül etmeyen bir dünyadayız. PS
  - Hastahannede her gün saatlerce başının ucunda bekleyen ben değil mi idim? YKK
  - Erzurum’da hikâyelerini dinlediğim insanlardan biri de 93’te Erzurum mebusu olan Ahmet Muhtar Beydir. AHT
- b. İsim cümlelerinde zarf ve bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları da sık kullanılır.
  - **Anadolu’da** dağların ve köylerin sonsuz bir biteviyeliği var. HEA

⁴³ Karaağaç, s. 246-249.

- **Eylül sonunun bu kapanık ve serin gününde** bahçenin bütün ağaçları durgun ve karanlık. AH
  - **Sekiz saattir** trendeyim; tren, boş ve neşesiz. AH
- c. İsim cümlelerinde genellikle nesne bulunmaz. Yükleme yapma ve yaptırma bildirmeyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur. Buna rağmen yüklemi “*borçlu*” kelimesi olan cümleler, şu örneklerde olduğu gibi nesne alamaktadır:
- **Ben en güzel ve en dinlendirici uykularımı** sinemanın ipek yastıklar gibi başın arkasına yığılan yumuşak karanlığına borçluyum. AH
  - **İstanbul peyzajındaki asil hüznü** biz bu iki ağaçla çam ve fıstık çamlarına borçluyuz. AHT
- ç. İsim cümlelerinde yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları da seyrek bulunur.
- Kendi kendileriyle dolu olanlarda **başkalarına** yer yoktur. MKA
  - **Güneşe, yağmura, her şeye karşı en basit koruma tertiplerinden** yoksun idiler. FRA
- d. Yapısında bulunma hâli ekli yer tamlayıcısı bulunan isim cümlelerinde özne, genellikle yüklem önünde bulunur.
- Evin birkaç yüz adım uzağında, ovaya inen dik yokuşun başladığı noktada **onun kendi taş kulübesi de** vardır. RNG
- e. En çok kullanılan isim cümleleri, çeşitli kiplerdeki “*var*”, “*yok*” isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir.
- Körfezde bizim Haliç suyunun koyu durgunluğu **var**. FRA
  - Hava güzel olduğu hâlde, ortalıkta gizli bir hüznün **vardı**. ÖS
  - Arkadaşları arasında hiç tanıdığı **yoktu**. HEA⁴⁴

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında isim cümlesini *predikatı, fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep olan cümle* şeklinde ifade etmiştir.

İsim fiili predikatın fiil kısmını, isim unsuru ise predikatın isim kısmını teşkil eder. İsim fiili bildirme fiili olduğundan isim cümlesinin predikatı *predikat ismi ile bildirici (bildirme unsuru)*’den teşekkül eder diyebiliriz. Predikat ismi bir kelime veya bir kelime gurubu olur. Bildirme isim cümlesinin temelini teşkil eder, onun başlıca fonksiyonudur. Gerçekten isim cümlesinde bir nesnenin bir nesneye, bir şeyin bir şeye isnadı vardır. İsnadın sonuna bildirme unsurları getirilerek isnat hükme, iki unsur birbirine bağlanmış olur. *i-* fiilinin bir kısmı ek hâlinde olan, bir kısmı da çok defa eklenen şekillerinden ibaret bulunan bildirme unsuru bu cümlelerde bazan kullanılmayabilir: *hava güzeldir* yerine *hava güzel* cümle-

⁴⁴ Karahan, s. 96-99.

sinde olduğu gibi. İstanbul Türkçesinde bu düşürme çok yapılmakta, buna karşılık bilhassa Azeri sahasındaki ağızlarda bildirme unsuru çok muhafaza edilmektedir. Nesne unsuru, tabii, isim cümlesinde de bulunmaz. Yer tamlayıcılarından da yalnız lokatiflisi bulunur. Demek ki isim cümlesinin unsurları *predikat, fail, zarf ve lokatifli yer tamlayıcısı*'dır. İsim cümlesi isnat, bildirme esasına dayandığı için tabii, en mühim unsurları predikat ve faildir. Predikat isnat, fail de kendisine isnat yapılandır. Bunların yanında, gerektiği zaman zarf da üçüncü unsur olarak bulunur. Lokatifli yer tamlayıcısı ise isnadın yeri bahis konusu olduğu zaman getirilir. Şu misaller isim cümleleridir: *Duvar beyazdır, babam bugün çok yorgunmuş, İstanbul'un havası sonbaharda çok güzeldir, Fuzuli divan edebiyatının en büyük şairidir, Ah eylediğim serv-i hıramanın içindir.*

Bir fiil unsuru ihtiva etmesi itibariyle, şüphesiz, isim cümlesi de bir fiil cümlesinden başka bir şey değildir. Onun için bu cümleyi fiil cümlesinden büsbütün ayrı bir şey sanmamak, bu cümlelerin fiil cümlesinin hususi bir şekli olduğunu unutmamak lazımdır.⁴⁵

Caner Kerimoğlu, *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi* adlı çalışmasında isim cümlesini *yüklemi, ek fiil ile çekimlenmiş bir isim olan cümle* şeklinde tanımlamıştır.

Türkiye gramerlerinde bu cümleler için “isimsel anlatım, ad tümcesi” gibi terimler de kullanılmıştır. Cümle kavramının fiil ile ilişkili olduğunu, cümlelerin zaman ve kişi eklerini alan bir fiil ile yargı bildirebildiğini daha önce de ifade etmiştik.

İsim cümlesi adlandırma bakımından bu ifadeyle ters düşüyor gibi görünür. Ancak bu tür cümlelerde yüklem olan isimler, bugün sadece görevli bir birim olan *i-* fiili ile çekimlenerek yargı bildirir. Bu da isim cümlelerinin aslında bir çeşit fiil cümlesi olduğunu göstermektedir.

Özne yüklem ilişkisinin isnat esasına göre kurulduğu isim cümlelerinde öge sayısı fiil cümlelerine göre sınırlıdır. İsim cümleleri çoklukla özne ve yüklemden oluşur. Bu tür cümlelerde nesne bulunmaz, yer tamlayıcısının sadece bulunma hâllisi bulunur.

İsim cümlelerinde yüklem, zaman eklerinden şimdiki-geniş, öğrenilen ve görülen geçmiş zaman ekleriyle; tasarlama eklerinden sadece şart ekiyle çekimlenebilir.

Babasının bu gevşeklik ve alakasızlık anı, Feriha meselesinde ondan ucu Paris'e kadar giden müsaadeler koparmak için çok müsaitti. (Y, 222)

Hiç kuşkusuz, insanların gözlerini yuvalarından uğratan, her biri korkunç, kanlı ve karanlık ihanet hikâyeleridir bunlar. (BHH, 102)

⁴⁵ Ergin, s. 403.

Bayramı beklemekten başka çıkar yol olmadığı kanısındayım. (YÜİ, 22)⁴⁶

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında isim cümlesini *yüklemi bir isim olan cümle* şeklinde tanımlamıştır.

Geçişsiz fiil cümlesinde olduğu gibi isim cümlesinde de yüklem başka bir varlık üzerinde etkisi bulunmadığından nesne de bulunmaz, cümlenin bir üyesi eksik olur. Buna göre tam yapılıklı basit bir isim cümlesinde dört üye vardır ve bunların da doğrudan sırası şöyledir:

Kimse + Zarflama + İsimleme + Yüklem

Hava + bugün + Ankara'da + karlıymış.

Bu sıra fiil cümlesindeki farksız olup ondan ancak yüklem yapıyla ayrılır. Bu cümlede sadece *karlıymış* yerine *karlamış* dersek onu bir fiil cümlesine çevirmiş oluruz. Cevher fiili bir durum fiili olduğu için burada ancak isimlemenin hemen daima kimde hâlinde bulunması dikkati çeker.

İsim cümlesinde bu sıra esastır ve orada da vurguya paralel bir gramerce işleyiş teşkil eden değişik sıra vardır. Bunun gibi mantıkça ve duyguya belirtme ifade eden değişme şekilleri isim cümlesinde de görülür. Vurgulu kelimenin yükleme yakın gelmesi yaygın bir değişik sıradır:

Bugün Ankara'da hava karlıymış. Oradan dönüşte hepimiz memnunduk. Henüz sonuç kesin değil. Otelde yeriniz rahat mı?

Zarflama özellikle cümle başına alınarak belirtilir:

Eskiden işler başkaydı. Kışın Antalya'da oteller ucuzdur.

Yüklem cümle başına doğru kimseye yaklaştırılması veya başa alınması, yani ters sıra (devrik cümle) de oldukça yaygındır:

Hava karlıymış bugün Ankara'da. Haklısın sen o işte zaten. Kimindir bu koyunlar? Nezleyim dünden beri. Yok çaresi.

Hülasa sıra değişimleri isim cümlesinin kuruluşunda da konuşmada yaygın olarak, yazıda ise doğrudan söz aktarmalarında ve yeni denemelerde fiil cümlesine benzer.

İsimden yüklemi en çok kullanılan şekliyle isimlere artık başlı başına bir kelime değil, bir ekler sistemi saydığımız cevher fiilini getirerek kurarız. Bunlardan yalnız şimdiki zaman 3. kişi eki olan *-dir* konuşmada sık sık, yazıda bazan düşer, veya kullanılmaz (*Hava sert. Eşyalar burada*). Böylece yüklem ismi çıplak olarak yüklem olur. *-dir* eki bu kipin 3. kişi çoklusunda da düşebilir. O zaman yüklem ya teklisinde olduğu gibi ismin eksiz hâliyle kurulmuş olur, ya da sadece bir çoklu eki alır:

⁴⁶ Kerimoğlu, s. 250-251.

Onlar dargın. Hanımlar evde. yahut Onlar dargınlar. Hanımlar evdeler.

Yine yukarıda gördüğümüz gibi isimden yüklem olumsuzluk ve soru şekilleri fiilden yükleminkilere benzemez. Olumsuz şekil isme *değil*, soru şekli ise *mi* getirerek yapılır ki cevher fiili ekleri artık bunlara eklenir:

1. olumlu : Deniz dün soğuk-tu.
2. olumsuz : Deniz dün soğuk değil-di.
3. olumlu soru : Deniz dün soğuk mu-ydu?
4. olumsuz soru : Deniz dün soğuk değil mi-ydi?

1, 2 ve 3 parçada yazılan bu şekiller aslında bir kelime sayılır ve bir cümle üyesi (yüklem) teşkil ederler.

Cevher fiilinin yalnız dört kipi bulunduğundan eksikleri yerine göre olmak fiilinin gelecek ve eğilim kipleriyle tamamlar, isimden yüklemi olanlarla kurarız:

Artık sen yolda sabırlı olacaksın. Sofra sekizde hazır olsun. Akşam bahçede birlikte olalım. Ben ona karşı yumşak olmamalıyım.

-*imek* aslında bir *durum fiili* (etre), *olmak* ise bir *oluş fiili* (devenir) olduğundan o bunu her anlamıyla örtmez. Bununla beraber -*imek* fiili gibi salt fiil olan *olmak* ve *bulunmak* fiilleri de yüklem fiili olarak kullanılırlar :

*Ben o gün dükkânda bulundum. Ağabeyin yüzbaşı olmuş. gibi.*⁴⁷

Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi* adlı eserinde *yüklemi isim soyundan bir kelime olan bağımsız yargılı cümleleri isim cümlesi, yan ya da temel yargılı cümleciği ise isim cümleciği* olarak adlandırmıştır.

- a) “İslamın şartı **beştir.**” (**Beş** -dir koşacını almış isim soyundan bir kelimedir. Bağımsız yargılı bir isim cümlesi kurmuştur.)
- b) “İki **defadır** / muhacir olduk.” (H. E. Adıvar). (**Defa** -dir koşacını almış isim soyundan bir kelimedir; yan yargılı bir isim cümleciği kurmuştur).
- c) “Güneşlerde parıldayan bu yeşil su /, ruhumuzun **kardeşidir.**” (E. B. Koryürek). (**Kardeşi**, -dir koşacını almış isim soyundan bir kelimedir; temel yargılı bir cümleciği kurmuştur.)
- d) “Akıl yaşta **değil (dir), baştadır.**” (**Yaşta değil (dir)**, yan yargılı olumsuz bir isim cümleciğidir. **Baştadır**, temel yargılı bir isim cümleciğidir).

İsim cümleleri ya da cümlecikleri: a) isim soyundan kelimelere ek-fiilin bütün zaman ve kip ekleri; b) kimi fiillerin basit zamanlarına da -dir koşacı ulanarak yapılırlar.

İsim cümle ya da cümleciklerinde yüklem:

---

⁴⁷ Banguoğlu, s. 535-537.

- a) İsim olur: “Bu, ne **kulak (tır)**, ne **göz (dür)**, ne **burun (dur)**, ne **damak (tır)**, ne **el (dir)**; hatta ne de zekâdır” (Y. K. Karaosmanoğlu).
- b) Durum eki almış bir kelime olur: “Canım insanoğlu; **büyüktedir** gözü hep” (N. Ataç).
- c) İsim takımları olur: “Demek siz, **Abdi'nin köylüsünüz?**” (Y. Kemal)
- d) Belirtileni söylenmemiş belirten olabilir: “Gündüzler bizim, gece **onlarındır**” (H. R. Gürpınar).

Not: İsim cümlelerinde dikkat yüklemine üzerine çekilmek istenirse, belirtilen mutlaka söylenir: “Bu ev, **Ahmet'in evidir**”... vb.

- e) Durum eki almış isim takımı olur: “Asıl mesele, gaz bezinin **çıkarılmasındadır**” (P. Safa).
- f) İsim gibi kullanılmış sıfat olur: “Fakat merakım da o nispette **büyükdür**” (H. R. Gürpınar).
- g) Sıfat takımı olur: “Şiir, bir hikâye değil, **sessiz bir şarkıdır**” (A. Haşim).
- h) Unvan öbeği olur: “Ben, **Kaptan Kara Memiş'im**” (Ö. Seyfettin).
- i) Zamir olur: “— Kimdir o? -- **Ben (im)**” (H. R. Gürpınar).
- j) İsim-fiil olur: “**Yanmakta (dır)** bu sagardan içenler” (A. Haşim).
- k) Sıfat-fiil olur: “Tembel, bir işe **başlamayandır**” – “Tek umut **söylediğimdir**” (Y. Kemal)
- l) Bağ-fiil olur: “Şirin dahi kassetmesi cana **gülerektir**” (Ziya Paşa)
- m) Edat olur: “Bu sofa yaşlı bir insan yüzü **gibidir**” (P. Safa)
- n) Bağlaç olur: “Ne mal **iledir**, ne **cah iledir** – Beyim, ululuk kemal iledir”.
- o) Hece olur: “Geldi fiilinin sonundaki zaman eki **-di**'dir”.
- p) Harf olur: “Ağzın açıklığı bu esnada küçük bir yuvarlak gibi olur ki bu da **O'dur**” (Moliere – Dr. A. S. Delilbaşı).
- q) Bir cümle ya da cümle niteliğinde bir söz olur: “Ağzından çıkan son cümle: **“Millet sağ olsun!”** idi”

İsim cümle ya da cümleciklerinde şu biçim ve anlam özellikleri görülmektedir:

Yüklem isim soyundan bir kelime ise:

- a) Ek-fiilin, geniş zamanının üçüncü tekil ve çoğul kişi eki, çok kez; diğer kişi ekleri de kimi söylenilmeyebilir: “Rüzgâr şiddetli(**dir**), hava soğuk(**dur)**” (A. Rasim) – “Ben haklı(**yım**), sen haksız(**sın**)” – “Ela gözleri simsiyah ve hareketsiz(**dirliler**)” (P. Safa).
- b) Ek-fiilin -di'li, -miş'li geçmiş ve şart kiplerinin eklerini kesinlikle söylemek gerekir: “Ben hastay**dım**, o da hastay**mış**” – “Hastaysa gelmesin”.
- c) Ek-fiilin gelecek zamanı olmadığına göre, **olmak** fiilinin gelecek zamanı, ek-fiilin gelecek zamanının yerini tutar: “O, öğretmendir” (**şimdiki zaman**) – “O, öğretmendi” (**geçmiş zaman**)- “O, öğretmen olacak” (**gelecek zaman**)

İsim cümlelerinin olumsuz biçimleri **değil** edatıyla kurulur: “Ben öğretmenim. Sen öğretmen **değilsin**”.

Var ve **Yok** kelimeleri, cümlelerde ya yalın durumda ya da ek-fiil eklerini almış olarak bulunurlar. Bu kelimeler cümlede yalın durumda iseler onları bir varlığın kesin olarak var olduğunu (**var olan**), ya da yokluğunu (**yok olan**) bir yargıya bağlayan ve isim cümlesi kuran birer sıfat gibi düşünmek gerekir:

“Üzerinde nefli bir avcı kostümü var (**-dır, -dı, -muş, -sa**)” (Y. K. Karaosmanoğlu).

“Benim de kimsem yok. (**-tur, -tu, -muş, -sa**)” (H. R. Gürpınar)

Var ve **yok** kelimeleri, isim cümlesi biçiminde, masal tekerlemesi de kurarlar: “Bir **varmış, bir yokmuş**”... gibi.

Demek mastarı, çok kez, ek-fiil kiplerinin III. Tekil kişi eklerinden birini alıp, cümlede yüklem görevinde bulunursa, isim cümlesi kurmuş olur: “Anladım ki onlardan kaçmak, ölmek **demektir**” (Y. Kemal)⁴⁸

Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi* adlı eserinde isim cümlesini *yüklemi, bir isim unsuru ile ondan sonra gelen ek-fiilden oluşan cümleler* olarak tanımlamıştır.

Yüklemün isim unsuru, *isim, isimsi* veya *isimlik*; fiil unsuru ise, ek-fiilin dört çekiminden biri olabilir. İsim cümleleriyle her türlü, birleşik cümle çeşidi oluşturulabilir. İsim cümlelerinde, özne ve yüklemün yanı sıra, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve bağımsız tümleç bulunabilir. İsim cümlelerindeki dolaylı tümleçler, çoğunlukla bulunmalı dolaylı tümleçtir. İsim cümlelerinde, nesne bulunmaz.

Zeyni Baba'nın türbesi, / mezarlığın en nihayetinde, / bir servinin altında idi (Güntekin, 1973, 159).

Eski büyük yalılar / Osmanlı İmparatorluğunun küçücük birer minyatürü gibiydiler (Hisar, 1955, 19).

Özmen, isim cümleleri ve nesne ilişkisi hakkında şunları ifade etmiştir:

İsim cümlesi nesne almaz; ancak, yüklemdeki isim unsuru *borçlu* kelimesi olan isim cümlelerinde, isim cümlesi nesne alıyor gibi görünebilmektedir. Yüklem ismi, *borçlu* kelimesi olan isim cümlesinin nesne alıyor gibi görünmesi, yüklemdeki isim unsurunun belirtme grubu ve *borç* kelimesinin Soğdca alıntı olmasıyla ilgili olmalıdır. Borç kelimesi ile oluşturulan belirtme grubu, yüklem isimliği olunca, *borç* kelimesine bağlanması gereken belirtme durumundaki öge, nesne gibi görünmektedir. Buna göre, bunun aslı, *belirtme durumundaki öge + borçlu* yapısında belirtme grubudur; ancak, iki unsur arasına başka ögeler de girince, belirtme öge, nesne gibi algılanmaktadır.

“Başarısını, planlı çalışmasına borçlu(dur).” biçimindeki isim cümlesinde, “başarısını / borçlu” belirtme grubu; “planlı çalışmasına / borçlu” da yönelme grubudur ve iki kelime grubu bir aradadır. Buna göre, “başarısını planlı çalış-

⁴⁸ Ediskun, s. 342-348.

masına borçlu” biçimindeki kelime grubunun tamamı, yüklem isimliğini oluşturmaktadır; ancak, *borçlu* yüklem ismi, *başarisını* nesne, *planlı çalışmasına* da dolaylı tümleç olarak algılanmaktadır. Bunu, *borçlu* kelimesi, nesne almayan geçişsiz fiillerle birlikte kullanıldığında daha açık bir biçimde görebiliyoruz.

a. *Başarisını planlı çalışmaya borçlu olduğunu biliyorum.*

n y
başarisını planlı çalışmaya borçlu + *ol-* : birleşik fiil

başarisını planlı çalışmaya borçlu: belirtme ve yönelme grubu

b. *Başarisını planlı çalışmaya borçlu(dur)*: isim cümlesinin yüklemi

Not: *a* cümlesinin nesnesi, *belirtme grubu* + *ol-* biçiminde, isim unsuru belirtme (aynı zamanda yönelme) grubu olan bir birleşik fiildir. Belirtme grubu, *b* cümlesinde, üzerine ek-fiili alınca, *belirtme grubu* + *ek-fiil* biçiminde isim cümlesi oluşmakta ve belirtme grubu yüklem isimliğini meydana getirmektedir. Dolayısıyla, bu tür cümlelerde, isim cümlesi içerisinde yer alan belirtme durumundaki öge, nesne değil belirtme grubunun bir parçasıdır.⁴⁹

1.2.2. Kırım Tatar Türkçesinde İsim Cümleleri

Kırım Tatar Türkçesinde isim cümleleri ayrı bir başlık olarak değil, yüklemün isim olması şeklinde incelenmiştir. Kırım Tatar Türkçesinde söz dizimi konusunda temel kaynak Enver Aqmollayev’in *Qırımatatar Tiliniñ Ameliyatı* adlı kitabıdır. Cümle bu kitapta ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Kırım Tatar Türkçesindeki isim cümleleriyle ilgili Rusça yazılmış makaleler de mevcuttur.

Enver Aqmollayev, *Qırımtatar Tiliniñ Ameliyatı* kitabında yüklemi (haber) “fiil-haberler” ve “isim-haberler” olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. Biz konumuz olan isim-haberler üzerinde duracağız.

Mürekkep isim-haberlerniñ birinci qısımı isim, zamir, sıfat, sayı, zarf gibi söz çeşitlerinden ifadelenir, soñki qısımı ise “edi”, “eken” degen yardımcı fiillerden asıl olur. Mesela: Saat beş qararları **edi**. (И. П.) Kelgenlerden birisi agronom **eken**. (Л. Б.)⁵⁰

⁴⁹ Özmen, s. 214-219.

⁵⁰ Aqmollayev, s. 30.

Türkiye Türkçesinde isim ve yardımcı eylemin birleşmesiyle oluşan yüklem fiil cümlesi kabul edilirken Kırım Tatar Türkçesinde bu yüklem isim cümlesi kabul edilmektedir. Aqmollayev bu durumu şöyle açıklamıştır.

Mürekkep isim-haberlerinin ikinci kısmında yardımcı olup kelgen tam manalı fiiller de işletilir. Olar, öz başına tam manalı fiiller olsa da, lakin haber olup kelgen sözlerinin yanında olar yardımcı fiil olarak işletilirler. Çoq kullanılan soylarından bir kaç misal: **yaz, tur, et, yat, ber, al, ol** ve başqaları. Misaller: *Men, ileriki stantsiyağa vaqtında yetişmege ümitlenip, tezce ketmekni emir **ettim**.* (A. П.) *Cenk felaketinde elak **oldı**.* (Ч. А.) *Adam iş başında belli **olur**.* (At. c.) *Biz devletniñ ve partiyaniñ kösterişini eda **etermiz**.* (C. Э.)

İsim-haberler böyle söz çeşitlerinden öz ifadesini tapabilirler.

1. İsimlerden: *Bizler taş üstünde tütün yetiştirgen **adamlarmız**.* (Ч. А.)
2. Sıfatlardan: *Aqılı qısqanıñ tili **uzun**.* (At. c.)
3. Sayılardan: *Dmumertten **bir**, sarandan **eki**.* (At. c.)
4. Zamirlerden: *Evde erkek kişi tek **menim**.* (At. c.)
5. Zarflardan: *O **mında**, men ikinci **bölükte**.* (Ю. Б.)
6. Nidalardan: *Emen ağaçınıñ yapraqları yavaştan **şuvuldaştılar**.* (Дж. Гъ.)
7. Modal sözlerden: *Aşı barnıñ işi **bar**.* (At. c.)
8. Söz birikmesi şeklinde kelgen sözlerden: *Qız balanıñ qısmeti **qırq yerde**.* (At. c.)⁵¹

Lemara Okaz, *Kırım Tatar Dilinde Yüklemin Fonksiyonel Özellikleri* adlı makalesinde yüklemi cümlenin direği olarak adlandırmıştır. Okaz, yüklem öznenin fizikî özelliğini açıkladığını ve farklı şekillerde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Yüklemi isim soylu sözcüklerden oluşan cümleleri şu şekilde açıklamıştır.

1. Yüklemi İsim Olanlar: *Dostsuz adam, kanatsız **kuş**.* (At. söz.) *Til aqıl **terazisidir**.* (At. söz.) *Qızı onıñ **qanıdır, canıdır**, bu dar dünyada bir **danesidir**.* (Ю. Б.)
2. Yüklemi Sıfat Olanlar: *Doğrunıñ yolu **kendir**.* (At. söz.) *Adam ve ayvan ayağı basmağanından, terekleriniñ tüpleri de, töpeleri kibi, **yemyeşil**.* (P. T.)
3. Yüklemi Zarf Olanlar: *Öksüzge aqıl öğreten **çoq**, ötmek bergen **az**.* (At. söz.)
4. Yüklemi Sayı ve Zamir Olanlar: *Saat on **eki edi**.. Yillardan **biñ doquz yüz qırq doquzıncı, senesi**, mevsimlerden qış, küñlerden cuma, zamanlardan gece yarısı, saat **on eki**... (Ю. Б.)⁵²*

⁵¹ Aqmollayev, s. 30-31.

⁵² Lemare S. Okaz, *Osobennosti Funkstionirovaniya Skazuyemogo V Krimskotatarskom Yazıke*, Kultura Narodov Priçernomorya, S. 83, 2006, s. 65-66.

Leniye Aliyeva, *Kırım Tatar Dilinde Yüklemin İsim Olarak Kullanılmasının Bazı Özellikleri* adlı makalesinde yüklemi bir kelimedenden oluşan isim cümlelerini “isim yüklemi sade olanlar” şeklinde incelemiştir. Aliyeva, bu makalesinde şahıs eklerinin yüklemi esas olarak forma soktuğunu ifade etmiştir. Bunu ise “*Men ocam.*”, “*Sen oca-sıñ.*”, “*O, oca (-dır).*” şeklinde örneklendirmiştir. İsim cümlelerinin yüklemine özellikle atasözleri olmak üzere bazı durumlarda eksiz kullanıldığına değinmiştir. *O kemanecidir. O kemaneci. Baba eçlatqa devlet, ana yürek.* (At. c.) *Er bir ilimni açqan til.* (At. c.)

Anlam açısından incelediğimizde bir kelimedenden oluşan isim cümleleri iki durumda karşımıza çıkar:

1. Geçici bir anlam taşıyan isim cümleleri: Bir zaman kavramı olmayan cümlelerdir. *Bu insan düşman.* (P. M.) *Alma, armut, vişne, kirez meyvalar.* (P. M.)
2. Şimdiki zamanı ifade eden isim cümleleri: Zaman anlamı olan cümlelerdir. *Menim anam ekim, men talebem.* (P. M.)

Tek kelimelik yüklemeler farklı gramatik formlarda kullanılmaktadır:

1. İkileme: *ağa-qardaş, oquv-yazuv, toz-duman, dağ-taş, yaş-qart, qayğı-qasevet.*
2. Çiftli: *gece-kündüz, aş-suv, soy-sop, çanaq-çölmek.*
3. Dizili olanlar: *Qartanasıñ qolunı alğan qız – qız torunı.* (P. M.)
4. Çift tekrarlananlar: *deste deste, haber meber. Bahçasaraydan kelgen tütünler deste destedir.* (P. M.)

Yüklemi özel isim olanlar: *Eger sen Ali Batır isen men Çora batırım!, Selam, tanışayıq, men Daniyarım.* (P.M.), *Men ekim Ayşe, men Fatmam.* (V. II.)⁵³

Leniye Aliyeva, *Kırım Tatar Dilinde Yüklemin Yapı Özellikleri* adlı bir diğer makalesinde yüklemi “morfolojik olarak fiil” ve “fiil olmayan” olarak ikiye ayırmıştır. Aliyeva, bu makalesinde yüklemi “sade” ve “zor” olarak gruplandırmıştır. Prostoye=sade (bir kelime), slojneye=zor (birden fazla kelime) şeklinde Rusça ile karşılaştırmalar yaparak sınıflandırmıştır.

Yüklemi fiil olmayan sade cümleler: İsim, sıfat, zarf, sayı ve yansıma sözcükler.⁵⁴

⁵³ Leniye A. Aliyeva, *Nekotoriye Osobennosti Prostih İmennih Skazuyemih Krimskotatarskogo Yazıka, Virajennih Suşestvitelnimi*, Kultura Narodov Priçernomorya, S. 224, 2012, s. 17-18.

⁵⁴ Leniye A. Aliyeva, *Strukturniye Osobennosti Skazuyemogo Krimskotatarskogo*, Uçöniye Zapiski Krimskogo Federalnogo Universiteta İmeni V.İ. Vernadskogo, Yıl 2, S. 3, 2016, s. 43-45.

II. BÖLÜM

İNCELEME

2.1. İsim Cümlelerinde Cümle Kalıpları

2.1.1. İki Unsurlular

2.1.1.1. Ö + Y

Bu saqatlıq qartqa lager yaşayışından qalğan accı bir hatıradır. (3/1)

[Bu sakatlık ihtiyara kamp yaşayışından kalan acı bir hatıradır.]

Qart narın kevdeli, mülayim qoñur közlü, siyrek çal saçlı adam. (3/2)

[İhtiyar narın vücutlu, sakin, kestane gözlü, seyrek kır saçlı adam.]

Qartniñ adı Smail. (3/3)

[Yaşlının adı İsmail.]

Seydamet dini-imanı olmağan adam. (9/7)

[Seydamet dini imanı olmayan adam.]

İnsanlığın yoq seniñ! (10/2)

[İnsanlığın yok senin!]

Yangın, Sarı Ğafar ve Çıllıq Ametniñ ölümlerinnen bağı vaqialar, emiş-demişler er kesniñ ağızında edi. (15/2)

[Yangın, Sarı Gafar ve Çıllıq Amet'in ölümüyle ilgili olaylar, söylentiler herkesin ağızındaydı.]

Bu saña, maña atılğan taşlardan biri. (15/4)

[Bu sana, bana atılan taşlardan biri.]

Ne vaqıt olğan şey bu? (20/17)

[Ne zaman olan şey bu?]

O, sasığan balıq başından pişirilgen şingen şorba "balanda" edi. (38/6)

[O, kokmuş balık başından pişirilen sıvı çorba "balanda" edi.]

Bu ise ğayet havflı yol. (48/1)

[Bu ise gayet tehlikeli yol.]

Eñ musibetli, müdhiş işlerden biri de ailesinden ayrılmaq edi. (64/3)

[En belalı, müthiş işlerden biri de ailesinden ayrılmaktı.]

Olarnıñ episini onıñ ağır, meşaqatlı taqdirinden silip atmaq mümkün degil edi. (66/7)

[Onların hepsini onun ağır, zorlu kaderinden silip atmak mümkün değildi.]

O abhaz şairi Dmitriy Gulia! (98/7)

[O, Abaz şairi Dmitriy Gulia!]

Leytenant İlmî Mustafayev közüni çöpten saqındırmağan arkadaş edi. (101/11)

[Leytenant İlmî Mustafayev gözünü çöpten sakındırmayan arkadaştı.]

Menim vazifem öyle. (113/11)

[Benim görevim öyle.]

Qırımtatarlarğa Qırımğa köçmege izin berildi, değan laqırdılar yalan. (128/1)

[Kırım Tatarlara Kırım'a geri dönmeye izin verildi, diye söylenen sözler yalan.]

O ise Qırımda yaşağan bütün milletlerniñ can işidir. (136/8)

[O ise Kırım'da yaşayan bütün milletlerin gönül işidir.]

Ne qadar ağır qolu bar bu qadınıñ! (166/1)

[Ne kadar ağır eli var bu kadının!]

Cenkten evvelki yaşayış da ceennem ateşi kibi ağır edi. (173/1)

[Savaştan önceki yaşayış da cehennem ateşi gibi ağırdı.]

Totlanğan demirler, teller, qurnalar, zincirler, qıravşap, dağılıp qalğan metiy, süme aşagan, eski yün şallar, yırtılğan anterler, kölmekler – ne istesen, episi bar. (176/1)

[Paslanan demirler, teller, kurnalar, zincirler, küflenip dağılıp kalan fiçı, güvenin ye-diği eski yün şallar, yırtılan elbiseler, gömlekler ne istersen, hepsi var.]

2.1.1.2. [Ö] + Y

Şerifovmı? (9/7)

[Şerifov mu?]

Açuvlı edi. (20/8)

[Öfkeliydi.]

Zorlamaq niyetinde degilim. (28/7)

[Zorlamak niyetinde değilim.]

Tiken gibi sert. (29/2)

[Diken gibi sert.]

Balabandan balaban endek. (41/12)

[Çok büyük çukur.]

Büyük dil alimidir. (47/1)

[Büyük dil âlimidir.]

Çoq siñirli edi. (60/2)

[Çok sinirliydi.]

Ana-baba küni. (65/1)

[Ana baba günü.]

Bir büyük metr yüksekliğinde. (71/2)

[Bir büyük metre yüksekliğinde.]

Pek yahşı. (74/5)

[Çok iyi.]

Nasıl quvettir? (82/3)

[Nasıl kuvvettir?]

Büs-bütün tanış olmağan, esli-başlı adamlar. (88/9)

[Büsbütün tanış olmayan, yaşlı başlı adamlar.]

Yaş bir qızçığı edi. (96/13)

[Genç bir kızcağızdı.]

Esli-başlı qadını cezalamaqmı? (113/2)

[Yaşlı başlı kadına ceza vermek mi?]

Küz aylarınıñ yağmurlı küni edi. (119/17)

[Güz aylarının yağmurlu günüydü.]

Qayda? (121/3)

[Nerede?]

Saygılı Latif Kerimov. (127/9)

[Saygılı Latif Kerimov.]

Nizamlı, zeini qaviy talebelerden edi. (145/2)

[Düzenli, zeki, akıllı öğrencilerdendi.]

Olğan şey degil. (192/9)

[Olacak şey değil.]

Sarı-Ağaç maallesi. (196/14)

[Sarı Ağaç mahallesi.]

Küz küñlerinden biri edi. (198/1)

[Güz günlerinden biriydi.]

Qırımğa, qaytmaq ve onu yañıdan qurmaqtır. (202/1)

[Kırım'a, geri dönmek ve onu yeniden kurmaktır.]

Ustalıqnen yapılgan sanat eserleri ediler. (204/6)

[Ustalıkla yapılan sanat eserleriydi.]

2.1.1.3. Y + Ö

Ayuv kibi sağlam, İvan Fedoroviç. (39/5)

[Ayı gibi sağlam, İvan Fedoroviç.]

Er kesniñ ağzında o. (63/10)

[Herkesin ağzında o.]

Yarım saat evvelsi olđan laf bu. (63/3)

[Yarım saat önce olan laf bu.]

Ananıñ isteği bu! (75/6)

[Ananın isteği bu!]

Taacipli işmi bu? (81/14)

[Endişeli iş mi bu?]

Kervan saraymı bu? (100/5)

[Kervansaray mı bu?]

Uyanđanda aqlına kelgen birinci fikri qadıninen bir daa söyleşmek edi. (115/1)

[Uyandığında aklına gelen ilk fikir kadınla bir daha konuşmaktı.]

Kimler olar? (123/8)

[Kimler onlar?]

Kim suçlu? (149/2)

[Kim suçlu?]

Vicdansızlıq işidir bu! (159/6)

[Vicdansızlık işidir bu!]

Nasıl Monğolstan o? (186/3)

[Nasıl Moğolistan o?]

Şikar şeymi o! (196/2)

[Önemli şey mi o!]

Zekki bir adam edi o. (201/5)

[Zeki bir adamdı o.]

2.1.1.4. YU + Y

Lakin gönüli hoş. (111/6)

[Lakin gönlü hoş.]

1. TABLO
İKİ UNSURLU CÜMLE KALIPLARININ İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ
DURUMU

Cümle Kalıbı	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
Ö + Y	355	%35,75
[Ö] + Y	107	%10,77
Y + Ö	21	%2,11
YU + Y	1	%0,10

2.1.2. Üç Unsurlular

2.1.2.1. YT + Ö + Y

Yımşaq, yün minderler töşeli sofada yetmiş beş yetmiş yedi yaşlarında qart oturmaqta.

(3/1)

[Yumuşak, yün minderler döşeli divanda, yetmiş beş yetmiş yedi yaşlarında ihtiyar oturmakta.]

Er bir qafada qurşun yarası bar edi. (4/1)

[Her kafada kurşun yarası vardı.]

Avada keskin nane qoqusı bar edi. (11/3)

[Havada keskin nane kokusu vardı.]

Anda-kolhoz ambarında yaqarlıq, balıq avı, yelkenler, arqanlar, qatran metiyleri, benzin saqlı edi. (11/6)

[Orada çiftlik ambarında yakıt, balık avı, yelkenler, kalın ipler, katran varilleri, benzin saklıydı.]

Bizde seniñ cinaıy işiñe ait bütün malumatlar bar. (22/2)

[Bizde senin cinayetle ilgili bütün bilgiler var.]

Köyde onı Temetten başqa qorçalağan adam da yoq edi. (28/2)

[Köyde onu Temet'ten başka koruyan adam da yoktu.]

Qadında bir türlü can alameti yoq edi. (33/2)

[Kadında hiçbir yaşam belirtisi yoktu.]

Etrafta aqsızlıq, cealet, zulüm qayet çoq. (43/6)

[Etrafta haksızlık, cehalet, zulüm gayet çok.]

Bekir Şamilniñ çehresinde bir gönülsizlik bar edi. (55/12)

[Bekir Şamil'in yüzünde bir memnuniyetsizlik vardı.]

Nazife yengeniñ evinde yaralı adamımız bar. (67/14)

[Nazife yengenin evinde yaralı adamımız var.]

Odalarda qızğın laf ketmekte. (78/8)

[Odalarda hararetli sohbet edilmekte.]

Brigadirde Şerifovnu qopçalaycaq kibi iç bir türlü delil yoq edi. (101/11)

[Grup şefinde Şerifov'u aklayacak hiçbir delil yoktu.]

Anda cılap piteleri de bar. (151/7)

[Orada yulaf pideleri de var.]

Parmağında nişan yüzüğü bar. (200/7)

[Parmağında nişan yüzüğü var.]

2.1.2.2. Ö + YT + Y

Kübre sasığı etrafqa cayramaqta. (68/6)

[Gübrenin pis kokusu etrafa dağılmakta.]

Qız da, oğlan da evde yoq ediler. (166/5)

[Kız da, oğlan da evde yoklardı.]

Bereketi sizge de, bizge de yeter! (186/3)

[Bereketi size de, bize de yeter!]

2.1.2.3. ZT + Ö + Y

Reisnen iç bir türlü davası yoq. (5/6)

[Reisle hiçbir davası yok.]

Temetnen Bekir yanğan ambarğa kelgende, köyniñ bütün cemaatı anda edi. (13/9)

[Temet'le Bekir yanan ambara geldiğinde, köyün bütün halkı oradaydı.]

Oturmağa yer yoq edi. (19/1)

[Oturmaya yer yoktu.]

Mayıs 21 gecesi, saat birde, kolhoz ambarı yanğanda sen qayda ediñ? (20/7)

[21 mayıs gecesi, saat birde, çiftlik ambarı yandığında sen neredeydin?]

Arada ölgenler de bar. (36/7)

[Arada ölenler de var.]

Temet gece körgen tüşün tabirlerken, bütün fikirleri köyde. (50/7)

[Temet gece gördüğü düşü tabirlerken, bütün düşünceleri köyde.]

Şimdi bu mümkün degil. (65/1)

[Şimdi bu mümkün değil.]

Şura reisi ekende böyle şey yoq edi de. (59/5)

[Şura reisiyken de böyle şey yoktu da.]

Şükür Osman için bu yeterlik edi. (71/4)

[Şükür Osman için bu yeterliydi.]

Daa iç bir şey belli degil edi. (76/10)

[Daha hiçbir şey belli değildi.]

Söylenmege bile gönül yoq edi. (77/9)

[Söylenmeye bile gönül yoktu.]

Ertesi künü o memuriyet binasına kelgende, eşitken birinci sözü köydeşlerinden yedi adamnıñ qapatılması haberi edi. (83/2)

[Ertesi günü o memuriyet binasına geldiğinde, duyduğu ilk söz köydeşlerinden yedi adamın hapse atılması haberiydi.]

Yalñız Şükür Osman yoq. (100/16)

[Yalnız Şükür Osman yok.]

Şükür Osman için bu elverişli edi. (111/10)

[Şükür Osman için bu iyiydi.]

Mektepte oquğanda dostlarım, cariyelerim Qırımtatar ediler. (127/9)

[Mektepte okuduğumda dostlarım, cariyelerim Kırım Tatar'lardı.]

Belki men aqlı degildirim. (149/2)

[Belki ben haklı değilimdir.]

Qadın için bu da yeterliğ edi. (156/9)

[Kadın için bu da yeterliydi.]

Tek Naciye biznen değil. (167/4)

[Sadece Naciye bizle değil.]

Eşitkenime köre, boş evler bar eken. (184/4)

[Duyduğuma göre, boş evler varmış.]

Bugüñ vaziyet bam-başqa. (185/7)

[Bugün durum bambaşka.]

2.1.2.4. YU + Ö + Y

Ya vicdan qayda? (8/1)

[Ya vicdan nerede?]

Lakin yaraları fena edi. (12/4)

[Lakin yaraları kötüdü.]

Alla versin, astıñ bar eken. (21/4)

[Allah versin, Őansın varmış.]

Güya o da keder içinde edi. (25/5)

[Güya o da keder içindeydi.]

Canım, bu nasıl şey? (35/1)

[Canım, bu nasıl şey?]

Em bilmek de mümkün degil. (43/2)

[Hem bilmek de mümkün değil.]

E-e, qardaş, qırım yahşı ölkedir. (46/10)

[Ee, kardeş, Kırım iyi ölkedir.]

Demek, söylegenleri gerçek eken de... (47/5)

[Demek, söyledikleri gerçekmiŐ de...]

Hayır, biz zayıf degilmiz. (48/9)

[Hayır, biz zayıf değiliz.]

Seydamet iş küñdelikte degil. (62/8)

[Seydamet, iş yevmiyede değil.]

Smail ağa, vaqtim yoq. (74/4)

[İsmail Ağa, vaktim yok.]

Yoqsa, bu qadınlar, bala-çağamı? (83/8)

[Yoksa, bu kadınlar, çoluk çocuk mu?]

Vay, ya oğlum Asançiq qayda? (85/5)

[Vay, ya oğlum Hasancık nerede?]

Amma soñu hayırlıdır. (98/1)

[Ama sonu hayırlıdır.]

Lakin yaramay bir şey olğanı duyulmaqta. (99/1)

[Lakin kötü bir şey olduğu duyulmakta.]

Ebet, qırımtatar ömür boyu öz emekseverliğini ğayıp etmegen halqtır. (128/2)

[Evet, Kırım Tatar ömür boyu kendi emekseverliğini kaybetmeyen halktır.]

Aleksey, Ermakov, seniñ oğluñ da bar edi. (143/8)

[Aleksey, Ermakov, senin oğlun da vardı.]

Mına, çoqraq qayda eken! (161/10)

[İşte, pınar neredeymiş!]

Aslında onlar öyle hayırsız balalar degiller. (167/3)

[Aslında onlar öyle hayırsız çocuklar değiller.]

Balalar, o ne qadar qıyın, meşaqatlı devir edi. (173/1)

[Çocuklar, o ne kadar zor, meşakkatli devirdi.]

Ebet, o aqlı. (180/6)

[Evet, o haklı.]

Menimce, söylegenleriniñ episi doğru. (187/4)

[Bence, söylenenlerin hepsi doğru.]

Çünkü o aq işi degil edi. (197/1)

[Çünkü o haklı oldukları bir iş değildi.]

2.1.2.5. [Ö] + YT + Y

Onda eki dane eken. (58/14)

[Onda iki taneymiş.]

Oña ğayet qıyın edi. (83/8)

[Ona gayet zordu.]

Talebesi ögünde, onıñ bahtsız taqdiri ögünde qabaatlı edi. (149/2)

[Öğrencisi önünde, onun şanssız kaderi önünde suçluydu.]

Kimse ögünde günahkar degilim. (157/8)

[Kimse önünde günahkâr değilim.]

Qoyğan yerinde yoqlar. (174/6)

[Koyulduğu yerde yoklar.]

2.1.2.6. Ö + ZT + Y

O, yarım saat evelsi mında edi. (9/6)

[O, yarım saat önce buradaydı.]

Hafif yelçik deñizniñ tıñ şuvultısını, tuzlu qoqusını ketirip inlemekte. (11/3)

[Hafif rüzgâr denizin sakin şırıltısını, tuzlu kokusunu getirip inlemekte.]

İdrisniñ yoqluğı bizim için de büyük qayıp. (25/5)

[İdris'in yokluğu bizim için de büyük kayıp.]

Yüregi ise açuv ve nefretnen tolu. (25/6)

[Yüreği ise öfke ve nefretle dolu.]

Bular endi on ikincisi. (36/3)

[Bunlar şimdi on ikincisi.]

Zade yenge torunlarinen beraber evde edi. (54/1)

[Zade Yenge torunlarıyla beraber evdeydi.]

Şerifovniñ qayğısı şimdi ğayet büyük. (64/2)

[Şerifov'un endişesi şimdi çok büyük.]

O, birincisine nisbeten daa küçlü edi. (65/4)

[O, birincisine göre daha güçlüydü.]

Temet onı ayatnen (onu) qorumağa azır. (70/2)

[Temet hayatıyla onu korumak için hazır.]

Yollar askerlernen, maşinalarnen tolu. (76/9)

[Yollar askerle, arabalarla dolu.]

Şerifov bir afta evelsi kelgen ailesinen beraber teren yuquda edi. (83/4)

[Şerifov bir hafta önce gelen ailesiyle derin uykundaydı.]

O, biraz da eyecanlı edi. (105/6)

[O, biraz da heyecanlıydı.]

Men o vaqıt on eki yaşında edim. (128/2)

[Ben o zaman on iki yaşındaydım.]

Şükür Osman da, İdris ocañın balaları da üç aydan berli andalar. (132/2)

[Şükür Osman da, İdris Hoca'nın çocukları da üç aydır buradalar.]

Bu ise, onıñ fikrince, insaniyetlikniñ eñ değerli hususiyeti edi. (133/10)

[Bu ise, ona göre, insaniyetliğin en değerli özelliğiydi.]

Azbarı da bayağı bar. (137/6)

[Avlusu da epey var.]

Kerim Narimanov Çoban-Ata köyüne köçip kelgende, on beş yaşında edi. (145/2)

[Kerim Narimanov Çoban Ata köyüne göçüp geldiğinde, on beş yaşındaydı.]

O kene evvelki Kerim edi. (148/9)

[O gene önceki Kerim'di.]

Er kes öz derdinen meşęul. (152/1)

[Herkes kendi derdiyle meşęul.]

Dağları qasartqınen tolu. (158/10)

[Dağları sakırgayla dolu.]

O, oraqlara ayat bereceginden bahtlı edi. (161/2)

[O, pınarlara hayat vereceği için anslıydı.]

Gür pıtaqları kızlarınıñ küpeleri gibi aşağı sarqıp turmaqtalar. (161/5)

[Gür budakları kızların küpeleri gibi aşağı sarkıp durmaktalar.]

Kerim başını aşağı alıp, indemey oturmaqta. (193/12)

[Kerim başını aşağı eğip, ses çıkarmadan oturmakta.]

2.1.2.7. ZT + Y + Ö

Sürgün etilgende, nasıl azap edi o. (172/10)

[Sürgün edildiğinde, nasıl azaptı o.]

2.1.2.8. Ö + YU + Y

Sen er alda sürgün etilgenlerdensiñ. (104/20)

[Sen herhâlde sürgün edilenlerdensin.]

Mında kösterilgenler nasıldır dokümentlerniñ kopyası. (124/6)

[Burada gösterilenler bilinmeyen dokümanların kopyası.]

İşler mına şay. (128/3)

[İşler işte böyle.]

Bu, elbette, tabii bir al. (135/8)

[Bu, elbette, doğal bir hâl.]

O, güya küçük bir yıldızcıq edi. (139/1)

[O, güya küçük bir yıldızcıktı.]

Odadaki sükunet, dersiñ soñsız edi. (157/11)

[Odadaki sessizlik, sanki sonsuz gibiydi.]

Bu, şubesiz, ananıñ eñ sevgen iş qaidesi edi. (172/5)

[Bu, şüphesiz, ananın en sevdiği iş kuralıydı.]

Ananı afağanlandırğan da, mina bu edi. (176/6)

[Ananı sinirlendiren de, işte buydu.]

Ayrılıq, zulüm, Ennan, insafsız adamlarıñ qara işidir. (201/6)

[Ayrılık, zulüm, Ennan, insafsız adamların kötü işidir.]

2.1.2.9. [Ö] + YU + Y

Yoo-yoq, şart degil. (25/3)

[Yoo yok, şart değil.]

Yoqsa cenk qurbanlarımı? (35/4)

[Yoksa savaş kurbanları mı?]

Mına, onıñ aqibeti. (41/9)

[İşte, onun sonu.]

Aksine, quvetlimiz. (48/9)

[Aksine, kuvvetliyiz.]

Mına, accı aqiqat! (49/9)

[İşte, acı gerçek!]

Ancaq temiz, qoqulu tütün. (61/7)

[Ancak temiz, kokulu tütün.]

Yazıq, çoq yazıq, merametli, yahşı adam edi. (74/8)

[Yazık, çok yazık, merhametli, iyi adamdı.]

Ebet, ögdeki arabadalar. (100/16)

[Evet, öndeki arabadalar.]

Doğrusı, qarşı degilim. (105/10)

[Doğrusu, karşı değilim.]

Canım, işten qaçqan adamlar degilmiz. (106/10)

[Canım, işten kaçan adamlar değiliz.]

Smail, öyle degil. (122/7)

[İsmael, öyle değil.]

Madamki, öyledir. (125/1)

[Mademki, öyledir.]

Vallahi, yoq. (130/8)

[Vallahi, yok.]

Tamam sentabr ayınıñ soñları edi. (145/2)

[Tam eylül ayının sonlarıydı.]

Lakin bugüñ degil. (167/1)

[Lakin bugün değil.]

Ebet, anamniñ işidir. (171/12)

[Evet, anamın işidir.]

Atta havfli. (185/7)

[Hatta tehlikeli.]

Lakin adaletli. (187/4)

[Lakin adaletli.]

Mina eki qatlı idare binası. (191/9)

[İşte iki katlı idare binası.]

Amma yoq. (205/2)

[Ama yok.]

2.1.2.10. [Ö] + ZT + Y

İradeni boğup, tırşavlap esir almaqtır. (35/2)

[İradeni boğup, bağlayıp esir almaktır.]

Açığ söyle. (50/11)

[Açık söyle.]

Tüzötmek için teşekkür! (68/2)

[Düzelttiğin için teşekkür!]

Vazifesinen ğayet memnun. (78/8)

[Göreviyle gayet memnun.]

Aqşam, işten soñ edi. (121/11)

[Akşam, işten sonraydı.]

Biznen qomşu edi. (129/2)

[Bizle komşuydu.]

Çabik-çabik yürümekte. (152/1)

[Çabuk çabuk yürümekte.]

Bir zamanları cennet edi. (158/10)

[Bir zamanlar cennetti.]

Şimdi başka. (158/10)

[Şimdi başka.]

Tek biz değil. (173/1)

[Tek biz değil.]

Menim için en kıymetli ediler. (201/6)

[Benim için en kıymetliydim.]

2.1.2.11. Ö + Y + YT

Kim bar anda? (107/8)

[Kim var orada?]

2.1.2.12. [Ö] + Y + YU

Aqlı degilsin, Smail! (119/4)

[Haklı değilsin, İsmail!]

2.1.2.13. YU + Y + Ö

Ebet, merhametsiz adamların cilvesi bu. (36/6)

[Evet, merhametsiz adamların cilvesi bu.]

Aslında öpke edimi bular? (172/8)

[Aslında öfke miydi bunlar?]

E-e, öyle meşaqatlı bir devir edi o. (173/1)

[Ee, öyle zorlu bir devirdi o.]

Vay, nasıl laftır o! (194/6)

[Vay, nasıl laftır o!]

2.1.2.14. Ö + Y + ZT

Vaqtım yoq, ala. (178/4)

[Zamanım yok, hâlâ.]

2.1.2.15. Ö + Y + YU

İş küñdelikte degil, Seydamet. (62/8)

[İş yevmiyede değil, Seydamet.]

Qaba bir ses bar, galiba? (120/6)

[Kaba bir ses var, galiba?]

Episi doğru, Pötr İvanoviç. (149/1)

[Hepsi doğru, Pötr İvanoviç.]

Aytqanlarım yahşı degil, ebet... (149/2)

[Söylediklerim iyi değil, evet...]

Balta, pıçqı qayda, ana? (174/7)

[Balta, testere nerede, ana?]

Adeti öyle, işte. (174/8)

[Huyu öyle, işte.]

Oña inanmaq da, inanmamaq da mümkün, Ennan. (205/2)

[Ona inanmak da, inanmamak da mümkün, Ennan.]

2.1.2.16. Y + Ö + YT

Nasıl eziyettir bu bizge. (151/7)

[Nasıl eziyettir bu bize.]

2.1.2.17. Y + Ö + YU

Ahmaqsıñ sen, ebet. (44/4)

[Ahmaksın sen, evet.]

Masharalıq bu, ana! (172/6)

[Maskaralık bu, ana!]

2.1.2.18. YT + Y + Ö

Qaranlıqta nasıl iştir o! (171/8)

[Karanlıkta nasıl iştir o!]

Bizim yaşayışımızğa iftiradır bu! (204/7)

[Bizim yaşayışımıza iftiradır bu!]

2.1.2.19. YT + YU + Y

Közleri ögünde güya insan sürüsü degil. (186/2)

[Gözlerinin önündeki güya insan sürüsü değil.]

2.1.2.20. Y + YU + Ö

Qırımtatar degilmi yoqsa, olar? (155/11)

[Kırım Tatar değil mi yoksa, onlar?]

2.1.2.21. N + Ö + Y

Sekiz yıl içinde onıñ nasıl yaşağanı, deñişip-deñişmegeni oña malum degil. (54/9)

[Sekiz yıl içinde onun nasıl yaşadığını, değişip değişmediğini o bilmiyor.]

2. TABLO

ÜÇ UNSURLU CÜMLE KALIPLARININ İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Cümle Kalıbı	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
YT + Ö + Y	138	% 13,89
Ö + YT + Y	39	% 3,92
ZT + Ö + Y	42	% 4,22

YU + Ö + Y	47	%4,73
[Ö] + YT + Y	17	%1,71
Ö + ZT + Y	62	%6,24
ZT + Y + Ö	1	%0,10
Ö + YU + Y	18	%1,81
[Ö] + YU + Y	29	%2,92
[Ö] + ZT + Y	14	%1,40
Ö + Y + YT	3	%0,30
[Ö] + Y + YU	4	%0,40
YU + Y + Ö	6	%0,60
Ö + Y + ZT	2	%0,20
Ö + Y + YU	9	%0,90
Y + Ö + YT	1	%0,10
Y + Ö + YU	2	%0,20
YT + Y + Ö	3	%0,30
YT + YU + Y	1	%0,10
Y + YU + Ö	1	%0,10
N + Ö + Y	1	%0,10

2.1.3. Dört Unsurlular

2.1.3.1. YT + YT + Ö + Y

Bu yerden Gülzadeniñ yaşağan baraklarına on beş-yigirmi adım mesafe bar edi. (152/9)

[Buradan Gülzade'nin yaşayan köpeklerine on beş yirmi adım mesafe vardı.]

2.1.3.2. ZT + YT + Ö + Y

Añlamamağa anda ne var! (7/4)

[Orada anlamayacak ne var!]

Bizge tüşken malumatlarğa köre, sizde saqlı altın bar eken. (23/11)

[Bize gelen bilgilere göre, sizde saklı altın varmış.]

Ölsem de Alla-Taala ögünde vicdanım temiz. (40/2)

[Ölsem de Allahuteala önünde vicdanım temiz.]

Şimdi apayınıñ qaysı lagerde olğanından haberi yoq. (46/5)

[Şimdi karısının hangi kampta olduğundan haberi yok.]

Berilgen vesiqäğa köre, oña yalñız yengil işte çalışmaq mümkün. (168/4)

[Verilen belgeye göre, onun yalnız hafif işte çalışması mümkün.]

2.1.3.3. Ö + YT + YT + Y

Adamnı aldatmaq, qıynamaq oña çibin öldürmekten de qolay edi. (24/2)

[Adamı aldatmaq, zorlamak ona, sinek öldürmekten de kolaydı.]

2.1.3.4. Ö + YU + ZT + Y

Maria kerçekten de öz yaşına nisbeten ğayet ciddi qız edi. (77/5)

[Maria gerçekten de kendi yaşına göre ğayet ciddi kızdı.]

2.1.3.5. YU + YT + Ö + Y

Şükür, Temetniñ bizge borcu bar mı? (10/15)

[Şükür, Temet'in bize borcu var mı?]

Lakin göñlünde bir yengillik yoq edi. (26/7)

[Lakin gönlünde bir hafiflik yoktu.]

Dersiñ anda ayat da, ümüt de bar edi. (44/9)

[Dersin orada hayat da, ümit de vardı.]

Canım, bunda ne fenalıq bar! (149/4)

[Canım, bunda ne fenalık var!]

Ah, dünyada bundan da lezzetli ne var! (152/9)

[Ah, dünyada bundan da lezzetli ne var!]

Mina, saña ricam bu! (161/1)

[İşte, sana ricam bu!]

2.1.3.6. [Ö] + ZT + YT + Y

Şimdi onıñ yardımına muhtaclar. (161/2)

[Şimdi onun yardımına muhtaçlar.]

Paqıl kibi anda yoq edi. (184/4)

[Ne yazık ki şimdi orada yoktu.]

2.1.3.7. YT + ZT + Ö + Y

Bu vahşiylikte tek gazeta qabaatlı edi. (4/2)

[Bu vahşilikte sadece gazete suçluydu.]

Bizde bir vaqıt altın yoq edi. (23/13)

[Bizde o zamanlar altın yoktu.]

Maña artıq yaşamaq, evlatlarımniñ temiz-pak yüzlerine baqmaq, küneş şavlelerinen feralanmaq aram. (32/1)

[Bana artık yaşamak, çocuklarımın tertemiz yüzlerine bakmak, güneşle rahatlamak haram.]

Maña daa bir şey belli degil. (63/2)

[Bana daha bir şey belli değil.]

Bizde o vaqıtları şeer Sovetiniñ reisi qırımtatar edi. (129/2)

[Bizde o zamanlar şehir Sovyetinin reisi Kırım Tatar'dı.]

Maña lagerden çıqmamaq için cinayet yapmaq da kafi edi. (205/2)

[Bana kamptan çıkmamak için cinayet işlemek de yetiyordu.]

2.1.3.8. Ö + ZT + YT + Y

O bütünley insanlıq alemine zıt edi. (37/8)

[O tamamen insanlık alemine zıttı.]

Men bütün varlığımnen saña borçlum. (77/4)

[Ben bütün varlığımla sana borçluyum.]

2.1.3.9. ZT + Ö + ZT + Y

Soñki aftalarda Temetniñ bütün tüşünceleri, qayğısı mahkememen bağı ediler. (34/6)

[Son haftalarda Temet'in bütün düşünceleri, endişesi mahkemeyeyle ilgiliydi.]

Eki künden beri beş adam qoy soymaqnen, et qavurmaqnen meşğul. (64/2)

[İki günden beri beş adam, koyun kesmekle, et kavurmakla meşgul.]

Üç küñdir qar toqtamay yağmaqta. (73/7)

[Üç gündür kar durmadan yağmakta.]

2.1.3.10. YT + Ö + ZT + Y

Buña hususan mecalsızlanğan esli başlı adamlar ziyade muhtac ediler. (44/6)

[Buna özellikle güçsüzleşen yaşlı başlı adamlar çok muhtaçtılar.]

2.1.3.11. YU + [Ö] + YT + Y

Demek, er şeyden haberdar eken de. (89/6)

[Demek, her şeyden haberdarmış da.]

2.1.3.12. YU + Ö + YT + Y

Em Qırım meselesi değen şey dünyada yoq! (117/5)

[Hem Kırım meselesi denen şey dünyada yok!]

2.1.3.13. YU + Ö + ZT + Y

Çünkü ölüm bugün herkesniñ başında. (112/4)

[Çünkü ölüm bugün herkesin başında.]

2.1.3.14. Ö + ZT + Y + YU

Bular seniñ için yeterlik degilmi, yoqsa? (121/6)

[Bunlar senin için yeterli değil mi, yoksa?]

2.1.3.15. YT + Ö + Y + YU

İnsanğa çoq aşap, çoq yuqlamaq yeterlik degil, Seydamet. (122/10)

[İnsana çok yiyip, çok uyuması yeterli değil, Seydamet.]

2.1.3.16. YT + YU + Ö + Y

Köşede kimdir birisi iñlemekte. (20/20)

[Köşede bilinmeyen birisi inlemekte.]

Saňa, Seydamet ađa, aytacaq sözüm bar. (131/2)

[Sana, Seydamet Ağa, söyleyecek sözüm var.]

Ekeveniň arasında nasıldır dava bar edi. (133/2)

[İki kişi arasında bilinmeyen dava vardı.]

Evde, şubesiz, iş gayet çoq edi. (196/11)

[Evde, şüphesiz, iş gayet çoktu.]

2.1.3.17.  + ZT + N + Y

Server de endi kelmek borclu. (132/6)

[Server de şimdi gelmeli.]

Men nege esaslanıp oňa yengil iř bermek borclum. (170/4)

[Ben neye dayanarak ona hafif iş verecekmişim.]

2.1.3.18.  + ZT + ZT + Y

Maria kroatqa tayanıp, sađ qolunu çeňgesine tirep, Temetniň ne deyceğini diňlemege azır edi. (76/4)

[Maria yatağa dayanıp, sağ elini çeenesine dayayıp, Temet'in ne diyeceğini dinlemeye hazırđı.]

2.1.3.19. YU + Ö + YU + Y

Aqız, valla, er şey inşalla hayırlıdır. (33/13)

[Ay kız, vallahi, her şey inşallah hayırlıdır.]

Lakin ortalıq, hususan, küñbatı nasıldır qaranlıq, daire içinde edi. (139/1)

[Lakin ortalık, özellikle, günbatımı belli olmayan karanlık, daire içindeydi.]

2.1.3.20. Ö + YU + YT + Y

Men, qardaş, kimse ögünde günahkar degilim. (40/2)

[Ben, kardeş, kimse önünde günahkâr değilim.]

2.1.3.21. ZT + Ö + YT + Y

Satqınlıq meselesine kelgende ise, hainler er bir millet arasında bar ediler. (127/10)

[İhanet meselesine gelindiğinde ise, hainler her bir millet arasında varlardı.]

2.1.3.22. Ö + N + ZT + Y

Adamlar qar tolu çanalarnı ep süyreklemekteler. (44/6)

[Adamlar kar dolu kazıkları hep sürüklemekteler.]

2.1.3.23. ZT + Ö + N + Y

Niçün, Server Temet özüniñ doğğan köyüni, evini, tılsımlı yurtı-Qırımı unutmaq borclu! (125/1)

[Niçin, Server Temet kendi doğduğu köyünü, evini, büyülü yurdu Kırım'ı unutmak zorunda!]

2.1.3.24. Ö + YT + ZT + Y

O benim tabiatıma tamamen zıttır. (205/2)

[O benim tabiatıma tamamen zıttır.]

2.1.3.25. YU + ZT + Ö + Y

Kerçekten de, Latif, boğaznı sılatmağa bir şeyler yoqmı? (80/8)

[Gerçekten de, Latif, boğazı ıslatmaya bir şeyler yok mu?]

Ancaq cezalamağa aqqımız bar. (104/16)

[Ancak ceza vermeye hakkımız var.]

Ebet bugüñde qıyınlar dünya qadar. (135/8)

[Evet bugün de zorluklar dünya kadar.]

Ebet, o zamanları keyf çatmaq deviri degil edi. (178/2)

[Evet, o zamanlar keyif çatma devri değildi.]

2.1.3.26. [Ö] + ZT + ZT + Y

Yer yarılrsa, yerge kirmege azır edi. (31/6)

[Yer yarılrsa, yere girmeye hazırdı.]

Oğlu Salenen pek dost edim. (202/5)

[Oğlu Sale'yle yakın dosttum.]

Er allanıñ künü resim yapmaqnen meşğul edi. (204/2)

[Her Allah'ın günü resim yapmakla meşguldü.]

2.1.3.27. [Ö] + ZT + N + Y

Niçün qabaatlamaq borclular? (34/6)

[Niçin suçlamak zorundalar?]

2.1.3.28. YU + Ö + Y + YT

Ey, kim bar anda! (94/3)

[Ey, kim var orada!]

2.1.3.29. [Ö] + YU + ZT + Y

Lakin işke kelgende sabırlı. (175/5)

[Lakin işe geldiğinde sabırlı.]

2.1.3.30. Ö + YT + Ö + Y

Şu, Smail ağa, soqur adamniñ bu maalde çölde ne işi bar. (69/3)

[Şu, İsmail Ağa, kör adamın bu mahallede, bozkırda ne işi var.]

3. TABLO

DÖRT UNSURLU CÜMLE KALIPLARININ İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Cümle Kalıbı	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
YT + YT + Ö + Y	1	%0,10
ZT + YT + Ö + Y	5	%0,50
Ö + YT + YT + Y	1	%0,10
Ö + YU + ZT + Y	1	%0,10
YU + YT + Ö + Y	6	%0,60
[Ö] + ZT + YT + Y	2	%0,20
YT + ZT + Ö + Y	6	%0,60

Ö + ZT + YT + Y	2	%0,20
ZT + Ö + ZT + Y	3	%0,30
YT + Ö + ZT + Y	1	%0,10
YU + [Ö] + YT + Y	1	%0,10
YU + Ö + YT + Y	1	%0,10
YU + Ö + ZT + Y	1	%0,10
Ö + ZT + Y + YU	1	%0,10
YT + Ö + Y + YU	1	%0,10
YT + YU + Ö + Y	4	%0,40
Ö + ZT + N + Y	2	%0,20
Ö + ZT + ZT + Y	1	%0,10
YU + Ö + YU + Y	1	%0,10
Ö + YU + YT + Y	1	%0,10
ZT + Ö + YT + Y	1	%0,10
Ö + N + ZT + Y	1	%0,10
ZT + Ö + N + Y	1	%0,10
Ö + YT + ZT + Y	1	%0,10
YU + ZT + Ö + Y	4	%0,40
[Ö] + ZT + ZT + Y	3	%0,30

[Ö] + ZT + N + Y	1	%0,10
YU + Ö + Y + YT	1	%0,10
[Ö] + YU + ZT + Y	1	%0,10
Ö + YT + Ö + Y	1	%0,10

2.1.4. Beş Unsurlular

2.1.4.1. YU + Ö + YT + ZT + Y

Ancaq o buña tamamı ile emin degil edi. (9/5)

[Ancak o bunun gerçekleşeceğine tam anlamıyla emin değildi.]

2.1.4.2. Ö + YT + ZT + ZT + Y

Olar oña düñki soravdan beri pek yahşı tanış ediler. (21/12)

[Onlar ona dünkü soruşturmada beri pek iyi tanışıklardı.]

2.1.4.3. Ö + YU + ZT + ZT + Y

Qapım, Seydamet ağa, sizin için daima açıq. (26/10)

[Kapım, Seydamet Ağa, size daima açık.]

2.1.4.4. [Ö] + ZT + ZT + YT + Y

Şimdi evlatları ve torunlarından beraber bir saçaq tübünde yaşamaqta. (138/2)

[Şimdi evlatları ve torunlarıyla beraber bir saçak dibinde yaşamakta.]

2.1.4.5. YU + Ö + ZT + ZT + Y

Er alda, o özünüñ bugünkü al-evalinen iç de razı degil. (40/6)

[Herhâlde, o kendinin bugünkü hâlinden hiç de memnun değil.]

Mına o, ağır-sabırnen evine taba adımlamaqta. (156/7)

[İşte o, büyük bir sabırla evine doğru yürümekte.]

2.1.4.6. Ö + YT + ZT + ZT + Y

Yüñ çekmen, qara qulaqlı qalpaq, çarıq kiygen orta boylarda adam, teren qarda iz qaldırıp, tar soqaçıq boyu adımlamaqta. (73/8)

[Yün yağmurluk, kara kulaklı kalpak, çarık giyen orta boylu adam, derin karda iz bırakıp, dar sokak boyu yürümekte.]

2.1.4.7. [Ö] + YU + YT + ZT + Y

Albuki o meseleniñ şay tez al etileceğine pek emin degil edi. (67/18)

[Hâlbuki o meselenin öyle çabuk halledileceğinden pek emin değildi.]

2.1.4.8. ZT + Ö + YU + YT + Y

Gülzade ve Zakir için bu saniyeler sanki dersin ömürlerinde en ağırı edi. (157/1)

[Gülzade ve Zakir için bu saniyeler, sanki dersin ömürlerinde en ağırıydı.]

2.1.4.9. YT + Ö + ZT + YT + Y

Ekinci resimde anası, Kamile yenge gönülsüz alda maña baqmaqta. (200/6)

[İkinci resimde anası, Kâmile yenge gönülsüz hâlde bana bakmakta.]

4. TABLO

BEŞ UNSURLU CÜMLE KALIPLARININ İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Cümle Kalıbı	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
YU + Ö + YT + ZT + Y	1	%0,10
Ö + YT + ZT + ZT + Y	1	%0,10
Ö + YU + ZT + ZT + Y	1	%0,10
[Ö] + ZT + ZT + YT + Y	1	%0,10
YU + Ö + ZT + ZT + Y	2	%0,20
Ö + YT + ZT + ZT + Y	1	%0,10

[Ö] + YU + YT + ZT + Y	1	%0,10
ZT + Ö + YU + YT + Y	1	%0,10
YT + Ö + ZT + YT + Y	1	%0,10

1. Cümle Kalıpları, Genel Sonuç Tablosu ve Yorumları

5. TABLO

CÜMLE KALIPLARI GENEL SONUÇ TABLOSU

Sıra	Cümle Kalıbı	Toplam 993 Cümle	Yüzde 993 Cümle
1	Ö + Y	355	%35,75
2	[Ö] + Y	110	%11,07
3	Y + Ö	21	%2,11
4	YU + Y	1	%0,10
5	YT + Ö + Y	138	%13,89
6	Ö + YT + Y	39	%3,92
7	ZT + Ö + Y	42	%4,22
8	YU + Ö + Y	47	%4,73
9	[Ö] + YT + Y	17	%1,71
10	Ö + ZT + Y	67	%6,74
11	ZT + Y + Ö	1	%0,10
12	Ö + YU + Y	18	%1,81

13	$[\ddot{O}] + YU + Y$	29	%2,92
14	$[\ddot{O}] + ZT + Y$	14	%1,40
15	$\ddot{O} + Y + YT$	3	%0,30
16	$[\ddot{O}] + Y + YU$	4	%0,40
17	$YU + Y + \ddot{O}$	6	%0,60
18	$\ddot{O} + Y + ZT$	2	%0,20
19	$\ddot{O} + Y + YU$	9	%0,90
20	$Y + \ddot{O} + YT$	1	%0,10
21	$Y + \ddot{O} + YU$	2	%0,20
22	$YT + Y + \ddot{O}$	3	%0,30
23	$YT + YU + Y$	1	%0,10
24	$Y + YU + \ddot{O}$	1	%0,10
25	$N + \ddot{O} + Y$	1	%0,10
26	$YT + YT + \ddot{O} + Y$	1	%0,10
27	$ZT + YT + \ddot{O} + Y$	5	%0,50
28	$\ddot{O} + YT + YT + Y$	1	%0,10
29	$\ddot{O} + YU + ZT + Y$	1	%0,10
30	$YU + YT + \ddot{O} + Y$	6	%0,60
31	$[\ddot{O}] + ZT + YT + Y$	2	%0,20

32	$YT + ZT + \ddot{O} + Y$	6	%0,60
33	$\ddot{O} + ZT + YT + Y$	2	%0,20
34	$ZT + \ddot{O} + ZT + Y$	3	%0,30
35	$YT + \ddot{O} + ZT + Y$	1	%0,10
36	$YU + [\ddot{O}] + YT + Y$	1	%0,10
37	$YU + \ddot{O} + YT + Y$	1	%0,10
38	$YU + \ddot{O} + ZT + Y$	1	%0,10
39	$\ddot{O} + ZT + Y + YU$	1	%0,10
40	$YT + \ddot{O} + Y + YU$	1	%0,10
41	$YT + YU + \ddot{O} + Y$	4	%0,40
42	$\ddot{O} + ZT + N + Y$	2	%0,20
43	$\ddot{O} + ZT + ZT + Y$	1	%0,10
44	$YU + \ddot{O} + YU + Y$	1	%0,10
45	$\ddot{O} + YU + YT + Y$	1	%0,10
46	$ZT + \ddot{O} + YT + Y$	1	%0,10
47	$\ddot{O} + N + ZT + Y$	1	%0,10
48	$ZT + \ddot{O} + N + Y$	1	%0,10
49	$\ddot{O} + YT + ZT + Y$	1	%0,10
50	$YU + ZT + \ddot{O} + Y$	4	%0,40

51	[Ö] + ZT + ZT + Y	3	%0,30
52	[Ö] + ZT + N + Y	1	%0,10
53	YU + Ö + Y + YT	1	%0,10
54	[Ö] + YU + ZT + Y	1	%0,10
55	Ö + YT + Ö + Y	1	%0,10
56	YU + Ö + YT + ZT + Y	1	%0,10
57	Ö + YT + ZT + ZT + Y	1	%0,10
58	Ö + YU + ZT + ZT + Y	1	%0,10
59	[Ö] + ZT + ZT + YT + Y	1	%0,10
60	YU + Ö + ZT + ZT + Y	2	%0,20
61	Ö + YT + ZT + ZT + Y	1	%0,10
62	[Ö] + YU + YT + ZT + Y	1	%0,10
63	ZT + Ö + YU + YT + Y	1	%0,10
64	YT + Ö + ZT + YT + Y	1	%0,10

İbrahim Paşı'nın Canlı Nişan adlı romanındaki isim cümlelerinin kalıpları incelendiğinde 64 çeşit cümle tespit edilmiştir. Bu cümle kalıplarının %36,75'lik kısmı Ö + Y cümlelerinden oluşmaktadır. Bunu %13,89'luk oranla YT + Ö + Y, %11,07'lik oranla ise [Ö] + Y takip etmektedir. Ayrıca Ö + ZT + Y %6,74 oranındadır.

487 (%49,04) adet olan iki unsurlu cümlelerde en çok kullanılan cümle kalıbı Ö + Y'dir. Bu kalıp 365 (%36,75) adettir. Bunu 115 (%11,58) adet ile [Ö] + Y takip etmektedir. Ayrıca Y + Ö cümle kalıbı da 21 (%2,11) adet tespit edilmiştir.

445 (%44,81) adet olan üç unsurlu cümlelerde en çok kullanılan cümle kalıbı YT + Ö + Y'dir. Bu kalıp 144 (%14,50) adettir. Bunu 67 (%6,74) adet ile Ö + ZT + Y takip etmektedir. Ayrıca YU + Ö + Y cümle kalıbı 47 (%4,73) adet tespit edilmiştir.

58 (%5,84) adet olan dört unsurlu cümlelerde en çok kullanılan cümle kalıbı YU + YT + Ö + Y ve YT + ZT + Ö + Y'dir. Bu kalıplar 6 (%0,60) adettir. Bunu 5 (%0,50) adet ile ZT + YT + Ö + Y takip etmektedir.

9 (%0,90) adet olan beş unsurlu cümlelerde en çok kullanılan YU + Ö + ZT + ZT + Y'dir. Bu kalıp 2 (%0,20) adettir.

2.2. Yüklem İsmının Türüne Göre İsim Cmleri

2.2.1. Yüklemler Olan İsim Cmleri

Onuñ kzlerinde teren keder, qayęı saqlı ediler. (7/13)

[Onun gözlerinde derin keder, kaygı saklıydı.]

Er kesniñ tlegen nalogını o da tlemek borçlu. (10/5)

[Herkesin ödediği vergiyi o da demeli.]

Anda-kolhoz ambarında yaqarlıq, balıq avı, yelkenler, arqanlar, qatran metiyleri, benzin saqlı edi. (11/6)

[Orada, kollektif çiftlik ambarında yakıt, balık avı, yelkenler, kalın ipler, katran varilleri, benzin saklıydı.]

Qayęırmaq, onuñ taqdirine yanıp kymemek mümkün degil. (25/5)

[zlmemek, onun kaderine yanmamak mümkün değil.]

O, zavallınıñ taliy de İdris ocanıñki gibi belli degil. (28/2)

[O, zavallının kaderi de İdris Hoca'nınki gibi belli değil.]

Qarşılıq ksterekniñ facianen biteceğine emin edi. (28/8)

[Karşılık verince kötü şeyler olacağına emindi.]

Maña artıq yaşamaq, evlatlarımniñ temiz-pak yüzlerine baqmaq, küneş şavlelerinden feralanmaq aram. (32/1)

[Bana artık yaşamak, çocuklarımın tertemiz yüzlerine bakmak, güneşle rahatlamak haram.]

Soñki aftalarda Temetniñ bütün tüşünceleri, qayğısı mahkemenen bağı ediler. (34/6)

[Son haftalarda Temet'in bütün düşünceleri, endişesi mahkemeyeyle ilgiliydi.]

Er ekisiniñ taqdirleri de bir. (39/7)

[Her ikisinin kaderi de aynı.]

Böyle şahslar müstaqil fikirge malik degiller. (47/15)

[Böyle kişiler bağımsız fikre sahip değiller.]

Balalarımızni mında alıp kelmege mecburımız. (61/5)

[Çocuklarımızla birlikte buraya gelmeye mecburuz.]

Eki künden berli beş adam qoy soymaqnen, et qavurmaqnen meşğul. (64/2)

[İki günden beri beş adam koyun kesmekle, et kavurmakla meşgul.]

Şükür Osman için bu yeterlik edi. (71/4)

[Şükür Osman için bu yeterliydi.]

Maria kroatqa tayanıp, sağ qolunu çeñgesine tirep, Temetniñ ne deyceğini diñlemege azır edi. (76/4)

[Maria yatağa yaslanıp, sağ elini çenesine dayayıp Temet'in ne diyeceğini dinlemeye hazırdı.]

Memuriyet binasınıñ azbarı, tar ve uzun çardağ köy sakinlerinen, askerlernen, partizanlarnen tolu. (78/8)

[Memuriyet binasının avlusu, dar ve uzun çardak, köy sakinleriyle, askerlerle, partizanlarla dolu.]

Gece-küñdüz dua oqumaqnen, Allağa yalvarmaqnen meşguller. (88/9)

[Gece gündüz dua okumakla, Allah'a yalvarmakla meşguller.]

O padişa degil. (89/5)

[O padişah değil.]

Aqlı degilsin, Smail! (119/4)

[Haklı değilsin, İsmail!]

Qırım tatar da, Ruslar da, Rumlar da, Ermeniler de epimiz bir edik. (129/2)

[Kırım Tatar da, Ruslar da, Rumlar da, Ermeniler de hepimiz birdik.]

Anasınıñ eki közü yolda. (132/4)

[Anasının iki gözü yolda.]

Temetniñ işinden er kes memnun edi. (134/4)

[Temet'in işinden herkes memnundu.]

Oña ölümden de beter edi. (134/7)

[Ona ölümden de betterdi.]

Ev beş közden ibaret. (137/6)

[Ev beş odadan ibaret.]

Berilgen vesiqağa köre, oña yalnız yengil işte çalışmaq mümkün. (168/4)

[Verilen belgeye göre, onun sadece hafif işte çalışması uygun.]

Men nege esaslanıp oña yengil iş bermek borclum. (170/4)

[Ben neye dayanarak ona hafif iş verecektmişim.]

Aslında öpke edimi bular? (172/8)

[Aslında öfke miydi bunlar?]

Bir Allağa malum edi bu. (202/6)

[Bir Allah'a malumdu bu.]

Kimiñdir yardımına muhtac edim. (206/9)

[Birinin yardımına muhtaçtım.]

2.2.1.1. Yükleme Özel İsim Olan İsim Cümleleri

Qartniñ adı Smail. (3/3)

[Yaşlının adı İsmail.]

Soyadı Temet. (3/3)

[Soyadı Temet.]

Temetniñ bütün fikirleri Şerifovda edi. (14/7)

[Temet'in aklı Şerifov'daydı.]

Ekinci adam Şükür Osman. (68/7)

[İkinci adam Şükür Osman.]

Bu adam Nafe Toqlı edi. (103/7)

[Bu adam Nafe Toqlı'ydı.]

Men Peta degilim. (108/3)

[Ben Peta değilim.]

İlmiy Şamilim! (108/3)

[İlmiy Şamil'im!]

Server Temetmi? (120/3)

[Server Temet mi?]

Mektepte oquğanda dostlarım, cariyelerim Qırımtatar ediler. (127/9)

[Mektepte okuduğum da dostlarım, cariyelerim Kırım Tatar'lardı.]

Men özüm de qırımlım. (127/9)

[Ben kendim de Kırımlıyım.]

Familyası Çolaq edi. (129/2)

[Ailesi Çolaq'tı.]

Bizde o vaqıtları şeer Sovetiniñ reisi qırımtatar edi. (129/2)

[Bizde o zamanlar şehir Sovyetinin reisi Kırım Tatar'dı.]

Eski Qırımda. (135/7)

[Eski Kırım'da.]

Bu adam Smail Temettir. (137/11)

[Bu adam İsmail Temet'tir.]

Onıñ bütün nazar-fiqqatı Kerimde edi. (147/2)

[Onun bütün dikkati Kerim'deydi.]

Olar Asiyalılar. (158/14)

[Onlar Asyalılar.]

Bir qadınıñ adı Alime eken. (159/1)

[Bir kadının adı Alime'ymiş.]

“Qırımtatarnıñ yeri Mongolstanda!” (185/7)

[Kırım Tatar'ın yeri Moğolistan'da!]

Caferniñ qız qardaşı Üsniye. (200/7)

[Cafer'in kız kardeşi Hüsniye.]

2.2.1.2. Yükleme “Kerek” ile Kurulan İsim Cümleleri

Böyle cemiyetke böyle alçaqlar, böyle sadıq qullar kerek. (45/16)

[Böyle cemiyete böyle alçaklar, böyle sadık insanlar gerek.]

Vagonlarnen at, tuvar, domuz taşısalar kerek. (85/13)

[Vagonlarla at, inek, domuz taşısalar gerek.]

Dağda ğayıp olğan çoqraqqlar olmaq kerek. (161/3)

[Dağda kaybolan pınarlar olsa gerek.]

2.2.2. Yükleme Zamir Olan İsim Cümleleri

2.2.2.1. Yükleme Kişisi Zamiri Olan İsim Cümleleri

Seydamet ağa da olarnen edi. (9/2)

[Seydamet Ağa da onlarlaydı.]

İdrisni qapattırğanlardan biri de odır. (9/7)

[İdris'i hapse attıranlardan biri de odur.]

Mında hozain benim, men! (113/4)

[Burada köy muhtarı benim, ben!]

Qolları, ayaqları onıñ degil ediler. (149/2)

[Elleri, ayakları onun değillerdi.]

Tek biz degil. (173/1)

[Tek biz değil.]

2.2.2.2. Yükleme İşaret Zamiri Olan İsim Cümleleri

O, yarım saat evelsi mında edi. (9/6)

[O, yarım saat önce buradaydı.]

Temetnen Bekir yanğan ambarğa kelgende, köyniñ bütin cemaatı anda edi. (13/9)

[Temet'le Bekir yanan ambara geldiğinde, köyün bütün halkı oradaydı.]

Olan, siz de mında ekesiñiz de? (18/5)

[Aman, siz de buradaymışsınız da?]

Zudi de, Halil de mundalar. (19/5)

[Zudi de, Halil de buradalar.]

Zudi de mında edi. (23/2)

[Zudi de buradaydı.]

Ebet, episi anda. (43/4)

[Evet, hepsi orada.]

Üseyin de anda. (67/19)

[Hüseyin de orada.]

Garipniñ eceli şundan eken. (85/9)

[Garibin eceli şundanmış.]

İşanç da, ümit de tek o. (96/12)

[Güven de, ümit de tek o.]

Apayı ve qaynanası Abibe mindalar. (124/1)

[Karısı ve kaynanası Abide buradalar.]

Şükür Osman da, İdris ocañ balaları da üç aydan berli andalar. (132/2)

[Şükür Osman da, İdris Hoca'nın çocukları da üç aydan beri oradalar.]

Qardaşım Niyazi munda. (135/7)

[Kardeşim Niyazi burada.]

Köy köpeksiz olmay degenleri budır daa... (155/12)

[Köy köpeksiz olmuyor dedikleri budur daha...]

Mına, saña ricam bu! (161/1)

[İşte, sana ricam bu!]

Ananı afaqanlandırğan da, mına bu edi. (176/6)

[Ananı sinirlendiren de, işte buydu.]

Kerimniñ bütin fikirleri anda. (182/10)

[Kerim'in aklı orada.]

Oların qabirleri de mında edi. (186/3)

[Onların mezarları da buradaydı.]

2.2.2.3. Yükleme Soru Zamiri Olan İsim Cümleleri

Qayda? (121/3)

[Nerede?]

2.2.3. Yükleme Vasıf İsmi Olan İsim Cümleleri

Davuşı sert edi. (10/1)

[Sesi sertti.]

Açuvlı edi. (20/8)

[Öfkeliydi.]

Adamnı aldatmaq, qıynamaq oña çibin öldürmekten de qolay edi. (24/2)

[Adam kandırmak, eziyet etmek ona sinek öldürmekten de kolaydı.]

Çırayı da küskün edi. (30/15)

[Yüzü de gülmüyordu.]

Er ekisi de eyecanlı edi. (47/11)

[Her ikisi de heyecanlıydı.]

Onıñ tüknen qaplı yanaqları, saqalı areketsiz ediler. (72/5)

[Onun tüyle kaplı yanakları, sakalı hareketsizlerdi.]

Er alda zamanlar havflı. (74/1)

[Herhâlde zamanlar tehlikeli.]

Yalvarmaq, şikâyet etmek faydasız. (85/13)

[Yalvarmak, şikâyet etmek faydasız.]

İvan sözge çeber edi. (109/5)

[İvan söz söylemekte becerikliydi.]

Alışqanğa çibin öldürmekten de qolay. (160/1)

[Alışana sinek öldürmekten de kolay.]

O, çoqraqlarğa ayat bereceginden bahtlı edi. (161/2)

[O, pınarlara hayat vereceği için şanslıydı.]

Adamlar arasında ürmeti büyük edi. (169/3)

[Adamlar arasında hürmeti büyüktü.]

O, keyfsiz edi. (204/12)

[O, keyifsizdi.]

2.2.4. Yükleme Bar (Var) ve Yoq (Yok) İle Kurulan İsim Cümleleri

2.2.4.1. Yükleme Bar (Var) İle Kurulan İsim Cümleleri

Er bir kafada kurşun yarası bar edi. (4/1)

[Her kafada kurşun yarası vardı.]

Avada keskin nane qoqusı bar edi. (11/3)

[Havada keskin nane kokusu vardı.]

Onıñ söylegenlerinde baba nasiatı bar edi. (25/6)

[Onun söylediklerinde baba nasihatı vardı.]

Temette qolunı daima yumruq edip tutmaq adeti bar edi. (39/2)

[Temet'te elini daima yumruk edip tutma huyu vardı.]

Yürekte bir ağırlıq, sıqıntı bar edi. (50/7)

[Yürekte bir ağırlık, sıkıntı vardı.]

Arabada eki adam bar. (68/7)

[Arabada iki adam var.]

Ögde, ambarlarğa barmazdan evel, tikenli tellernen sarılğan eki qat qora bar. (71/2)

[Önde, ambarlara varmadan önce, dikenli tellerle sarılmış iki kat dış avlu var.]

Qarşılaşanlar arasında Şerifov da bar edi. (72/8)

[Karşılayanlar arasında Şerifov da vardı.]

Seniñ insafıñ barmı? (101/6)

[Senin insafın var mı?]

Bu kelüvde hayırlı haber barmı? (120/6)

[Bu gelişte hayırlı haber var mı?]

Yürüşlerinde, baqışlarında bir müşküllik qasevet bar edi. (123/5)

[Yürüyüşlerinde, bakışlarında bir güçlük, keder vardı.]

Ekeviniñ arasında nasıldır dava bar edi. (133/2)

[İki kişinin arasında bilinmeyen dava vardı.]

Qırımğa qaytuv meselesine qarşı ketkenler de barlar. (155/6)

[Kırım'a geri dönme meselesine karşı gelenler de var.]

Anda, qazanda, qartop bar. (179/13)

[Orada, kazanda, patates var.]

Parmağında nişan yüzügi bar. (200/7)

[Parmağında nişan yüzüğü var.]

2.2.4.2. Yüklemi Yoq (Yok) İle Kurulan İsim Cümleleri

Reisnen iç bir türlü davası yoq. (5/6)

[Reisle hiçbir davası yok.]

Oturmağa yer yoq edi. (19/1)

[Oturmaya yer yoktu.]

Köyde onu Temetten başqa qorçalağan adam da yoq edi. (28/2)

[Köyde onu Temet'ten başka koruyan adam da yoktu.]

Qadında bir türlü can alameti yoq edi. (33/2)

[Kadında hiçbir yaşam belirtisi yoktu.]

Arada iç bir türlü fark yoq. (39/1)

[Arada hiçbir fark yok.]

Ayazdan qaçıp qurtulacaqday yer yoq. (46/3)

[Ayazdan kaçıp kurtulacak bir yer yok.]

Artıq dört yıldır haberteber yoq. (55/9)

[Artık dört yıldır haber maber yok.]

Şura reisi ekende böyle şey yoq edi de. (59/5)

[Şura reisi olduğunda böyle şey yoktu da.]

Başqa çare yoq. (70/3)

[Başka çare yok.]

Tel qorani keçmege acet yoq. (71/3)

[Tel duvarı geçmeye gerek yok.]

Yaraları ala daa tüzelgeni yoq. (87/5)

[Yaralarının hâlâ daha düzeldiği yok.]

Anda ne olup keçkeninden kimseniñ haberi yoq. (99/1)

[Orada ne olup bittiğinden kimsenin haberi yok.]

Em Qırım meselesi değen şey dünyada yoq! (117/5)

[Hem Kırım meselesi denen şey dünyada yok!]

Paylaşacaq toprağımız da, taqdirimiz de yoq. (159/2)

[Paylaşacak toprağımız da, kaderimiz de yok.]

Qız da, oğlan da evde yoq ediler. (166/5)

[Kız da, oğlan da evde yoklardı.]

2.2.5. Yükleme -Makta/ -Mekte İle Kurulan İsim Cümleleri

Benzinnen qarışqan taş-topraq, yanmaqta. (12/1)

[Benzinle karışan taş toprak, yanmakta.]

Ses-sedadan yer, kök titremekte. (13/9)

[Ses sedadan yer, gök titremekte.]

Usein emceden başqa er kes yuqlamaqta. (20/20)

[Hüseyin amcadan başka herkes uyumakta.]

Bütün bu azaplar Temetniñ közleri ögünde olup keçmekteler. (36/1)

[Bütün bu azaplar Temet'in gözleri önünde olup geçmekte.]

*Mahbusler sürüsiniñ ögünde ve artında eki tarafında bekçiler, köpekler adımlamaqta-
lar. (43/9)*

[Mahkûmlar sürüsünün önünde ve ardında iki tarafında bekçiler, köpekler yavaş yavaş gitmekteler.]

O, qolunda pıştav, belinde eki granata, düşmanniñ sila saqlı ambarlarına taraf adımlamaqta. (70/4)

[O, elinde silah, belinde iki el bombası, düşmanın silah saklı ambarlarına doğru yavaş yavaş gitmekte.]

Ondan beş-on adım arkada dost Latif Kerimov kelmekte. (70/4)

[Ondan beş on adım arkada dost Latif Kerimov gelmekte.]

Üç küñdir qar toqtamay yağmaqta. (73/7)

[Üç gündür kar durmadan yağmakta.]

Ağlav-sızlavdan yer-kök inlemekte. (85/3)

[Ağayış sızlayıştan yer gök inlemekte.]

Er kes öz taqdirinen çekişmekte. (85/13)

[Herkes kendi kaderiyle uğraşmakta.]

Şimdi evlatları ve torunlarından beraber bir saçaq tübünde yaşamaqta. (138/2)

[Şimdi evlatları ve torunlarıyla beraber bir saçak dibinde yaşamakta.]

Açlıq, ölüm er kesniñ başında çibinler kibi uyleşmekte. (150/4)

[Açlık, ölüm herkesin başında sinekler gibi uçuşmakta.]

Kerim başını aşağı alıp, indemey oturmaqta. (193/12)

[Kerim başını aşağı eğip, seslenmeden oturmakta.]

Ekinci resimde anası, Kamile yenge gönülsüz alda maña baqmaqta. (200/6)

[İkinci resimde anası, Kâmile yenge gönülsüz hâlde bana bakmakta.]

2. Yükleme İsmine Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu

6. TABLO

YÜKLEM İSMİNE GÖRE CÜMLELERİN İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Yükleme İsmi	Sayı	İsim Cümlelerine Oranı
İsim	192	%19,33
Özel İsim	23	%2,31
Kerek (Gerek)	3	%0,30
Kişi Zamiri	7	%0,70
İşaret Zamiri	17	%1,71
Soru Zamiri	1	%0,10
Vasıf İsmi	171	%17,22
Bar (Var)	112	%11,27
Yoq (Yok)	90	%9,06
Maqta / Mekte	47	%4,73

664 (%66,86) adet olan yükleme ismine göre cümleler içinde en fazla yüklemi isim olan cümlelerin olduğu tespit edilmiştir. Böyle oluşmuş cümle sayısı 192 (%19,33) adettir. Bunu 171 (%17,22) adet ile yüklemi vasıf ismi olan cümleler takip etmektedir. Yükleme ismi bar (var) olan isim cümleleri 112 (%11,27) adet, yükleme ismi yoq (yok) olan isim cümlelerinin ise 90 (%9,06) adet olduğu görülmektedir.

2.2.6. Yükleme Kelime Grublarıyla Kurulan İsim Cümleleri

2.2.6.1. Yükleme İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

2.2.6.1.1. Yükleme Belirtili İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

İdris balalarımızın birinci ocağı. (6/3)

[İdris, çocuklarımızın ilk hocası.]

Yangın, Sarı Gafar ve Çıllıq Ametniñ ölümlerinnen bağı vaqialar, emiş-demişler er kesniñ ağızında edi. (15/2)

[Yangın, Sarı Gafar ve Çıllıq Amet'in ölümüyle ilgili olaylar, söylentiler herkesin ağızındaydı.]

Bu saña, maña atılğan taşlardan biri. (15/4)

[Bu sana, bana atılan taşlardan biri.]

Yañı kamera qalın divarlı balaban binaniñ ikinci qatında edi. (23/1)

[Yeni kamera kalın duvarlı büyük binanın ikinci katındaydı.]

Seydamet ağa, bugüñ anamniñ yedisi. (97/3)

[Seydamet Ağa, bugün anamın yedisi.]

Çünkü ölüm bugüñ herkesniñ başında. (112/4)

[Çünkü ölüm bugün herkesin başında.]

Sekretarniñ odası yarı qaranlıq koridorniñ orta yerinde edi. (116/3)

[Sekreterin odası yarı karanlık koridorun ortasıdaydı.]

Küz aylarınıñ yağmurlı küni edi. (119/17)

[Güz aylarının yağmurlu günüydü.]

Mında kösterilgenler nasıldır dokümentlerniñ kopyası. (124/6)

[Burada gösterilenler bilinmeyen dokümanların kopyası.]

Bu ise, oniñ fikrinde, insaniyetlikniñ eñ değerli hususiyeti edi. (133/10)

[Bu ise, ona göre, insaniyetliğin en değerli özelliğiydi.]

Ahlaqsızlıq, benimce, cemiyetniñ hastalığı. (136/4)

[Ahlâksızlık, bence, toplumun hastalığı.]

Seniñ canıñ bizim qolumızda. (158/2)

[Senin canın bizim elimizde.]

Küz küñlerinden biri edi. (198/1)

[Güz günlerinden biriydi.]

Bu ise dostumniñ ebediyen yaşaycaq asabalığı edi. (207/1)

[Bu ise dostumun sonsuza dek yaşayacağı akrabalığıydı.]

2.2.6.1.2. Yükleml Belirtisiz İsim Tamlaması Olan İsim Cümleleri

Deñiz yalıısı ateş-alev içinde edi. (13/9)

[Deniz kıyısı alevler içindeydi.]

Sen ambar müdiri ediñ. (20/5)

[Sen ambar müdürüydün.]

Güya o da keder içinde edi. (25/5)

[Güya o da kederliydi.]

Bugüñ cuma küni. (27/2)

[Bugün cuma günü.]

Olardan er biri telaş içinde edi. (38/1)

[Onların hepsi telaşlıydı.]

Bu saña oquv ocağı degil. (46/4)

[Bu sana okuma ocağı değil.]

Ortalıq suv içinde edi. (107/9)

[Ortalık su içindeydi.]

Qoqand bazarı. (150/10)

[Kokand pazarı.]

Qızı ve oğlu qapı yanında ediler. (157/11)

[Kızı ve oğlu kapının yanında.]

Noyabr ayı. (180/6)

[Ekim ayı.]

O, insan paşası. (182/6)

[O, insanların paşası.]

Közleri ögünde güya insan sürüsü degil. (186/2)

[Gözlerinin önündeki güya insan sürüsü değil.]

Sarı-Ağaç maallesi. (196/14)

[Sarı Ağaç mahallesi.]

Çünkü o aq işi degil edi. (197/1)

[Çünkü o haklı oldukları bir iş değildi.]

Er şey qolu astında edi. (200/1)

[Her şey eli altındaydı.]

2.2.6.2. Yükleme Sıfat Tamlaması Olan İsim Cümleleri

Bu saqatlıq qartqa lager yaşayışından qalğan accı bir hatıradır. (3/1)

[Bu sakatlık ihtiyara kamp yaşayışından kalan acı bir hatıradır.]

Kolpaşev şeerı, Ob özenniñ sarp yalısı oña yahşı tanış edi. (4/6)

[Kolpaşev şehri, Ob nehrinin dik kıyısı ona iyi tanıdıktı.]

İdris melaike kibi adam. (9/4)

[İdris melek gibi adam.]

Olar bir yipte oynap olmağan cambazlar ediler. (9/8)

[Onlar bir ipte oynayamayan cambazlardı.]

İdrisniñ yoqluğı bizim için de büyük qayıp. (25/5)

[İdris'in yokluğu bizim için de büyük kayıp.]

Bu, aqiqiy ceennem ateşi edi. (36/7)

[Bu, gerçek bir cehennem ateşiydi.]

Bu da bahtlı yaşayışımı? (45/16)

[Bu da mutlu yaşam mı?]

Onda eki dane eken. (58/14)

[Onda iki taneymiş.]

Olacaq şeymi bu? (63/9)

[Olacak şey mi bu?]

Episi ufaq-tüfek işler... (66/4)

[Hepsi ufak tefek işler...]

Bu, endi aňlaşılğan mesele. (67/17)

[Bu, şimdi anlaşılan mesele.]

Maria kerçekten de öz yaşına nisbeten ğayet ciddîy qız edi. (77/5)

[Maria gerçekten de kendi yaşına göre gayet ciddi kızdı.]

Nasil quvettir? (82/3)

[Nasıl kuvvettir?]

Bu al tilnen tarif etilmeycek bir deşet edi. (85/12)

[Bu hâl dille anlatılamayacak bir felaketti.]

Büs-bütün tanış olmağan, esli-başlı adamlar. (88/9)

[Birbirlerini çok tanımayan, yaşlı başlı adamlar.]

O ğaripler de bizim kibi insanlar. (99/4)

[O garipler de bizim gibi insanlar.]

Ebet, ögdeki arabadalar. (100/16)

[Evet, öndeki arabadalar.]

Leytenant İlmîy Mustafayev közünü çöpten saqındırmağan arqadaş edi. (101/11)

[Teğmen İlmî Mustafayev gözünü çöpten sakındırmayan arkadaştı.]

Mektep, köyniñ orta yerinde bulunğan eki qatlı, beyaz tenekenen örtülgen balaban bina edi. (145/2)

[Mektep, köyün ortasında bulunan iki katlı, beyaz tenekeyle kaplı büyük binaydı.]

O kene evvelki Kerim edi. (148/9)

[O yine önceki Kerim'di.]

Bu, Zakirge beslegen sevgisi edi. (154/2)

[Bu, Zakir'e beslediği sevgiydi.]

Er divarda birer resim. (200/5)

[Her duvarda birer resim.]

Ustalıqnen yapılğan sanat eserleri ediler. (204/6)

[Ustalıkla yapılan sanat eserleriydiler.]

2.2.6.3. Yükleme Zarf Grubu Olan İsim Cümleleri

Pek sıkıntılı edi. (56/8)

[Çok sıkıntılıydı.]

Şerifovniň qayğısı şimdi gäyet büyük. (64/2)

[Şerifov'un kaygısı şimdi gayet çok.]

Çoq siňirli edi. (60/2)

[Çok sinirliydi.]

Pek yahşı. (74/5)

[Pek iyi.]

Lakin maňa söylenmek pek qıyn. (77/4)

[Lakin bana söylenmek çok zor.]

Tek al-evalları pek müşkül. (99/4)

[Sadece durumları çok kötü.]

Halqımızniň alı pek müşkül. (106/12)

[Halkımızın hâli çok kötü.]

Seydametniñ al-evalı pek ağır. (132/12)

[Seydamet'in hâli çok kötü.]

Yürekte ümüt de pek az edi. (141/4)

[Yürekte ümit de çok azdı.]

Pek qıyın da degil edi. (161/2)

[Çok zor da değildi.]

Şimdi kereste tapmaq pek qıyın. (164/2)

[Şimdi kereste bulmak çok zor.]

Fermanen ev arasındaki mesafe pek uzaq degil. (164/9)

[Çiftlikle ev arasındaki mesafe çok uzak değil.]

Ancaq pek azdı. (167/6)

[Ancak çok azdı.]

Bu daqqalar onıñ için pek eyecanlı ediler. (193/12)

[Bu dakikalar onun için çok heyecanlıydı.]

Menim için eñ kıymetli ediler. (201/6)

[Benim için en kıymetlilerdi.]

2.2.6.4. Yükleme Edat Grubu Olan İsim Cümleleri

Bu arada kalbi de gecenin zifiri karanlığı gibi edi. (34/5)

[Bu arada kalbi de gecenin zifiri karanlığı gibiydi.]

Uyleden sonra edi. (49/2)

[Öğleden sonra idi.]

Alsızlar, hastalar da dünya kadar. (107/1)

[Hâlsizler, hastalar da dünya kadar.]

Akşam, işten sonra edi. (121/11)

[Akşam, işten sonra idi.]

Evet bugün de zorluklar dünya kadar. (135/8)

[Evet bugün de zorluklar dünya kadar.]

Aslında fermada işlemek suçlanılacak gibi değil edi. (166/4)

[Aslında çiftlikte çalışmak imrenilecek gibi değildi.]

Qazançları da tap o kadar ağlanılacak gibi değil. (172/10)

[Kazançları da henüz o kadar ağlanılacak gibi değil.]

2.2.6.5. Yükleme Bağlama Grubu Olan İsim Cümleleri

Ortalıq tınçıq ve sakın edi. (11/3)

[Ortalık sessiz ve sakindi.]

Kelgenler Naciennen Kerim edi. (166/6)

[Gelenler Naciye'yle Kerim'di.]

Kelgenler Kerimnen Reyhan edi. (177/13)

[Gelenler Kerim'le Reyhan'dı.]

2.2.6.6. Yükleme Ünvan Grubu Olan İsim Cümleleri

Şimdi bir ümüti olsa, o da Smail ağa edi. (75/1)

[Şimdi bir ümidi olsa, o da İsmail Ağa'ydı.]

Bu adam Mustafa emce edi. (189/12)

[Bu adam Mustafa amcaydı.]

2.2.6.7. Yükleme Sayı Grubu Olan İsim Cümleleri

Bular endi on ekincisi. (36/3)

[Bunlar şimdi on ikincisi.]

2.2.6.8. Yükleme Tekrar Grubu Olan İsim Cümleleri

Yollar toz-duman. (64/2)

[Yollar toz duman.]

Zakirniň közleri, bütün diqqatı çevre etrafta. (161/6)

[Zakir'in gözleri, bütün dikkati çevre etrafta.]

Yağmur, çamurdamı? (180/11)

[Yağmur, çamurda mı?]

2.2.6.9. Yükleme Deyim Olan İsim Cümleleri

İradeni boğup, tırşavlap esir almaqtır. (35/2)

[İradeni boğup, karıştırıp esir almaktır.]

Ortalıqta fevkalade bir şamata üküim sürmekte edi. (43/9)

[Ortalıkta fevkalade bir şamata hüküm sürmekteydi.]

2.2.6.10. Yükleme Pekleştirilmiş İsim Cümleleri

Yürüşü de bam-başqa. (51/17)

[Yürüyüşü de bambaşka.]

Er vaqıt qap-qaranlıq. (86/1)

[Her zaman kapkaranlık.]

Eki alem, amma bam-başqa. (127/1)

[İki âlem, ama bambaşka.]

Digeri bem-beyaz. (127/1)

[Diğeri bembeyaz.]

Bugün vaziyet bam-başqa. (185/7)

[Bugün durum bambaşka.]

2.2.6.11. Yükleli Fiilimsi Olan İsim Cümleleri

2.2.6.11.1. Yükleli İsim-Fiil Olan İsim Cümleleri

Yoqsa, meramı mektupni yollamaq degil edimi? (29/2)

[Yoksa, isteği mektubu yollamak değil miydi?]

Eñ musibetli, müdhiş işlerden biri de ailesinden ayrılmaq edi. (64/3)

[En belalı, müthiş işlerden biri de ailesinden ayrılmaktı.]

Maqsad-ambarlarını patlatmaq edi. (70/4)

[Amaç ambarlarını patlatmaktı.]

Eslî – başlı qadını cezalamaqmı? (113/2)

[Yaşlı başlı kadına ceza vermek mi?]

Bizim maqsadımız bu marazdan qurtulmaqtır. (124/6)

[Bizim amacımız bu kötülükten kurtulmaktır.]

Esas maqsadım, Qırında bir evcik alıp köçmektir. (135/7)

[Esas amacım, Kırım'da bir ev alıp göç etmektir.]

Meramı üç-dört küñde bitirmek edi. (195/8)

[İsteği üç dört günde bitirmektir.]

2.2.6.11.2. Yükleme Sıfat-Fiil Olan İsim Cümleleri

Sen er alda sürgün etilgenlerdensiñ. (104/20)

[Sen herhâlde sürgün edilenlerdensin.]

3. Yükleme Kelime Gruplarıyla Kurulan Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu

7. TABLO

YÜKLEMİ KELİME GRUPLARIYLA KURULAN CÜMLELERİN İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Kelime Grubu	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
Belirtili İsim Tamlaması	64	%6,44
Belirtisiz İsim Tamlaması	33	%3,32
Sıfat Tamlaması	141	%14,19
Zarf Grubu	38	%3,82
Edat Grubu	8	%0,80
Bağlama Grubu	6	%0,60
Unvan Grubu	2	%0,20
Sayı Grubu	1	%0,10
Tekrar Grubu	3	%0,30
Deyim	2	%0,20
Pekiştirme	7	%0,70
İsim-Fiil	7	%0,70
Sıfat-Fiil	1	%0,10

317 (%31,92) adet olan yüklemi kelime gruplarıyla kurulan isim cümleleri içinde en fazla sıfat tamlaması ile kurulan isim cümleleri tespit edilmiştir. Böyle oluşmuş cümle sayısı 141 (%14,19) adettir. Bunu 64 (%6,44) adet ile yüklemi belirtili isim tamlaması olan isim cümleleri takip etmektedir. Yüklemi zarf grubu ile kurulan isim cümleleri ise 38 (%3,82) adettir.

2.3. Yüklem Yeri Göre İsim Cümleleri

2.3.1. Kurallı (Düz) İsim Cümleleri

Reisniñ de özüne köre kederi, ele mi bar edi. (5/4)

[Reisin de kendine göre kederi, üzüntüsü vardı.]

Ancaq o buña tamamı ile emin degil edi. (9/5)

[Ancak o bunun gerçekleşeceğine tam anlamıyla emin değildi.]

Bizge tüşken malumatlarğa köre, sizde saqlı altın bar eken. (23/11)

[Bize gelen bilgilere göre, sizde saklı altın varmış.]

Bu, aqiqiy ceennem ateşi edi. (36/7)

[Bu, gerçek cehennem ateşiydi.]

Bu ise ğayet havflı yol. (48/1)

[Bu ise gayet tehlikeli yol.]

Zade yenge torunlarinen beraber evde edi. (54/1)

[Zade yenge torunlarıyla beraber evdeydi.]

Balalarımızı mında alıp kelmege mecburımız. (61/5)

[Çocuklarımızla birlikte buraya gelmeye mecburuz.]

Üstümüzde Alla bar. (94/16)

[Üstümüzde Allah var.]

Qırımtatarıñ qanında o şey yoq. (106/10)

[Kırım Tatar'ın kanında o şey yok.]

Çünkü ölüm bugüñ erkesniñ başında. (112/4)

[Çünkü ölüm bugün herkesin başında.]

Bu, elbette, tabiiy bir al. (135/8)

[Bu, elbette, doğal bir hâl.]

Kerim Narimanov Çoban-Ata köyüne köçip kelgende, on beş yaşında edi. (145/2)

[Kerim Narimanov Çoban Ata köyüne göçüp geldiğinde, on beş yaşındaydı.]

Evlerine tez barmaq için kestirme yolnen ketmek mümkün edi. (151/4)

[Evlerine çabuk varmak için kestirme bir yolla gidilebilir.]

Bir qadının adı Alime eken. (159/1)

[Bir kadının adı Alime'ymiş.]

Aslında fermada işlemek suqlanılacaq kibi degil edi. (166/4)

[Aslında çiftlikte çalışmak imrenilecek gibi değildi.]

Olarnın qabirleri de munda edi. (186/3)

[Onların mezarları da buradaydı.]

Ancaq müsafirniñ pek müşkül körünişi, aynorlı yürüşi bar edi. (198/8)

[Ancak misafirin pek kötü görünüşü, değişik yürüyüşü vardı.]

2.3.2. Devrik İsim Cümleleri

2.3.2.1. Öznesi Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi

İptidaiy devirniñ qullarını olar? (35/4)

[Eski devrin kulları mı onlar?]

Ebet, merametsiz adamlarnıñ cilvesi bu. (36/6)

[Evet, merhametsiz insanların oyunu bu.]

Er kesniñ ağzında o. (63/10)

[Herkesin ağzında o.]

Memuriyet binası aldında qalabalıq. (62/1)

[Memuriyet binası önünde kalabalık.]

Epimizniñ isteğimiz şu! (115/5)

[Hepimizin isteği şu!]

Yoq, ğarezlik. (120/6)

[Yok, garezlik.]

Kimler olar? (123/8)

[Kimler onlar?]

Aslında öpke edimi bular? (172/8)

[Aslında öfke miydi bunlar?]

E-e, öyle meşaqatlı bir devir edi o. (173/1)

[Ee, öyle zorlu bir devirdi o.]

Tañrım, ne bu qadar günalı eken şu Cafer. (199/4)

[Tanrım, ne kadar günahkârmış şu Cafer.]

Zekki bir adam edi o. (201/5)

[Zeki bir adamdı o.]

2.3.2.2. Yer Tamlayıcısı Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi

Ey, kim bar anda! (94/3)

[Ey, kim var orada!]

Kim bar anda? (107/8)

[Kim var orada?]

Menim aytqanım yeterlik degilmi saña! (109/2)

[Benim söylediğim yeterli değil mi sana!]

Nasıl eziyettir bu bizge. (151/7)

[Nasıl eziyettir bu bize.]

2.3.2.3. Zarf Tümleci Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi

Seydamet ağa selsovet reisi edi o vaqıt. (133/3)

[Seydamet Ağa köy şurasının reisiydi o zaman.]

2.3.2.4. Yardımcı Unsuru Sonda Olan Devrik İsim Cümlesi

İş küñdelikte degil, Seydamet. (62/8)

[İş yevmiyede değil, Seydamet.]

Çareli düñya işte... (111/5)

[Çareli dünya işte.]

Aqlı degilsin, Smail! (119/4)

[Haklı değilsin, İsmail!]

İnsanğa çoq aşap, çoq yuqlamaq yeterlik degil, Seydamet. (122/10)

[İnsana çok yemek yemesi, çok uyuması yeterli değil, Seydamet.]

Episi doğru, Pötr İvanoviç. (149/1)

[Hepsi doğru, Pötr İvanoviç.]

Balta, pıçqı qayda, ana? (174/7)

[Balta, testere nerede, ana?]

Oña inanmaq da, inanmamaq da mümkün, Ennan. (205/2)

[Ona inanmak da, inanmamak da mümkün, Ennan.]

2.3.2.5. Eksiltili Cümle

Dört-beş mahbuske bir legen. (88/8)

[Dört beş mahkûma bir leğen.]

Saňa zulüm. (104/16)

[Sana zulüm.]

Maňa qanun. (104/16)

[Bana kanun.]

Er divarda birer resim. (200/5)

[Her duvarda birer resim.]

Tavanı yüksek, sol tarafta tozlanğan, kirlengen, balçığı qopqan rus sobası. (38/5)

[Tavanı yüksek, sol tarafta tozlanan, kirlenen, üzerinden çamurlar kopmuş rus sobası.]

4. Yüklemin Yerine Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu

8. TABLO

YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELERİN İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Yüklemin Yeri	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
Kurallı (Düz) Cümle	954	%96,07
Öznesi Sonda Olan Devrik Cümle	23	%2,31
Yer Tamlayıcısı Sonda Olan Devrik Cümle	4	%0,40
Zarf Tümleci Sonda Olan Devrik Cümle	1	%0,10
Yardımcı Unsuru Sonda Olan Devrik Cümle	8	%0,80
Eksilteli Cümle	5	%0,50

954 (%96,07) adet kurallı (düz) cümle, 36 (%3,62) adet ise devrik cümle tespit edilmiştir. Devrik cümleler içinde en fazla olan ise öznesi sonda olan cümlelerdir. Böyle oluşmuş cümle sayısı 23 (%2,31)'dir. Eksilteli cümle sayısı ise 5 (%0,50) adettir.

2.4. Anlamalarına Göre İsim Cümleleri

2.4.1. Olumlu İsim Cümleleri

İdris melaike kibi adam. (9/4)

[İdris melek gibi adam.]

Zudi de, Halil de mundalar. (19/5)

[Zudi de, Halil de buradalar.]

Onuñ yanında diğər, bam-başqa şeər, GULAG. (37/7)

[Onun yanında diğər, bambaşka şeher, GULAG.]

Zade yenge torunlarınən beraber evde edi. (54/1)

[Zade yenge torunlarıyla beraber evdeydi.]

Bu, endi añaşılğan mesele. (67/17)

[Bu şimdi anlaşılan mesele.]

Qarşılağanlar arasında Şerifov da bar edi. (72/8)

[Karşılayanlar arasında Şerifov da vardı.]

Maria krovatqa tayanıp, sağ qolunı çeñgesine tirep, Temetniñ ne deyceğini diñlemege azır edi. (76/4)

[Maria yatağa dayanıp, sağ elini çenesine dayayıp, Temet'in ne diyeceğini dinlemeye hazırdı.]

Pek yahşı eken de. (81/11)

[Çok iyiymiş de.]

Üstümüzde Alla bar. (94/16)

[Üstümüzde Allah var.]

Lakin gönüli hoş. (111/6)

[Lakin gönlü hoş.]

Sekretarnıñ odası yarı qaranlıq koridorniñ orta yerinde edi. (116/3)

[Sekreterin odası yarı karanlık koridorun ortasıındaydı.]

Biz er şeyge azırmız. (119/8)

[Biz her şeye hazırız.]

Temetniñ işinden er kes memnun edi. (134/4)

[Temet'in işinden herkes memnundu.]

Sıcaq, yağmursuz küñlerde merkez şeerniñ civarındaki eski soqaqlardan birinde, beş yaşında oğlançıqniñ qolundan tutıp, topallap, yavaştan yürgen çal saçlı qartnı sıq-sıq körmek mümkün. (137/11)

[Sıcak, yağmursuz günlerde merkez şehrin civarındaki eski sokaklardan birinde, beş yaşında oğlançığın elinden tutup, topallayıp, yavaştan yürüyen kır saçlı yaşlıyı sık sık görmek mümkün.]

Olar Kerimge tanış ediler. (140/10)

[Onlar Kerim'e tanıdıkları.]

Evlerine tez barmaq için kestirme yolnen ketmek mümkün edi. (151/4)

[Evlerine çabuk varmak için kestirme bir yolla gidilebilir.]

Qızı ve oğlu qapı yanında ediler. (157/11)

[Kızı ve oğlu kapının yanındaydı.]

Reis olarnıñ işinen ğayet memnun. (160/2)

[Reis onların işiyle gayet memnun.]

Ancaq müsafirniñ pek müşköl körünişi, aynorlı yürüşi bar edi. (198/8)

[Ancak misafirin pek kötü görünüşü, değişik yürüyüşü vardı.]

Ustalıqnen yapılgan sanat eserleri ediler. (204/6)

[Ustalıkla yapılan sanat eserleriydi.]

2.4.2. Olumsuz İsim Cümleleri

2.4.2.1. Biçimce ve Anlamca Olumsuz İsim Cümleleri

İşnen meşğul olmağa isteği yoq edi. (7/13)

[İşle uğraşmayı istemiyordu.]

Ancaq o buña tamamı ile emin degil edi. (9/5)

[Ancak o bunun gerçekleşeceğine tam anlamıyla emin değildi.]

Olacaq şey degil. (20/13)

[Olacak şey değil.]

Qayğırmaq, onıñ taqdirine yanıp küymemek mümkün degil. (25/5)

[Üzülmemek, onun kaderine yanmamak mümkün değil.]

O, zavallınıñ taliyi de İdris ocanıñki kibi belli degil. (28/2)

[O, zavallının kaderi de İdris Hoca'nınki gibi belli değil.]

Qadında bir türlü can alameti yoq edi. (33/2)

[Kadında hiçbir yaşam belirtisi yoktu.]

Üsein emceniñ qaysı lagerge tüşkeninden onıñ haberi yoq. (39/6)

[Hüseyin amcanın hangi kampa düştüğünden onun haberi yok.]

Lagerler quruv yolunen cemiynetni paklemek mümkün degil. (47/10)

[Kamplar kurma yoluyla derneği temize çıkarmak mümkün değil.]

Ayazdan qaçıp qurtulacaqday yer yoq. (46/3)

[Ayazdan kaçıp kurtulacak bir yer yok.]

Sekiz yıl içinde onıñ nasıl yaşağanı, deñişip-deñişmegeni oña malum degil. (54/9)

[Sekiz yıl içinde onun nasıl yaşadığı, değişip değişmediğini o bilmiyor.]

Lakin olarnı patlatmaq da öyle qolay iş degil. (71/1)

[Lakin onları patlatmak da öyle kolay iş değil.]

Smail ağa, vaqtım yoq. (74/4)

[İsmail Ağa, zamanım yok.]

Yalvarmaq, şikayet etmek faydasız. (85/13)

[Yalvarmak, şikâyet etmek faydasız.]

Laf etmeğe de, soravlarğa cevap bermege de, gönüli yoq. (89/2)

[Söz söylemeye de, sorulara cevap vermeye de, gönlü yok.]

Yalñız Şükür Osman yoq. (100/16)

[Yalnız Şükür Osman yok.]

Aqlı degilsin, Smail! (119/4)

[Haklı değilsin, İsmail.]

Qolları, ayaqları onun degil ediler. (149/2)

[Elleri, ayakları onun değildi.]

O, keyifsiz edi. (155/7)

[O, keyifsizdi.]

Adam öldürmek öyle qolay iş degil. (159/10)

[Adam öldürmek öyle kolay iş değil.]

Sen bala degilsin. (165/8)

[Sen çocuk değilsin.]

Tek Naciye biznen degil. (167/4)

[Sadece Naciye bizle değil.]

Kimden, neden qorqıp saqlağan, belli degil. (174/8)

[Kimden, neden korkup sakladığı, belli değil.]

Çünkü o aq işi degil edi. (197/1)

[Çünkü o haklı oldukları bir iş değildi.]

2.4.2.2. Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu İsim Cümleleri

Reisnen iç bir türlü davası yoq. (5/6)

[Reisle hiçbir davası yok.]

Hayır, biz zayıf degilmiz. (48/9)

[Hayır, biz zayıf değiliz.]

Zaten onıñ iç bir şeyge ihtiyacı yoq. (116/2)

[Zaten onun hiçbir şeye ihtiyacı yok.]

Pek qıym da degil edi. (161/2)

[Pek zor da değildi.]

Bu, osal da degil. (172/10)

[Bu, kötü de değil.]

Seniñ Sebiyañ da osal apaylardan degil. (182/6)

[Senin Sebiyan da kötü kadınlardan değil.]

Kelgenler işten qaçqan tenbel adamlar degiller. (184/4)

[Gelenler işten kaçan tembel adamlar değiller.]

2.4.3. Soru Yoluyla Kurulan İsim Cümleleri

2.4.3.1. Soru Edatı -mİ İle Kurulan İsim Cümleleri

Mektup, mektupten haberiñ bar mı? (5/13)

[Mektup, mektuptan haberin var mı?]

Bu mümkünmi? (8/1)

[Bu mümkün mü?]

Şükür, Temetniñ bizge borcu bar mı? (10/15)

[Şükür, Temet'in bize borcu var mı?]

Sarı Gafar da sarğuş edimi? (13/14)

[Sarı Gaffar da sarhoş muydu?]

Bugünkü eziyetler de serbestlikmi? (36/1)

[Bugünkü eziyetler de serbestlik mi?]

Alışmaq mümkünmi? (36/4)

[Alışmak mümkün mü?]

Sen buña eminsin mi? (37/4)

[Sen buna emin misin?]

Bu da bahtlı yaşayışmı? (45/16)

[Bu da mutlu yaşam mı?]

Bu qartlarmı? (83/8)

[Bu yaşlılar mı?]

Bundan haberiñ barmı? (91/5)

[Bundan haberin var mı?]

Yoqsa, ayılğanlar sizge ait degilmi! (98/15)

[Yoksa, söylenenler size ait değil mi!]

Bu dünyada qasevet etmeden yaşamaq mümkünmi? (119/14)

[Bu dünyada kaygılanmadan yaşamak mümkün mü?]

Server Temetmi? (120/3)

[Server Temet mi?]

Hasta qadınını qıynamaq, azaplamaq mümkünmi? (169/7)

[Hasta kadını zorlamak, ona işkence etmek mümkün mü?]

Bunu da yapmaq qıyınmı? (170/9)

[Bunu da yapmak zor mu?]

2.4.3.2. Soru Kelimeleriyle Kurulan İsim Cümleleri

Zaten ocanıñ günahı nede? (6/3)

[Zaten hocanın günahı ne de?]

Ya vicdan nerede? (8/1)

[Ya vicdan nerede?]

Mayıs 21 gecesi, saat birde, kolhoz ambarı yanğanda sen qayda ediñ? (20/7)

[21 mayıs gecesi, saat birde, kollektif çiftlik ambarı yandığında sen neredeydin?]

Cemaat qayda? (34/13)

[Cemaat nerede?]

Canım, bu nasıl şey? (35/1)

[Canım, bu nasıl şey?]

Zaten biz kimmiz? (41/11)

[Zaten biz kimiz?]

Soñki haberlerde ne yañılıqlar bar? (62/8)

[Son haberlerde ne yenilikler var?]

Qorantalardan ne haber? (67/17)

[Ailelerden ne haber?]

Vay, ya oğlum Asançiq qayda? (85/5)

[Vay, ya oğlum Hasancık nerede?]

Nasil cevap? (102/2)

[Nasil cevap?]

Buniñ sebebi ne? (126/1)

[Bunun sebebi ne?]

Çoqraqlar qayda? (161/9)

[Pınarlar nerede?]

Mustafaniñ evi qayda? (190/10)

[Mustafa'nın evi nerede?]

Ya Nurfetçik qayda? (193/3)

[Ya Nurfetçik nerede?]

Maqsadımız ne? (202/1)

[Amacımız ne?]

6. Anlamlarına Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu

9. TABLO

ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELERİN İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Anlamlarına Göre Cümleler	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
Olumlu	684	%68,88
Biçimce ve Anlamca Olumsuz	163	%16,41
Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu	22	%2,21
Soru Edatı -MI ile Kurulanlar	47	%4,73
Soru Kelimeleriyle Kurulanlar	30	%3,02

684 (%68,88) adet olumlu cümle tespit edilmiştir. Olumsuz cümleler içinde en fazla 163 (%16,41) adet ile biçimce ve anlamca olumsuz isim cümlelerinin olduğu görülmektedir. Soru cümleleri içinde ise en fazla 47 (%4,73) adet ile soru edatı -MI ile kurulan cümlelerin olduğu görülmektedir.

2.5. Zamanlarına Göre İsim Cümleleri

2.5.1. Yükleme Görülen Geçmiş Zamanla Kurulan İsim Cümleleri

Er bir qafada qurşun yarası bar edi. (4/1)

[Her bir kafada kurşun yarası vardı.]

Onuñ közlerinde teren keder, qayğı saqlı ediler. (7/13)

[Onun gözlerinde derin keder, kaygı saklıydı.]

Yarı qaranlıq, tınçlıq ev mevtanı özünde ebediy saqlamağa tırışıp kibi ölüm tınçlığında edi. (33/2)

[Yarı karanlık, sakin ev ölmüş insanın kendinde sozsuzluğu saklamaya çabalaması gibi ölüm sessizliğindeydi.]

Bu, aqiqiy ceennem ateşi edi. (36/7)

[Bu, gerçek cehennem ateşiydi.]

Yürekte bir ağırlıq, sıqıntı bar edi. (50/7)

[Yürekte bir huzursuzluk, sıkıntı vardı.]

Şura reisi ekende böyle şey yoq edi de. (59/5)

[Şura reisiyken de böyle şey yoktu.]

Olaruñ episini onuñ ağır, meşaqatlı taqdirinden silip atmaq mümkün degil edi. (66/7)

[Onların hepsini onun ağır, zorlu kaderinden silip atmak mümkün değildi.]

Şükür Osman için bu yeterlik edi. (71/4)

[Şükür Osman için bu yeterliydi.]

Köy endi partizanların qolunda edi. (78/6)

[Köy artık partizanların elindeydi.]

Şerifov bir afa evelsi kelgen ailesinen beraber teren yuquda edi. (83/4)

[Şerifov bir hafta önce gelen ailesiyle beraber derin uykundaydı.]

Brigadirde Şerifovnu qopçalaycaq kibi iç bir türlü delil yoq edi. (101/11)

[Grup şefinde Şerifov'u temize çıkaracak hiçbir kanıt yoktu.]

İzinsiz ketmek mümkün degil edi. (112/10)

[İzinsiz gitmek mümkün değildi.]

Küz aylarınıñ yağmurlı künü edi. (119/17)

[Güz aylarının yağmurlu günüydü.]

Seydamet ağa selsovet reisi edi o vaqıt. (133/3)

[Seydamet Ağa köy şurasının reisiydi o zaman.]

Olarnıñ qabirleri de mında edi. (186/3)

[Onların mezarları da buradaydı.]

Ancaq müsafirniñ pek müşkül körünişi, aynorlı yürüşi bar edi. (198/8)

[Ancak misafirin pek kötü görünüşü, değişik yürüyüşü vardı.]

2.5.2. Yüklemi Duyulan Geçmiş Zamanla Kurulan İsim Cümleleri

Olan, siz de mında eketiñiz de? (18/5)

[Aman, siz de buradaymışsınız da?]

Alla versin, çastiñ bar eken. (21/4)

[Allah versin, şansın varmış.]

Bizge tüşken malumatlarğa köre, sizde saqlı altın bar eken. (23/11)

[Bize gelen bilgilere göre, sizde saklı altın varmış.]

Demek, söylegenleri gerçek eken de... (47/5)

[Demek, söyledikleri gerçekmiş de...]

şerifoovğa beñzegen adamlar az degil eken. (48/2)

[şerifov'a benzeyen adamlar az değilmiş.]

Onda eki dane eken. (58/14)

[Onda iki taneymiş.]

Nasıl zulüm eken bu! (84/4)

[Nasıl zulümmüş bu!]

Ėaripniñ eceli şundan eken. (85/9)

[Garibin eceli şundanmış.]

Demek, er şeyden haberdar eken de. (89/6)

[Demek, her şeyden haberdarmış da.]

E-ee, miskin adamçıqlar eken! (109/9)

[Eee, tembel adamcıklarımış!]

Ne, añlamağan insanlar ekensiñiz. (146/7)

[Ne, anlamayan insanlarmışsınız.]

Bir qadınıñ adı Alime eken. (159/1)

[Bir kadının adı Alime'ymiş.]

Dağda çoqraqlar bar eken. (161/1)

[Dağda pınarlar varmış.]

Eşitkenime köre, boş evler bar eken. (184/4)

[İşittiğime göre, boş evler varmış.]

Tañrım, ne bu kadar günalı eken şu Cafer. (199/4)

[Tanrım, ne bu kadar günahkârmış şu Cafer.]

2.5.3. Yüklemi Geniş Zamanla Kurulan İsim Cümleleri

Bir tilim ötmekke, cartı ştanğa muhtaclar. (8/2)

[Bir dilim ekmeğe, eski iç giyime muhtaçlar.]

Bu saña, maña atılğan taşlardan biri. (15/4)

[Bu sana, bana atılan taşlardan biri.]

Men, Şükür Osman. (16/5)

[Ben, Şükür Osman.]

Seni bugüñ tanımaq qıyın. (30/7)

[Seni bugün tanımak zor.]

Arada iç bir türlü farq yoq. (39/1)

[Arada hiçbir fark yok.]

Sekiz yıl içinde onıñ nasıl yaşağanı, deñişip-deñişmegeni oña malum degil. (54/9)

[Sekiz yıl içinde onun nasıl yaşadığı, değışip değışmediğini o bilmiyor.]

Yarım saat evvelsi olğan laf bu. (63/3)

[Yarım saat önce olan laf bu.]

Cami ögündeki meydan köy sakinlerinen tolu. (85/3)

[Cami önündeki meydan köy halkıyla dolu.]

Alsızlar, hastalar da dünya qadar. (107/1)

[Hâlsizler, hastalar da dünya kadar.]

Em Qırım meselesi deĝen şey dünyada yoq! (117/5)

[Hem Kırım meselesi denen şey dünyada yok!]

Apayı ve qaynanası Abibe mindalar. (124/1)

[Karı ve kaynanası Abide buradalar.]

Sıcaq, yağmursız küñlerde merkez şeerniñ civarındaki eski soqaqlardan birinde, beş yaşında oĝlançıqniñ qolundan tutıp, topallap, yavaştan yürüen çal saçlı qartnı sıq-sıq körmek mümkün. (137/11)

[Sıcak, yağmursuz günlerde merkez şehrin civarındaki eski sokaklardan birinde, beş yaşında oĝlançıĝın elinden tutup, topallayıp, yavaştan yürüyen kır saçlı yaşlıyı sık sık görmek mümkün.]

Şimdi kereste tapmaq pek qıyın. (164/2)

[Şimdi kereste bulmak çok zor.]

Ebet, doğma Türk-Tatarım. (202/7)

[Evet, doğma Türk Tatarım.]

2.5.4. Yüklemi –mAktA Olan İsim Cümleleri

Yımşaq, yüñ minderler töşeli sofada yetmiş beş yetmiş yedi yaşlarında qart oturmaqta. (3/1)

[Yumuşak, yün minderler döşeli divanda yetmiş beş yetmiş yedi yaşlarında ihtiyar oturmakta.]

Benzinnen qarışqan taş-topraq, yanmaqta. (12/1)

[Benzinle karışan taş toprak, yanmakta.]

Usein emceden başqa er kes yuqlamaqta. (20/20)

[Hüseyin amcadan başka herkes uyumakta.]

Bütün bu azaplar Temetniñ közleri ögünde olup keçmekteler. (36/1)

[Bütün bu azaplar Temet'in gözleri önünde olup geçmekte.]

Özen ince duman içinde yatmaqta. (37/4)

[Nehir ince duman içinde yatmakta.]

Bilançiq özen boyu çalılar, tamırlarinen çıkarılğan kögetler, ağaç parçaları yaldamaqta. (37/6)

[Bulanık nehir boyu çalılar, kökleriyle çıkarılan otlar, ağaç parçaları yüzmekte.]

Adamlar qar tolu çanalarnı ep süyreklemekteler. (44/6)

[Adamlar kar dolu kazıkları hep sürüklemekteler.]

*Mahbusler sürüsünüñ ögünde ve artında eki tarafında bekçiler, köpekler adımlamaqta-
lar. (43/9)*

[Mahkûmlar sürüsünün önünde ve ardında iki tarafında bekçiler, köpekler yavaş yavaş
gitmekte.]

*O, qolunda pıstav, belinde eki granata, düşmannıñ sila saqlı ambarlarına taraf adım-
lamaqta. (70/4)*

[O, elinde silah, belinde iki el bombası düşmanın silah saklı ambarlarına doğru yürü-
mekte.]

Er kes öz taqdirinen çekişmekte. (85/13)

[Herkes kendi kaderiyle ıztırap çekmekte.]

Eçkilerni otlatmaqta. (87/3)

[Keçilerini otlatmakta.]

Lakin yaramay bir şey olğanı duyulmaqta. (99/1)

[Lakin kötü bir şey olduğu duyulmakta.]

Kerim başını aşağı alıp, indemey oturmaqta. (193/12)

[Kerim başını aşağı eğip, seslenmeden oturmakta.]

Ekinci resimde anası, Kamile yenge gönülsiz alda maña baqmaqta. (200/6)

[İkinci resimde anası, Kâmile yenge gönülsüz hâlde bana bakmakta.]

7. Zamanlarına Göre Cümlelerin İsim Cümleleri İçindeki Durumu ve Yorumu

10. TABLO

ZAMANLARINA GÖRE CÜMLELERİN İSİM CÜMLELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

Zamanlarına Göre Cümleler	Sayısı	İsim Cümlelerine Oranı
Görülen Geçmiş Zaman	338	%34,03
Duyulan Geçmiş Zaman	22	%2,21
Geniş Zaman	586	%59,01
Şimdiki Zaman	45	%4,53

Zamanlarına göre isim cümleleri içinde 586 (%59,01) adet ile en fazla geniş zamanla kurulan cümlelerin olduğu tespit edilmiştir. Geçmiş zamanla kurulan isim cümleleri içinde ise en fazla 338 (%34,03) adet ile görülen geçmiş zaman cümlelerinin olduğu görülmektedir.

SONUÇ

İbrahim Paşı'nın *Canlı Nişan* adlı romanından hem isim cümleleri hem de bu isim cümlelerinin cümle kalıpları incelenerek şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Canlı Nişan adlı romandaki cümle kalıpları incelendiğinde 64 çeşit cümle olduğu tespit edilmiştir. Bu cümle kalıplarının %36,75'lik kısmı Ö + Y cümlelerinden oluşmaktadır. Bunu %13,89'luk oranla YT + Ö + Y ve %11,07'lik oranla [Ö] + Y cümleleri takip etmektedir. Sadece 1 kez kullanılmış cümle kalıbı ise 35 adettir.

2. 487 (%49,04) adet olan iki unsurlu cümlelerde en çok kullanılan cümle kalıbı Ö + Y'dir. Bu kalıp 365 (%36,75) adettir. Bunu 115 (%11,58) adet ile [Ö] + Y takip etmektedir. Ayrıca Y + Ö cümle kalıbı da 21 (%2,11) adet tespit edilmiştir.

445 (%44,81) adet olan üç unsurlu cümlelerde en çok kullanılan cümle kalıbı YT + Ö + Y'dir. Bu kalıp 144 (%14,50) adettir. Bunu 67 (%6,74) adet ile Ö + ZT + Y takip etmektedir. Ayrıca YU + Ö + Y cümle kalıbı 47 (%4,73) adet tespit edilmiştir.

58 (%5,84) adet olan dört unsurlu cümlelerde en çok kullanılan cümle kalıbı YU + YT + Ö + Y ve YT + ZT + Ö + Y'dir. Bu kalıplar 6 (%6,74) adettir. Bunu 5 (%0,50) adet ile ZT + YT + Ö + Y takip etmektedir.

9 (%0,90) adet olan beş unsurlu cümlelerde en çok kullanılan YU + Ö + ZT + ZT + Y'dir. Bu kalıp 2 (%0,20) adettir.

Romanda en fazla kullanılan cümle kalıbının iki unsurlular olduğu görülmektedir. İki unsurlu cümle kalıplarından ise en fazla Ö + Y cümlesi kullanılmıştır. Bunu sırasıyla 3, 4 ve 5 unsurlu cümle kalıplarının takip ettiği görülmektedir.

3. Farklı tipte cümle kalıpları kullanım sayısının 30 çeşit ile en fazla dört unsurlu cümleler de olduğu görülmektedir. Bunu 21 çeşit ile üç unsurlu cümleler, 9 çeşit ile beş unsurlu cümleler, 4 çeşit ile iki unsurlu cümleler takip etmektedir.

4. Yüklem ismine göre isim cümlelerini incelediğimizde en fazla 192 (%19,33) adet ile yüklemi isim ile kurulan cümlelerin olduğu görülmektedir. Bunu 171 (17,22) adet

ile yüklemi vasıf ismi ile kurulan cümleler takip etmektedir. Yüklemi bar (var) ile kurulan cümlelerin 112 (%11,27) adet, yüklemi yoq (yok) ile kurulan cümlelerin ise 90 (%9,06) adet olduğu tespit edilmiştir.

Buna göre “var” ve “yok” yüklemeleri ile kurulan cümlelerin Kırım Tatar Türkçesi edebi dilinde sıklıkla tercih edildiği görülmektedir.

5. Kelime gruplarıyla kurulan isim cümleleri incelendiğinde en fazla 141 (%14,19) adet ile sıfat tamlaması ile kurulan isim cümlelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bunu 64 (%6,44) adet ile belirtili isim tamlaması ile kurulanlar ve 38 (%3,82) adet ile zarf grubuyla kurulan isim cümleleri takip etmektedir. Sayı grubu ve sıfat-fiil ile kurulan isim cümleleri ise sadece 1 kez kullanılmıştır.

6. Yüklem yerine göre isim cümleleri incelendiğinde 954 (%96,07) adet kurallı (düz) cümle, 36 (%3,62) adet ise devrik cümle tespit edilmiştir. Devrik cümleler içinde en fazla olan ise öznesi sonda olan cümlelerdir. Böyle oluşmuş cümle sayısı 23 (%2,31)'tir. Eksiltili cümle sayısı ise 5 (%0,50) adettir.

Kırım Tatar Türkçesinde büyük oranda kurallı cümlelerin kullanıldığı görülmektedir.

7. Anlamlarına göre isim cümleleri incelendiğinde 684 (%68,88) adet olumlu cümle tespit edilmiştir. Olumsuz cümleler içinde en fazla 163 (%16,41) adet ile biçimce ve anlamca olumsuz isim cümlelerinin olduğu görülmektedir. Soru cümleleri içinde ise en fazla 47 (%4,73) adet ile soru edatı -MI ile kurulan cümlelerin olduğu görülmektedir.

8. Zamanlarına göre isim cümleleri incelendiğinde 586 (%59,01) adet ile en fazla geniş zamanla kurulan cümlelerin olduğu tespit edilmiştir. Geçmiş zamanla kurulan isim cümleleri içinde ise en fazla 338 (%34,03) adet ile görülen geçmiş zaman cümlelerinin olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALİYEVA, Leniye A., “Strukturniye Osobennosti Skazuyemogo Krımskotatarskogo”, *Uçöniye Zapiski Krımskogo Federalnogo Universiteta İmeni V.İ. Vernadskogo*, Yıl 2, S. 3, 2016, s. 43-48.
- ALİYEVA, Leniye A., “Nekotoriye Osobennosti Prostih İmennih Skazuyemih Krımskotatarskogo Yazıka, Vırajennih Suşestvitelnimi”, *Kultura Narodov Priçernomorya*, S. 224, 2012, s. 17-20.
- AQMOLLAYEV, Enver, *Kırımıttar Tiliniñ Ameliyatı*, Taşkent, Uqıttuvçı Neşriyatı, 1989, s.18; 28-54.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, 9. bs., Ankara, TDK Yay., 2011, s. 535.
- BAYDAR, Turgut, *Türkçede Söz Diziminin Öğretimi ve Kavratılması*, (Danışman: Prof. Dr. Mukim SAĞIR), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.
- BAYDAR, Turgut, “+DAn Ekli Özne Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2008, s. 19-24.
- Ç. Şahin; *Veri Toplama Teknikleri*, R. Y. Kıncal (edt.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (125-182), Ankara, 2013.
- ÇELİK, Vedat, *Bingöl İl Merkezindeki 8. Sınıf Öğrencilerinin Kullandıkları Cümle Kalıpları*, (Danışman: Doç. Dr. Turgut BAYDAR), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- ÇİFTÇİ, Esra, *Latife Tekin’in Romanlarında İsim Cümleleri*, (Danışman: Prof. Dr. Ayşe İlker), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- DEMİRKAYA, Alp E., *Tatar Türkçesinde İsim Cümlesi*, (Danışman: Doç. Dr. Feyzi ERSOY), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- EDİSKUN, Haydar, *Yeni Türk Dilbilgisi*, 13. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2017, s. 342-348.
- DURĞUT, Mustafa B., *Kırım Tatarca – Rusça Lügat (Türkiye Türkçesine Aktarma)*, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Seminer Çalışması, 2008.
- E. Köse; *Bilimsel Araştırma Modelleri*, R. Y. Kıncal (edt.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (99-123), Ankara, 2013.
- EMRE, Ahmet C., “Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1954, s. 23-58.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yay., 2008, s. 218; 403.
- ERTANE BAYDAR, Arzu S., BAYDAR, Turgut, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 16, 2001, s. 27-47.
- IŞIKTAŞ SAVA, Işıl, “18 Mayıs 1944 Sürgününden Günümüze Kırım Tatarcasının Durumu”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel sayı, Ağustos 2018, s. 153-161.
- KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, 5. bs., İstanbul, Kesit Yayınları, 2012, s. 246.
- KARAHAN, Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi*, 20. bs., Ankara, Akçağ Yay., 2014, s. 9-36; 96.
- KAYA, Mehmet A., *Tarık Buğra'nın “Küçük Ağa” Adlı Romanındaki İsim Cümleleri ve Bu Cümlelerin Türkçe Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Akartürk KARAHAN), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- KAYSER, Volkan, *Üzümlü İlçe Merkezindeki İlköğretim Okulları 5. Sınıf Öğrencilerinin Kullandıkları Cümle Kalıpları*, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Turgut

- BAYDAR), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- KERİMOĞLU, Caner, *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Sözdizimi*, Ankara, TDK Yay., 2014, s. 250; 252.
- KIRIMLI, Hakan, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, 2. bs., Ankara, TTK, 2010.
- KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay., 1992, s. 88.
- MEMETOV, Ayder, *Qırımtatar Tili*, Simferopol, Qırım Devlet Oquv Pedagogika Neşriyatı, 1997.
- MEMETOV, Ayder, *Qırımsqotatarskoqo Yazıka*, Simferopol, Tavrida Neşriyatı, 2000.
- MEMETOV, Ayder, *Zemanevi Qırımtatar Tili*, Simferopol, Qırım Devlet Oquv Pedagogika Neşriyatı, 2006.
- O. Aslanapa, *Kırım Türk Edebiyatı*, O. Söylemez (edt.), Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle KIRIM, (145-207), Ankara, 2003.
- OKAZ, Lemara S., “Osobennosti Funkstionirovaniya Skazuyemogo V Kırımsko-tatarskom Yazıke”, *Kultura Narodov Priçernomorıya*, S. 83, 2006, s. 65-68.
- ÖZKAN, Nevzat, “Kırım Tatar Türkçenin Yayılma Alanları”, *Turkish Studies*, Volume 3/7 Fall, 2008, s. 524-554.
- ÖZMEN, Mehmet, *Türkçenin Sözdizimi*, 2. bs., Adana, Karahan Kitabevi, 2016, s. 214-219.
- PAŞI, İbrahim, *Canlı Nişan*, Simferopol, “Tavriya” Neşriyatı, 1998.
- R. Muzafarov, N. Muzafarov; *Kırım Tatar Türkçesi Türkiye Türkçesi Rusça Sözlük*, (çev. Nariman Seyityahya), Ankara, 2018.

SAVRAN, Hülya, *Güney Kırm Türköesi (Metin – Dil Özellikleri – Sözlük)*, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Gürer Gülsevin), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.

YUNUSOV, Shevket, “Qırımtatar Edebiyatında “Lager Nesiri” Cengiz Dağcı’nın “Korkunç Yıllar” ve İbraim Paşı’nın “Canlı Nişan” Romaları Mîsalinde”, *Nauçny Vestnik Krıma*, Yıl 1, S. 6, 2017, s. 1-7.

YÜKSEL, Zühâl, *Kırım Tatar Türköesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Ankara, Semih Eğitim Kültür Yay., 2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.surgun.org/surgun-hatiralari/13-surgun-faciasindan-ridvan-mustafa>
(10.09.2018)

<http://www.vatankirim.net/yazi.asp?YaziNo=32> (08.10.2018)

https://tr.wiktionary.org/wiki/Vikis%C3%B6zl%C3%BCk:K%C4%B1r%C4%B1mTa_tar-cas%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC (20.11.2017)

<https://www.youtube.com/watch?v=SHkdFLw-0LE> (09.10.2018)

<https://www.youtube.com/watch?v=QmJW1KOkVY> (13.06.2018)